

**T.C.
DOĞUŞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜŐÜ**

LİDERLİKTE ÖYKÜNÜN ÖNEMİ

İŐletme Yüksek Lisans Tezi

**Çiğdem Kadakoğlu
200682009**

**Tez DanıŐmanı:
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Değirmenci**

İstanbul, Haziran 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i.
ÖZET	ii.
ŞEKİLLER.....	vi
1. TEZİN AMACI.....	1
2. ÖYKÜNÜN ANLAM VE İÇERİĞİ.....	2
2.1 Öykü Nedir?.....	2
2.2 Klasik Bir Öykünün Temel Unsurları.....	3
2.3 Zihniyet Değişiminde Bir Araç Olarak Öykü.....	4
2.4 Kriz Anında ve Çatışmalı Ortamlarda Bir Kurtarıcı Olarak Öykü.....	8
2.5 Öykü ve Metafor	10
3. LİDER/LİDERLİK	12
3.1 Yaratılmak İstenen Zihniyet Değişimi ve Hedef Kitleye Göre Liderlik Özellikleri	13
3.1.1. Belirli Bir Gruba Liderlik Etmek.....	14
3.1.2 Uluslara Liderlik Etmek.....	15
3.1.3 Küresel Gruplara Liderlik Etmek	15
3.2 Liderlik ve Dil.....	16
3.2 Cinsiyet ve Liderlik	17
3.4 Çatışmalı Ortamlar ve Arabulucu Liderlik	18
4. LİDERLER VE ÖYKÜLER.....	21
4.1 Politik Liderler	21
4.1.1 Süleyman Demirel	21
4.1.2 Turgut Özal	32
4.1.3 Bülent Ecevit.....	43
4.2 İş Dünyası Liderleri	56

4.2.1 Hacı Ömer Sabancı	56
4.2.2 Nejat Eczacıbaşı.....	67
4.2.3 Vehbi Koç.....	77
4.3 Küresel Liderler	91
4.3.1 Mahatma Gandhi.....	91
4.3.2 Nelson Mandela	110
5. ZİHNİN İÇERİĞİ, LİDERLİK VE ÖYKÜ.....	116
5.1 Zihnın İçeriğı ve Zihin Biçimleri.....	116
5.2 Zihniyet Değışimi	118
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	121
KAYNAKLAR	124

ÖNSÖZ

Her insanın bir öyküsü vardır. Sıradan bir öykü dahi, anlatıcısının ona kazandırdığı anlamla farklı etkiler yaratabilir.

İnsanların yaşamları boyunca davranışlarının, yaptıklarının ve özellikle söylediklerinin ne denli büyük etkiler yaratabileceğini fark etmemi sağlayan bu çalışma sırasında, farklı yaklaşımı ile beni yönlendiren, düşünmeye sevk eden değerli hocam, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Değirmenci'ye teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, Haziran 2008

Çiğdem Kadakoğlu

ÖZET

Yaşayan her canlının bir öyküsü vardır. Tarih boyunca çeşitli alanlarda öne çıkmış ve liderlik etmiş kişilerin öyküleri de onları diğer insanlardan ayıran önemli bir unsurdur. Burada ele alınması gereken önemli bir nokta şudur; öykü nasıl anlatılmaya başlanmış, nasıl şekillenmiş ve kahramana nasıl bir rol çizmiştir?

Bu soruların yanıtı liderin kişilik özelliklerine, üstlendiği role, izleyenlerin kullandıkları metafor ve tepkilerine göre değişiklik gösterebilmektedir.

Lider için öykü yaratmak aslında büyük resmi parça parça çizmek yani vizyon oluşturmaktır. Öykü geçmişten geleceğe bir yol izler ve bu yolun ulaşacağı nokta vizyondur. Öykünün anlatıcısı liderdir. Öykünün etkili bir anlatımla tekrar tekrar sunumu, aciliyet duygusu yaratır ve ikna işlevi yerine getirilmiş olur. Lider bu anlatımıyla heyecanı ve grup kimliğini yaratarak kollektif hayal gücünü ya da ortak kültürü oluşturan temel nedenleri sunar.

Değişimin gerçekleşmesi ancak zorlama ile mümkün olur. Zorlama ise iki şekilde gerçekleşir. Birincisinde, davranışsal değişim dışsal bir zorlamayla oluşur. Zorlama ortadan kalktığında değişimin etkisi de sona erer. Çünkü zihniyet değişimi gerçekleşmemiştir. İkincisinde yani çift çevrimli öğrenmede ise temel olarak zihinsel modelde bir değişim gerçekleşir. Kalıcılık ve etkinlik açısından bu değişim daha önemlidir (Değirmenci, 2007). Bu nedenle liderler içsel zorlamayı sağlamak için duygularımıza hitap ederler. Duygularımız da düşüncelerimize yön verir.

Lider ve öykü arasında sürekli olarak karşılıklı bir etkileşim vardır. Bazı durumlarda lider yarattığı öyküler aracılığıyla etkilenebilir çevresini genişletir. Ya da çevrenin kendisi için yarattığı öyküdeki rolü benimseyerek kendisi değişir.

Ancak öykünün değişim yaratabilmesi için inandırıcı olması gerekir. Bu da tutarlılık ve gerçekçilik ile sağlanabilir. İnsanlar kişisel anlamda kendilerine yakın buldukları öykülere inanırlar. Önemli olan yaratılan ya da anlatılan öyküyü ‘onların öyküsü’ yapabilmektir.

Kimileri der ki; bireyler, kişiliklerinin özellikleri sayesinde toplumun kaderlerini etkileyebilmektedir. Bazen bu etki çok güçlü de olabilir. Bireyin kişiliği, ancak toplumsal ilişkilerin izin verdiği zaman ve ölçüde, toplumsal gelişmenin bir etkeni olur. Çöküş dönemlerinde ya da çatışmalı ortamlarda toplumu yönlendirecek insanların kimler olacağına dair net bir yöntem yoktur ve en çok da bu dönemde toplum beklenmedik insanlar tarafından yönlendirilmektedir. Tarih de söz konusu kişilerin tercihleriyle şekillenmektedir. Napolyon buna örnek olarak gösterilebilir (Aksu,2000).

Bu tezde konu edilmiş ve edilmemiş diğer birçok liderin öyküleri aslında sıradan sayılabilecek şekilde başlamıştır. Zaman içinde farklı faktörlerin etkileşimi sonucu oluşan öykü onları başlangıçtan çok daha farklı yönlere sürükleyebilmiştir.

Liderlikte öykü bireysel olduğu kadar toplumsaldır. Bu iki etki bir liderin doğuşunda ve yaşam döngüsünde karşılıklı etkileşim yaratacak, öyküyü şekillendirecek ve liderin rolünü tayin edecektir.

ŞEKİLLER

	Sayfa No
Şekil 2.1	11
Şekil 5.1	119
Şekil 5.2	119

1. TEZİN AMACI

Günümüzün birçok farklı yönü ile tartışılan kavramlarından olan lider ve liderlik için çeşitli alanlarda araştırmalar yapılmakta, sorular sorulmakta ve bir takım yeni görüşler ortaya atılmaya devam etmektedir. Liderlik üzerine tartışılan ve tartışılmaya devam eden konulardan biri de lideri diğer insanlardan ayıran özelliklerin ne olduğu sorusudur.

Bu kapsamda yaşam öyküsü veya yaratılan öykünün bir bakıma liderlik için belirleyici bir özellik olup olmadığı ayrı bir soru olarak ele alınabilir.

Bu tezin amacı gerçek ya da yaratılmış bir öykünün liderlik üzerindeki etkilerini incelemektir. Öykü, liderlikte bir zihniyet değiştirme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle öykünün nitelikleri ve etki alanları ayrıntılı olarak incelenecektir. Bütün bu incelemelerden sonra çeşitli alanlardan liderlerin öyküleri ve bu öykülerin liderlik özelliklerine yansımaları değerlendirilecektir. Yaşam öyküleri ve liderlik özelliklerindeki arasındaki etkileşimler, zihniyet değişiminin etkilenebilir çevreye yansımaları üzerinde durulacaktır.

Varılmak istenen nokta, öykünün genel anlamda liderlik üzerindeki etkinliğinin belirlenmesidir.

2. ÖYKÜNÜN ANLAM VE İÇERİĞİ

Öykünün tanımı ve anlam içeriği öykünün çeşitlerine göre farklılık gösterebilir. Öykünün gerçek ya da gerçek dışı oluşu, anlatıcısının kim olduğu, hangi zamanda ve durumda anlatıldığına göre çok boyutlu olarak etkileşim gösterecektir. Bu durumda yapılacak incelemede her yönüyle farklılıklar dikkate alınarak bir çalışma yapılması gerekecektir.

Öykü, günümüzde pazarlama alanında etkili bir iletişim aracıdır. Örneğin büyük bilinirlik kazanmış markaların genellikle bir öyküleri vardır. Tüketicinin dikkatini daha çok çeken gerçek öyküler, akılda kalmayı pekiştirdiği için markalaşmada öykünün önemini de ortaya koymaktadır. “Öykünün markalaşması” (story branding) temel olarak mükemmel markalar yaratma çabasının yerine gerçek bir öykü kullanarak markalaşma yönünde hareket etmek anlamını taşımaktadır.

Liderlik konusu ele alındığında ise bu yönüyle öykünün işlevi pazarlamadaki işleviyle benzerlik gösterir. Yani bu anlamda liderler için öykü, pazarlama alanında markalaşmayla aynı amaca yöneliktir. (<http://www.marketingturkiye.com/BilgiBankasi/Detay/?no=179>)

2.1 Öykü Nedir?

Öykü (hikâye); ayrıntılarıyla anlatılan olay (<http://www.tdk.gov.tr>).

Gerçek ya da gerçeğe yakın bir olayı aktaran kısa düz yazı şeklindeki anlatıya öykü veya eski adıyla hikâye denir.

(http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96yk%C3%BC_%28edebiyat%29).

“Öyküler zaman içinde gelişen olayları tasvir eden anlatımlardır. Öykülerde en azından bir esas karakter ya da kahraman, bir hedefe yönelik süre giden faaliyetler, bir kriz ve karara varma ya da en azından bir karara varma çabası vardır” (Gardner, 2004).

Başka bir anlatımla; yaşanmış veya tasarlanmış bir olayı, bir durumu; yer, kişi ve zaman belirterek anlatan kısa yazılara öykü (hikâye) denir. Genellikle romandan kısa olurlar, dar bir zamanı kapsarlar, kişileri romana göre daha azdır, anlatılanları tek ve sınırlıdır ve olayla ilgili yer ve zaman belirtirler. Serim düğüm ve çözüm denilen üç bölümden oluşurlar. Olayı sürükleyen bir kişi (öykünün kahramanı) vardır. Öykü kısalığı ve kurgusuyla masala, kişilerin nitelendirilmesi, eylemin işlenişi ve canlandırılmasıyla da romana yaklaşır. Öykünün kısalığı yapısal olarak, kişinin niteliğiyle geliştiği eylem arasındaki sıkı bağdan kaynaklanır. Öykünün çerçevesi, çoğu kez anlatıcının durumunu belirterek çizilir.

2.2 Klasik Bir Öykünün Temel Unsurları

Bütün iyi öyküler güçlerini birkaç temel özellikten alırlar.

- **Dinleyenlerin önemseddiği bir kahraman:** Öykü, verdiği mücadeleyi kendimizle ilintilendirebileceğimiz bir kişi ya da grup hakkında olmalıdır. Grubun büyüklüğü ve özelliklerine göre yaratılan kahraman da değişecektir. Yani bu sürecin çift etkileşimli bir döngü içerisinde olduğu söylenebilir.
- **Kahramanı harekete geçiren ilgi çekici bir katalizör:** Dünya bir şekilde önemli bir şeyi gündeme getirecek kadar değişmiştir. Tiyatro yapıtlarının ilk perdesi genellikle bu olgunun tespitine hasredilir. Her şeyi tekrar yoluna sokmak kahramana kalmıştır. Bütün öykülerde ya da değişim süreçlerinde kahramanın doğuşu, acının yaratılmasıyla başlar.
- **Sınanma ve çileler:** Öykünün ikinci perdesi engellerin yarattığı sıkıntı, çatışma ve dramla başlar ve çoğu zaman kahramanın köklü bir değişim geçirmesine yol açar. Odysseus'ta olduğu gibi, sınanmalar kahramanın karakterini açığa çıkartır, onu sınar ve şekillendirir. Kahraman çeşitli acı unsurlarını içeren bir ortamda değişimi da yaşamaya başar.
- **Dönüm noktası:** Bu ikinci perdenin sonundaki, geriye dönüş olmayan bir noktayı temsil eder. Kahraman meselelere eskisi gibi bakmamakta ve önceden yaptığı şeyleri artık yapamamaktadır. Değişim büyük oranda gerçekleşmiştir.

- **Çözüm:** Üçüncü perde: Kahraman ya muhteşem bir başarı kazanır ya da trajik bir başarısızlığa uğrar. Değişimin sonuçları olumlu ya da olumsuz olabilir.

Bu 2300 yıl önce Aristoteles tarafından tanımlanmış ve sayısız insan tarafından kullanılmış klasik başlangıç-orta-son biçimindeki öykü yapısıdır ve anlaşıldığı kadarıyla, insan zihninin gerçekliğe nasıl bir düzen vermek istediğini göstermektedir (Ibarra ve Lineback, 2006).

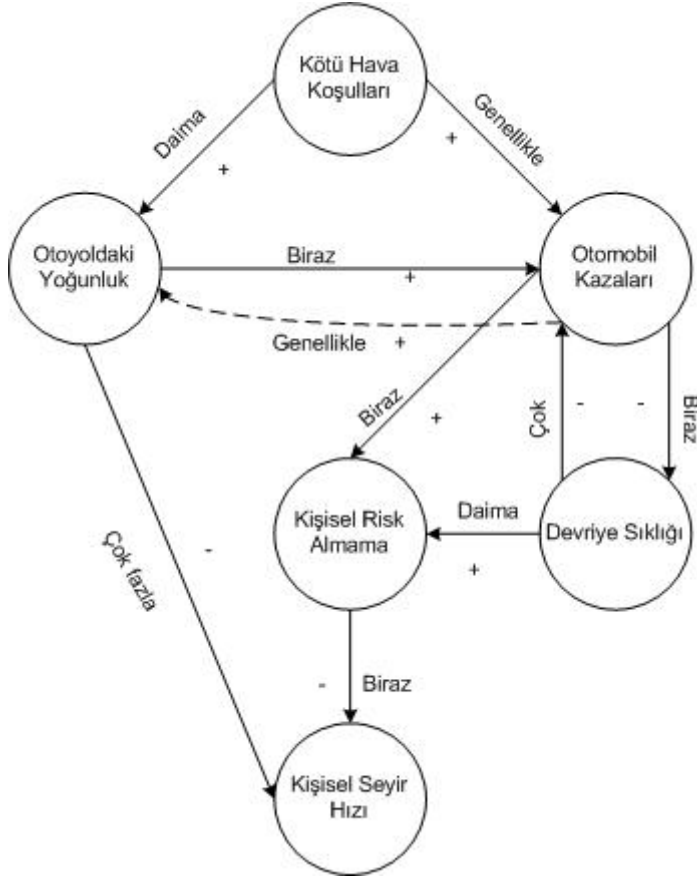
2.3 Zihniyet Değişiminde Bir Araç Olarak Öykü

Genellikle etkileyici olan öyküler kişisel olanlardır. Çünkü seçimler kişiseldir. Bu çıkarım aslında değişimi yaratan öykünün gerçeklik gereksinimi ile bağdaşır. Öykü anlatımında ne söylendiğinden çok, nasıl söylendiği ve kimin söylediği önem taşımaktadır.

Manipülasyon (insanları kendi bilgileri dışında veya istemedikleri halde etkileme veya yönlendirme; insanları pek de doğru olmayan bir öyküye inandırma çabası) istenilen sonuca ulaşmak için sürekli çabalamayı gerektirir, etik açıdan da çok hoş değildir. Oysa insanları etkilemenin daha güçlü bir yolu vardır. Bu yol insani deneyimlere sahip herkesin kullanımına açıktır; Gerçek ve ikna edici bir hikâye anlatmak (Simmons, 2008).

Zihniyet değişimi sıradan bir öykünün anlatımıyla gerçekleşmeyecektir. Liderin yaratmak istediği değişim için kafasında oluşturduğu bir senaryo vardır. Bu senaryo anlatılmaya başladığında onun öyküsü haline gelecektir. Anlatılan öykü ise liderin çizdiği vizyonu ifade eder.

Klasik bir öykünün temel adımlarında bahsedildiği gibi öykünün bir kahraman sunabilmesi için acının ortaya konması ve aciliyet duygusunun yaratılmış olması gerekir. Öykünün etkili bir şekilde anlatılabilmesi ve aciliyet duygusunun aktarılabilmesi için ise temel nedenlerin açığa çıkarılması gerekir. Karmaşıklığın hakim olduğu durumlarda ayrıntılara boğulmamak ve temel etkileşimleri kavrayabilmek için blok diyagramların işlevini görececek bir araca gereksinimimiz vardır. Bu araç haritalamadır (Değirmenci, 2007).

Şekil 2.1 Bişisel Haritalama (Kosko, 1993)

Nedenler ortaya konduktan sonraki aşama öykünün anlatılmasıdır. Yaratılacak değişikliklerin ve durumun tüm taraflara anlatılması gerekir. Anlatılan öykünün taraflarda savunmacı bir tutum yaratmamasına dikkat edilmelidir.

Fakat zorlama olmadan değişimin gerçekleşmesi olanaksızdır. Zorlamanın iki kaynağı vardır. Birincisi çevreden kaynaklanan zorlamadır ki, bu zorlamanın etkisi geçicidir. İkincisi içseldir. Değişikliği ya da öğrenmeyi sağlayan bu zorlamadır, şu anda bulunduğumuz yerle ulaşmak istediğimiz yer arasındaki farkın kişide yarattığı heyecandır. Ancak değişikliğin kalıcı olması için bu zorlama da yeterli değildir. Değişikliği gerçekleştirecek davranışları bilinçaltına indirecek kadar tekrarlamak gerekir ki, tekrar eski alışkanlıklara dönülmesin. Anlatmak liderin görevi niteliğindedir. Böylece hem aciliyet duygusu yaratılır hem de ikna işlevi yerine getirilmiş olur (Değirmenci, 2004).

Hikaye bir tür zihinsel izlenimdir. Bir hikaye aracılığıyla algıları biçimlendirebilir ve bilinçaltına dokunabilirsiniz. Bilinçaltı ile bağlantıya geçtiğinizde yaratacağınız etki çok temel bir düzeyde olacağından varlığını bir ömür boyu koruyabilir. Hikaye anlatmak, bir bakıma insanlara nasıl düşünmeleri gerektiğini söylemekten daha saygılı bir yaklaşımdır (Simmons, 2008).

Öykünün ve anlatıcının bu anlamda taşınması gereken bazı temel nitelikler ve uyması gereken kurallar vardır.

İnsanlara bir öyküyü zorla dinletemez ya da benzer şekilde anlattıramazsınız.

Zihniyet değişikliğine neden olacak öykü başta etkilenmesi istenen hedef kitle üzerinde güven yaratmalıdır. Bu da ancak gerçekçilik ve yakınlık kurma gibi bazı etkileşimleri yaratarak mümkün olacaktır. Çünkü dinleyiciler de anlatıcının kendilerini anlıyor olmasını bekler. Örneğin, yaşam tarzı ve anlatımda kullanılan dil yakınlık kurmayı sağlayacaktır. En basit anlatımıyla söylenenler ve yapılanlar birbiri ile örtüşmelidir.

Gerçekçilik ise daha çok tutarlılıkla ilgilidir. Örnek verecek olursak; Irkların eşitliğini savunan siyahî bir lider topluluğundaki beyazlardan daha fazla hakka sahip olmak istiyorsa tutarlılığını ve buna bağlı olarak gerçekçiliğini yitirecektir.

İnsanlar onlara anlam yükleyene kadar gerçekler tarafsızdır. İnsanlar kararını gerçeklere dayanarak değil, bu gerçeklerin onlar için ne ifade ettiğine bakarak verirler. Gerçeklere kattıkları anlam o andaki geçerli öyküleri ile şekillenir.

Tutarlı öyküler, doğal ve sezgisel oldukları duygusunu yarattıkları için bütünsellik gösterirler.

Yaratılan acının ardından öykünün umut içermesi gerekir. Çoğu kez kötü ya da istenmeyen bir durumdan kurtuluş vaat edilir ki burada önemli olan ortak çıkarlara fayda sağlayabilecek bir öykü yaratabilmektir. Aşırılıklar karşıt aşırılıkları da getirebileceğinden sınırlar dikkatle belirlenmelidir.

“Erken vakitte iyi niyetinizi gösteren yeterli açıklamayı sağlamazsanız, herkes o gün işin içinde bir bit yeniği olduğunu düşünecektir. İnsanlara bir işten çıkarlarının ne olduğunu söylemezseniz, sizin çıkarınızın ne olduğunu bilmek isteyeceklerdir.” (Simmons, 2008).

Öykü genellikle gücünü kendisi yaratır ancak dinleyici bu gücü anlatıcıya atfeder. İnsanlar, ne istediğinizi söylediğinizde samimiyetinize inanmazlarsa, size güven duymazlar Hatta anlattığımız öykü kulağa bencilce gelse de yalnızca dürüstlüğünüz dahi size güvenilmesini sağlayabilecektir.

Yönlendirici bir öykü “ne” ve “nasıl” sorularının kombinasyonunu içermelidir. Yani öykünüz karşınızdakilere ne yapmaları ve nasıl yapmaları konusunda fikir veriyor olmalıdır. Bunun yanında hedef alınan topluluk ya da etki alanındaki topluluk yönlendirdiği eylemin neden yapılması gerektiğini bilmezse etkilenen grubun başarılı bir performans sergiliyor olması da pek mümkün değildir.

İyi bir hikâye dünyayı basitleştirerek anlaşılır hale getirir... Hikâye resmi anlaşılır hale getirebilir. Devrimcilerin seçtiği değerli bir araç olmuştur çok kez. Kuvvetli bir Umut hikâyesi ezilenleri uyandırıp, sokaklarda haklarını aramak üzere yürümeye teşvik edebilir (Simmons, 2008).

Bir öykü anlatmakla örnek vermek arasındaki temel fark, duygusal içeriğin zenginliği ve anlatım sırasında eklenen ayrıntılardır.

Anlatılacak öykü etkilenecek grubun anlatıcıyı tanımaya olanak verir. Bu bağlamda anlatıcı nasıl tanınmak istiyorsa, o oluşumu sağlayacak yönde bir öykü tasarlamalıdır.

Öykü anlatımı bir bakış açısı seçer ve onu karşı tarafa iletir. Belirli bir noktayı göremediği bariz bir şekilde ortada olan insanlara o nokta gösterilmeye çalışılıyorsa, bir öykü yardımıyla onları değişik bir bakış açısından seçimler/davranışlar/turuna çıkarabilirsiniz.

Yaratılan ya da anlatılan bir öykü aracılığıyla birilerinin kendini kahramanın yerine koymasını sağlanabilir.

İnsanlar davranışsal seçimlerini genelde bilinçdışı yaparlar. Birine davranışının nedenini sorarsanız size mutlaka iyi bir cevap verir, vereceği akılcı, mantıklı cevabın davranışının gerçek nedeniyle hiçbir ilgisi yoktur oysa. Genel bir kural olarak insanlar bazı seçimleri neden yaptıklarını bilmedikleri gibi çoğu zaman seçim yaptıklarının bile farkında olmazlar. Bazı şeyleri, mutlaka yapılması gerektiği için, her zaman öyle yapıldığı için, bize öyle yapmamız öğretildiği için, onun yapılması gereken doğru şey olduğunu düşündüğümüz için yaparız. Bir alışkanlık yerleştiği zaman onu pek yeniden değerlendirmeye almazız. Öykü anlatımı sayesinde bilinçsizce yapılan seçimleri, farkında bile olunmayan çıkarımları görme, normalde saklı kalacak olan yönleri bilinçli olarak değerlendirme fırsatı buluruz. Çoğu zaman değişim yaratmak için bu tür bir farklılık oluşturmak gerekir. İyi bir hikâye gözlemcinin bakış açısını başka birinin zihninde çalışır hale getirip bu tür bir sorgulamaya sevk eder.

Seçimlerin bilinçsizce yapıldığı durumlarda hikâye sayesinde yeni bir bakış açısı kazanarak daha bilinçli, daha nesnel bir değerlendirme yapılma şansı doğar. Bu tür bir farkındalık genelde davranışın değişmesine de neden olur.

İyi bir hikâye, insanların gerçekleri nasıl yorumlayacakları konusunda onlara ilham vermenizi sağlar (Simmons, 2008).

Ayrıntılara önem vermeyen biri iyi bir öykü anlatıcısı da olamayacaktır. Sadece gerekenleri ele alan bir yaklaşım davranışın öznel ve duygusal yönünü yok sayar.

Mükemmel öyküler yeteri kadar etkileyici değildir. Etkileyici olan öyküler gerçekçi, inandırıcı olan öykülerdir. Çünkü gerçek hayat kusursuz değil, tam aksine kusurlarla doludur. Bu durumda gerçek öykü, mükemmel öyküden her zaman daha inandırıcı ve elbette daha etkileyicidir.

2.4 Kriz Anında ve Çatışmalı Ortamlarda Bir Kurtarıcı Olarak Öykü

Öykünün gerçeklik özelliği ona olumlu olduğu kadar olumsuz bir anlam da yükleyebilir. Gerçeklerde kaybetme olasılığı vardır, ancak öykü klasik mücadele dinamikleri içinde

gelişmez. Elinizdeki gerçeklik bakış açısı ve anlatım gücü ile farklı bir algılama sağlayabilir.

Örneğin bir haksızlık öyküsü çizilirken, anlatıcı yarattığı öyküyü haksızlık öyküsünün önüne çıkarabilir. Böyle bir durumda umut içeren, adalet vadeden bir öykü bunu sağlayabilir. Etki alanındaki topluluk pozitif yönde bir enerji yüklenecek ve bu yönde harekete geçecektir.

Küskün ya da öfkeli bir grubu etkilemek yenilikle, farklı bir etki yaratarak mümkün olabilir. Arabulucu bir öykü bu negatif grubun etki alanını da daraltacaktır.

Geçmişte yaşadığı sıkıntılar ve acıların etkisinde olan bir topluluk, geçmişin acılarını anlatan ya da yansıtan bir öyküden çok yeni ve umut içeren öykülerde anlam bulacaktır.

Umut içeren öykülerin taşınması gereken bir özellikte acının farkında olduğunu açıkça gösteriyor olmasıdır. Yani olumsuz bir öykünün etkili olabilmesinin sırrı olumlu bir sonuçla işi dengelemektir.

Bunun yanında yenik, acılı, küskün, sindirilmiş bir topluluğu harekete geçirmek için güçlerinin farkına varmalarını sağlamak gerekir.

Bazı şeyleri doğrudan söylemenin çok akıllıca olmadığı durumlarla karşılaşılabilir.

Hikâyeler söylemeden söylemenin mümkün olduğu o gri alanda iletişim kurmamızı sağlar... Siyah-beyaz çözümler bulabileceğimiz sorunlarla çok sık karşılaşmayız. İkilemlerimiz gri alanlara denk geldiğinde hikâye harika bir kurtarıcıdır (Simmons, 2008).

Hayır demek her zaman kolay olmayabilir. Bu tür durumlarda da yine kurtarıcınız bir hikâye olabilir. Karşınızdaki insanların ilgisini çekecek bir hikâye anlatarak dikkatlerini dağıtabilir, belki de fazla üzülmelerine fırsat vermeden hayır demeyi de başarmış olursunuz. Aslında bu çözüm yalnızca hayır demek gereken zamanlarda değil kötü bir haber vermek gerektiği durumlarda da işe yarayacaktır.

Örneğin duygusal bir öykü düşüncenin de yönünü değiştirebilir. İnsanlar olaylara içinde buldukları ruh haline göre tepkiler verebilirler. Bu durumda bir öykü anlatarak duygulara ve dolayısıyla düşüncelere, sonrasında ise davranışlara yön vermeniz mümkün olabilir.

Öykünün insanları etkileme yollarından biri de hüsrân, çile ve acıları anlamlı bir çerçeveye sokmasıdır.

Öykü zorlama değil, yanına çekme stratejisi içerir. Kurallar ve sloganlar ikilemlerle başa çıkamaz. Hikâyeler ise bunu başarır. Kurallar insanları kendileri adına düşünme fikrine yabancılaştırırken, hikâyeler onları içinde buldukları çelişkili durumlara değişik çevrelerden bakmaya teşvik eder. Net kurallar yaratıcı düşünen insanların kendilerini dışlanmış hissetmelerine yol açar (Simmons, 2008).

Bir öykü anlatarak karşınızdakilerin beynini programlaya yaklaşabilirsiniz. “Bir kere yüklenen hikâyeye zihinde tekrar tekrar oynatılır, yeni deneyimler süzgecinden geçer ve gelecekte yaşanacak olanların sizin istediğiniz yönde şekillenmesini sağlar.” (Simmons, 2008).

Zorlayıcı kurallarla bu sağlanmak istendiğinde olumsuz tepkiler yaratacak ve muhtemelen kötü sonuçlarla karşılaşılacaktır.

2.5 Öykü ve Metafor

Grekçe metaphoradan gen “metafor” kelimesi, meta: öte ve pherein: taşımak, yüklenmek kelimelerinden türemiştir ve “bir yerden başka bir yere götürmek” anlamına gelir. Burada söz konusu olan iğreti, geçici bir anlamdan çok, kalıcı, köklü, yeni bir anlamdır.

Metafor bir gerçeği dile getirmek amacıyla kullanılır ve pek çok metaforik ifade (biz onların metaforik ifade olduğunu fark etmesek de) dilde kalıcıdır. Metaforun özü bir tür şeyi başka bir şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir (Lakoff ve Johnson, 2005).

Metafor yalnızca bir benzetme ya da söz sanatından ibaret değildir. Metafor, bazı öykülerde birçok sözün veya cümlenin yerine geçerek iletilmek istenen mesajın basit ve anlaşılır olmasını sağlayabilir.

Sözelimi çeşitli alanlarda yapılan araştırmalar göstermiştir ki metafor, düşünme biçimimiz, dilimiz ve bilim üzerinde olduğu kadar, kendimizi günlük temelde ifade edişimiz üzerinde de biçimlendirici bir etki yaratır.

Metaforun ilginç yönlerinden biri, her zaman bu tür tek yönlü bir kavrayış üretmesidir. Metafor, belli yorumları öne çıkarırken, diğerlerini arka plana iter (Morgan, 1998).

Öykü içinde kullanılan metaforun, öyküde verilmek istenen amaçla aynı amaca yönelik bir mesaj iletmesi gereklidir. Bu gerçekleştiğinde tutarlılıktan söz edilebilir. Neticede metafor, kullanılan tüm öğeleri birbirine bağlamakta önemli bir rol oynar.

Bunun yanında metaforun bir başka özelliği de çarpıtmalar yaratabilmesidir. Yani göz önüne çıkarılmak için yapılan benzetme diğer farklı özellikleri göz ardı etmeyi sağlayabilir.

Metaforun çelişkin bir yapısı vardır. Bir metaforla yaratılan görme biçimi, görmeme etkisi yaratabilir.

Anlatılan öykü içerisinde kullanılan metafor, bu özellikleri dikkate alındığında düşünme biçimini değiştirmekte ve karşıt görüş açılarının üstesinden gelmekte oldukça etkili bir araçtır. Lider için metafor bu anlamda büyük öneme sahiptir. Değişim yaratılmak istenen ya da savunma gerektiren durumlarda metafor lider için iyi bir savunma aracı olabilecektir. Şimdi de öykü ve metaforu kullanan gerçek kahraman lidere dönelim.

3. LİDER/LİDERLİK

Lider;

1 Önder, şef

2 Bir partinin veya bir kuruluşun en üst düzeyde yönetimiyle görevli kimse:

3 Bir yarışmada başta bulunan takım veya yarışmacı. (<http://www.tdk.gov.tr>).

Liderlik yapmak, lider ve liderlik gibi kelimelerin Anglosakson dilindeki etimolojik kökeni “patika” ya da “yol” anlamına gelen “lead” sözcüğüdür. O nedenle lider önde yürüyerek birlikte seyahat ettiği kişilere yolu gösteren kişidir. Liderin dümenci olarak bu metaforu, liderin oynadığı tam role ilişkin görüş farklılıkları olmakla birlikte, günümüzde de uygulanabilen bir metafordur (Vries, 2007).

Lider, en genel tanımıyla izleyenleri olan kişidir. Nasıl gidileceği bilinen bir yer için, birilerini izlemeye gerek yoktur. Birilerini izlemek için birinci koşul budur. İkinci koşul, gidilecek yerin gidecek kişilerin şimdi buldukları yerden gitmeye degecek kadar iyi olması gerekir. Üçüncü koşul gidilecek yere yalnız gitmeme isteğidir. Dördüncü koşul ise gidilecek yerin yalnız gidilemeyecek ya da yalnız gitmenin bir anlamı olmayacak bir yer olması gerekir. Bu koşulların dışında ne yapacağını bilmeyenlerin herhangi bir kişinin peşine takılması durumudur. Tüm koşullarda liderin ve izleyenlerin amaçlarını gerçekleştirmek için karşılıklı olarak birbirlerine ihtiyaçları olması gerekir (Değirmenci, 2007).

Değişim öykülerinin anlatıcısı liderdir. Değişim yaratmak isteyen liderin kurduğu bir hayal, ulaşmak istediği bir hedefi vardır. Bunun için lider, bir senaryo yaratır. Yarattığı senaryoyu bir öykü olarak sunar ve bu öykü onun vizyonunu oluşturur. Ancak sıradan ve başarılması kolay amaçlar, heyecan duygusu yaratmayacaktır.

Heyecan duygusunun yaratılabilmesi için ulaşılmak istenen durumun canlı bir şekilde anlatılması gerekir. Bu da bir iletişim konusudur. İletişim bütünsel bir işlemdir. Bu nedenle her ögesinin coşku aşılacak düzeyde olması gerekir. Sadece iletişimi kullanarak heyecan yaratıp, gereken eylemleri göstermeyen kişinin adı lider değil provakatör olur. Liderin eylemleriyle sözleri tutarlı olmalıdır. Tüm dikkatler liderin üzerinde olduğu için,

davranışlarındaki en küçük tutarsızlık, hemen fark edilecektir. Etkili bir anlatımla öykü duygulara hitap eder ve aslında bu özelliğiyle öykü ortak bir vizyon yaratabilmek için yanına çekme stratejisi içermektedir. Yani esasen lider duygulara hitap ederek, mevcut kültürlerde değişiklik yaratır. Bu nedenle lider, duyguların ve düşüncelerin yönetimiyle ilgilenen kişi olarak da tanımlanabilir (Değirmenci, 2007).

Lider yarattığı senaryoda, olayları ve hedeflerini çok boyutlu olarak ele alır ve bu bütünsel yaklaşım sonucunda olasılıkları da görmüş olur. Bunun sonucunda ise farkındalık oluşur. Bu yaklaşımla, “Liderlik, kontrol edemediklerimizi etkileme ve etkileyemediklerimizi fark etme yeteneği olarak tanımlanabilir” (Değirmenci, 2007).

Liderin rolünün önemli bir parçası vizyon çerçevesinde gelişir. Liderin sunduğu vizyon gelecekteki yöne ilişkin bir yol haritası sunar, bu yön çerçevesinde heyecan oluşturur, kaostan bir düzen yaratır, güven oluşturur ve başarı kriterleri sunar. Lider sunduğu vizyonla değişim sürecine bir anlam kazandırır. İnsanlar arasında bağlantı oluşturur, bir grup kimliği yaratır ve insanları birbirine bağlayan ve onlara hayal kurmada yardımcı olan bir kolektif hayal gücünü tetikler (Vries, 2007).

3.1 Yaratılmak İstenen Zihniyet Değişimi ve Hedef Kitleye Göre Liderlik Özellikleri

Bir öykü anlatıcısı olarak liderin etkileyici olabilmesi için taşınması gereken bazı özellikler vardır. Öykü liderin yaşam öyküsü ile başlayıp liderin başarılarıyla birlikte dinleyici topluluk tarafından çeşitli değişimlere uğratılabilir.

Toplum içinde anlatılan bu tür öyküler, lider ve toplum arasında çift etkileşimli bir etki yaratır. Liderin etkileyici anlatımıyla yaşam öyküsü toplumu, kazanılan başarıların etkisiyle toplum tarafından yaratılan öyküler ise anlatıcının liderlik özelliklerini etkileyecek ve şekillendirecektir.

Bu açıdan bakıldığında liderlik için şunu söyleyebiliriz, önemli olan ne yapıldığı değil hakkınızda ne anlatıldığı ve ne anlattığınızdır.

Liderin başarı sağlayabilmek için taşıması gereken özellikler etkilemek istediği grubun büyüklüğüne ve yaratılmak istenen etkinin niteliklerine göre farklılık gösterir.

3.1.1. Belirli Bir Gruba Liderlik Etmek

Sınırları belli olan bir gruba liderlik etmek, büyük uluslara ya da daha geniş kitlelere liderlik etmekten daha kolaydır. Çünkü sınırları belli olan bir grupta değişkenlikte sınırlı olacaktır. Bir şirket yöneticisi, bir üniversite rektörü bu türden liderliğe örnek gösterilebilir.

Grubun büyüklüğü ne olursa olsun zihniyet değişikliği kolay gerçekleşmez. Ancak belli gruplarda beklentiler ve ortak noktalar birbirine daha yakındır.

Her durumda lider, ilk olarak mevcut durumu analiz etmeli, değiştirilmesi gereken noktaları tespit etmeli ve değiştirilmesi gereken durumu kafasında tespit etmelidir.

İkinci aşamada ise lider, ikna edici bir öykü yaratmalı ve bunu etkili bir şekilde sunmalıdır.

Bütün bunlar için liderin taşıması gereken temel ayırt ediciler genellikle zekâ, içgüdü, cesaret ve dürüstlüktür.

Başarının etmenleri arasında; öykünün etkinliği, bunu ikna edici biçimde anlatmanın çeşitli yolları ve liderin ve etrafındaki kişilerin sundukları o öyküyü fiilen kendilerinde cisimleştirmeleri de vardır (Gardner, 2004).

Grubun belli sınırlar içinde oluşu öykünün de daha basit olmasına imkân verir. Basit öyküler zihinde daha kolay şekillenir ve etkisini de daha hızlı gösterir. Ancak tabii ki tek başına öykü bu değişimi yaratmakta etkili olmayacaktır. Lider bu nokta da başka etkileme araçlarından faydalanabilir. Diğer insanlardan öğrenme ve onları örnek alma tarzı, meydan okuma, yenilik yaratma ve farklı bir sunum bu diğer etkileme araçlarının temelleri sayılabilir.

3.1.2 Uluslara Liderlik Etmek

Uluslar aslında çeşitlilik gösteren kitlelerin oluşturduğu gruplardır. Bu durumda anlatılan öykünün basit, inandırıcı ve dikkat çekici olması gereklidir. Öykünün etkileyciliğinin içinde bulunulan kültürün karşı öykülerinin geçerliliğini yok edebilecek nitelikte olması başarıya ulaşmanın önemli bir koşuludur.

Farklı grupların ve dolayısıyla farklı kültürlerin tek bir ortak noktada buluşması tahmin edileceği gibi oldukça zordur. Bu tür gruplara liderlik eden kişilerin özelliklerine bakıldığında kimi sevgi kazanarak, kimi uzlaştırma sağlayarak bunu başarabilmiştir. Bu noktada önemli olan liderin, anlattığı öykü ya da yaratılan öyküyü kendisinde cisimleştirebilmiş olmasıdır. Çünkü anlatılan öykünün sadece basit olması yeterli değildir. İnsanlar kendilerini anlatılan öykü ile özdeşleştiremiyorlarsa anlatılan öykü hiçbir işe yaramayacaktır.

Bu tür heterojen gruplara anlatılan öykünün insanları yüreğinden yakalayabilmesi gerekir. İnsanların duygularına seslenmeli ve bunu yaparken ortak noktaları göz önüne sunarak yakınlık kurmayı sağlamalıdır. Öykünün anlatıcısı insanları bu öyküye dâhil edebilmek için öyküsünde boşluklar bırakmalıdır. Aksi takdirde hayal gücüne yapacak bir şey bırakılmamış olur ki bu da insanları bir süre sonra uzaklaştıracaktır (Simmons, 2008).

3.1.3 Küresel Gruplara Liderlik Etmek

Öykü ve liderlik etkileşimi ele alındığında bu etkileşimin en yoğun yaşandığı yerlerden biri de ulusları aşan boyuttaki liderlerin dünyanın dört bir yanında yankılanan öyküleridir.

Bu açıdan bakıldığında öykü ne kadar güçlüyse liderlik de o denli etkilidir demek mümkündür. Örneğin Gandhi ya da Mandela incelendiğinde verdikleri mesajın ve ortaya çıkan öykünün basitliği görülecektir. Her ikisi de kendi ırk ya da renklerindeki insanlar için savaşmışlardı. Oysa öyküleri bütün dünyada yankılandı.

Bu kişiler öykülerini tekrar tekrar anlatmış, iyi anlatmış ve öyküyü yaşam eylemleri ve duygulara seslenen simgelerle cisimleştirmişlerdir.

Küresel anlamda lider kabul edilen kişilerin dehası aslında anlattıkları basit öykü ile bütün karmaşık karşı öyküleri alt edebilmiş olmalarında saklıdır (Gardner, 2004).

Bu liderler genellikle daha kapsamlı öyküler yaratmış, ömürleri bittikten sonra bile yaşamaya devam eden sistemler ya da kurumlar kurarak öykülerini yaşatmaya devam edebilmişlerdir.

3.2 Liderlik ve Dil

Liderliğin önemli araçlarından biri de bilinçli konuşabilmektir. Etkili bir iletişim için sözcüklerin yadsınamaz önemi liderliğin de vazgeçilmez unsurlarındandır.

Temel olarak sekiz söylem biçiminden söz edilebilir (Gardner, 2004).

Ağız dalaşı:

Dil silah olarak kullanılır, genellikle karşı tarafa sözlü saldırılar yapılır, terbiye ve gerçek dışı tutumlar yaygındır. “Atış serbesttir” sorumluluk duygusu yoktur.

Tartışma:

Meseleler konusunda çok kutuplaşmış yandaş ve karşı taraflar oluşmuştur. Hakikat üzerinde tekel kurma çabası ve yanlışa karşı doğru savunumu vardır. Uzlaşmaya değil kazanmaya odaklanılmıştır. Sözlü tehdit ya da fiziksel şiddet yoktur.

Sunum, Soru/Yanıt:

Söyleme tek bir kişi hükmeder. Dinleyiciler konuşmacılara soru sorabilir.

Görüşme:

Kapsayıcı değildir, bazı kimseler konuşmaya hükmederken diğerleri hiç konuşmaz. Hedef karar alma değil bilgi paylaşımıdır.

Müzakere:

Anlaşmazlıkları ortak bir zemin yaratarak çözmek için yapılır. Masada iki ya da daha fazla taraf vardır. Uzlaşma arzusu varsayılmıştır. Hedef bütün yararlıların kalıcı bir çözüme ulaşmalarınıdır.

Meclis:

Bütün görüşleri kapsayan yapılandırılmış bir süreçtir. Bütün farklı bakış açılarının değerli olduğu kabul edilmiştir. Anında karşılık verme ya da çürütme fırsatı yoktur. Dikkatli dinlemeyi ve karşılıklı saygıyı özendirir.

Diyalog:

Avukatlık değil bütün seçenekleri açığa çıkartan irdeleme esastır. Hüküm vermeyi erteler. Diğer kişilerin duruşlarına değer verir. Geniş ve herkese açık bir bilgi temeli yaratır. Çözülmeyi bekleyen derin meseleler tespit edilir.

Derin Sessizlik:

Sessizliğin ruh halinde ve bilinçte değişiklik yaratması beklenir. Ancak bir lütuf olarak birkaç söz edilir. Sessizliğe düşünme talebi eşlik edebilir.

Sonuç olarak konuşma ve dinlemenin bu sekiz biçimi arasında etkili bir konuşma için benimsenen genellikle son dört seçenektir.

Ancak önemli olan liderin diğer özellikleriyle uyum içerisinde olan dili kullanmasıdır.

3.2 Cinsiyet ve Liderlik

Eskiye oranla günümüzde orta düzey yönetici konumunda daha fazla kadın olmasına rağmen, alt pozisyonlarda çalışan kadın sayısı yine fazladır. Bu uçurum konusunda ortaya atılan birçok açıklama vardır. Örneğin kadınlar için bu “anatomik kaderdir”, bir başka açıklamaya göre ise kadınlar erkeklere göre daha büyük oranla dengeli bir yaşam sürme arzusu içerisindedir. Bu durumda üst düzey yönetimin gereklerini yerine getiremezler. Duygusal olarak baktığımızda aile ve arkadaşlarının ihtiyaçlarına odaklanmak çoğu kadın için işinden önce gelir.

Bu konu hakkındaki ilginç bir açıklama ise şöyledir, “birçok erkek kalbinin derinliklerinde kadınlardan çekinir”(Vries, 2007). Kimi erkekler kadınların yanında çok rahat olamazlar. Sekreterlerine emirler yağdırabilirler, ancak kadın yöneticilerinin onları azarlaması onlar için oldukça dramatiktir.

Tabii ki işin cinsel boyutu ya da yanlış anlaşılma korkusu nedenlerden bir başkasıdır.

Bu nedenlerin en azından bir kısmını ortadan kaldırmak için kuruluşlar daha topluluk yönetimli, daha yetkilendirici, daha açık ve güven dolu olmaya yönelmeli, çeşitlilik cephesine de yol almaya başlamalıdır.

Bunun gibi birçok nedenden dolayı bugüne değin ortaya çıkan kadın lider sayısı erkek liderlere oranla oldukça azdır.

3.4 Çatışmalı Ortamlar ve Arabulucu Liderlik

Tarih boyunca yaşamış birçok lider incelendiğinde ortaya çıkan inkâr edilemez gerçek şu ki; sonradan edinmesi gereken eğitim, deneyim gibi özelliklerinin yanında bir liderde doğuştan var olması gereken bir takım özellikler var. Örneğin zekâ, öngörü, fiziksel görünüm bunlardan birkaçıdır.

Bunun yanında yaşamış birçok liderin ortak özelliği olağan üstü sıkıntıların içinden çıkıp gelmiş ya da lideri oldukları topluluk olağan üstü sıkıntılar içindeyken birer kurtarıcı rolü oynamışlar, kararlılıkla savaşmışlardır. Ancak gözden kaçmaması gerekene en önemli nokta, kitle kişinin kurtarıcı olmasına izin vermiştir.

Sınanarak, belki bir takım bedeller ödeyerek önder(lider) olma hakkını elde etmişlerdir.

Liderlikle ilgili literatürün büyük bir bölümü lideri bir erdem örneği olarak sergiler ve liderliği oluşturan nitelikleri parlak bir şekilde ifade eder. Ancak madalyonun diğer yüzünü de hatırlamak gerek. Liderliğin karanlık yüzü olarak bir çok politik lider sayılabilir; Adolf Hitler, Jozef Stalin, Saddam Hüseyin, Slobodan Miloseviç akla ilk gelenlerdir.

Bu tür çatışmalı ortamları yönetebilmek için liderin taşıması gereken bazı özellikler şöyledir (Vries, 2007);

Duygusal Aşırılıkları Yönetmek

Duygusal zekânın en genel haliyle anlatımı, kendi duygularımızın farkına varmak, duygularımızı yönetmeyi öğrenmek ve son olarak da başkalarının duygularını fark etmeyi ve onlarla ilgilenmeyi öğrenmektir. Bu açıdan bakıldığında bir liderde karakteristik olarak olması gereken birkaç özellik de genel olarak şöyle ifade edilebilir;

Can kulağıyla dinleme,

Bu tür dinlemenin anlamı elbette konuşma sırasının size gelmesini beklemekten çok farklıdır. Tam anlamıyla dinlemek, karşıdaki kişinin söylemek istediği şeylerin anlamını belirlemeye çalışmaktır. Özellikle bir iş dünyası liderinin geribildirim vererek sorgulamalarla karşısındaki kişinin duygularını çözümleyebilmesi önemli bir özelliktir.

Gözlerle dinlemek,

İyi bir dinleyici olmanın en belirgin niteliklerinden biri de beden dilini iyi kullanabilmek ve aynı zamanda başkalarının beden diline dikkat etmektir. “Örneğin batılı kültürlerde iyi dinleyiciler konuşmacının gözlerine bakmaya çaba harcarlar. Buna karşılık Japonya, Kore, Tayvan, Hindistan ve Ortadoğu ülkelerinde göz teması saldırgan bir davranış olarak görülebilir.” (Vries, 2007).

Kendinizin ve başkalarının duygusal yelpazesini anlamak,

Can kulağıyla dinleme ve beden diline dikkat etme duygusal bakımdan zeki insanların repertuarının önemli unsurları olmakla birlikte, başka bir önemli boyutta duyguların yönetimini anlamakla ilgilidir. Öfkeyle üzüntü ya da endişe arasında ayırım yapmanın kolay olduğunu düşünebilirsiniz, ama hisler bakımından tamamen renkkörü olan insanlarda vardır. İçlerinde olan bitenlerle hiçbir şekilde temasları yoktur (Vries, 2007).

Sonuç olarak bu üç özelliğe sahip insanlar;

- Daha sağlam ilişkiler geliştirirler,
- Kendilerini ve başkalarını motive etmekte daha iyidirler,
- Daha ön alıcı, buluşçu ve yaratıcıdır,
- Daha etkin liderlik yaparlar,
- Baskı altında daha iyi çalışırlar,
- Değişimle daha iyi başa çıkarlar,
- Kendileriyle daha barışıktırlar (Vries, 2007).

Aynı zamanda özellikle kriz dönemlerinde çok etkili bir gereklilik olan arabuluculuk özelliğini de taşımalıdır. Arabuluculuk günümüzde geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Arabulucu lider, farklılıkları fırsatlara dönüştüren bir liderlik yaklaşımını temsil eder. Bunlar en karmaşık, en meydan okuyucu durumları bile görebilen ya da yakalayabilen

veya bunların icabına bakabilen liderlerdir. Arabulucu lider, sadece parçalardan biri adına değil, bütün adına hareket etmeye çalışır. Sistemli düşünür ve kendisini sürekli öğrenmeye adar. Sınır çizgileri arasında köprü kurarak güven tesis eder. Çatışmayı dönüştürmek için buluşçuluk ve fırsat peşinde koşar (Gerzon, 2006).

Arabulucu liderlik konusunda en sık örnek gösterilen isim ise genellikle Nelson Mandela'dır.

Arabulucu liderin en ayırt edici yönü bütünü görme, bütünün çıkarlarına yönelik hareket etme yönüdür. Bu bir bakıma bütünleyici vizyona sahip olma özelliğidir. Ve yüreğimizde yer açmaya kendimizi açık tutmak demektir (Gerzon, 2006).

Bütünleyici vizyona sahip olmak çatışmanın bütün taraflarına, bütün karmaşıklıklarıyla birlikte, zihnimizde yer açabilmekle mümkündür.

Bu tür liderler çatışmayı yıkıcı ve bölücü olabilecek bir kuvvet olmaktan çıkarıp yaraları sarıcı ve bağlantı kurucu bir kuvvete dönüştürürler. Bizler insan olarak çatışmayı kendimize karşı değil de, acilen kendi lehimize dönüştürmek ihtiyacında olduğumuz için, bunun anahtarı çatışmalı ortamlarda liderlik yapabilenlerin elindedir (Gerzon, 2006).

4. LİDERLER VE ÖYKÜLER

Bu çalışmanın amacı liderlikte öykünün önemini araştırmaktır. Bu nedenle bazı liderlerin gerçek yaşam öyküleri incelenerek, bu etkilerle oluşan ya da çatışan liderlik özellikleri ortaya konacaktır.

4.1 Politik Liderler

Günlük kullanımda genellikle bütün parti başkanları için ‘lider’ terimi kullanılmaktadır. Oysa her siyaset adamı gerçek anlamda lider olamaz, tıpkı yöneticilikte olduğu gibi ‘liderlik’ ve ‘siyasetçilik’ farklı içeriğe sahip kavramlardır. Bu bağlamda incelenmiş olan üç siyasi lider, Türkiye tarihinde önemli yere sahip olan liderlerdir.

4.1.1 Süleyman Demirel

Dün dündür, bugün bugündür, Demirel her gündür...

Cumhuriyet Tarihinin elli yılına damgasını vurmuş, iyi ya da kötü birçok açıdan etkili bir lider Süleyman Demirel.

Türkiye'nin en genç genel müdürü, en genç başbakanı ve İsmet İnönü'den sonra en uzun başbakanlık yapmış kişisidir.

01 Kasım 1924'te Isparta'nın Atabey ilçesine bağlı İslamköy'de dünyaya gelen Süleyman Demirel ilköğrenimini doğduğu köyde tamamladı. Halkın dilini konuşmayı köyde Şevki Dayısına Ulus Gazetesini okurken öğrenmeğe başlamıştı. Gazeteyi okuyor ve dayısının anlayacağı şekilde, halk diline tercüme ediyordu. İlköğrenimini tamamladıktan sonra doğduğu köyden ayrılıp başarı hikâyesinin ilk adımlarını da atmaya başladı. Yıllar sonra çok eleştiri alan "Kendim için istiyorsam namerdim!" sözlerinin altında bu yılların izleri vardı.

Süleyman Demirel şöyle anlatıyordu köyünden ilk ayrılışını;

“Dört çocuğunu uğurluyordu Isparta, veliler, öğretmenler, halk... Kıvanç duyuyordum, Leyli-Meccani imtihanını kazanmış olmaktan. Anam da uğurluyordu. Sesi çıkmazdı anamın. Hiçbir zaman şikâyet etmezdi. Yorgunluğunu da göstermezdi. Tarlada çalışırken işin sonuna kadar giderdi. Ama o gün, hem kıvançlı hem üzgündü. Beni özlediğinde gelip Isparta’ya görebilirdi. Ama bilmediği bir yere daha uzağa uğurluyordu. Car giymişti anam, siyah etek, siyah örgü... Güzeldi anam...

Pencereden bana bir elma verdi. Kalabalığın önünde utandım birdenbire. Sonra müdür azarlamıştı, “Anan içinden geleni yaptı” diye.

Dört çocuktuk. Her birimizin taşıyabileceğimiz birer çantamız vardı, o kadar. Yakasız basma bir gömlek giymiştim. Kardeşlerim İslamköy’de ilkokuldaydılar hala. Ablamız Afife 16–17 yaşlarındaydı, evliydi. Orda kızları genç evlendirirler. Geceyi Aydın’da geçirdik. Ertesi gün Muğla’ya kalkan otobüse bindik. Muğla bir dağ kasabasıydı, daha özgür havalı... Artık devletin öğrencisiydim, bir haftada parlak öğrenci olarak tanındım. Şartlar kötüydü. 2–3 çocuk aynı yatakta yatıyorduk. Muğla’da ancak 3-4 ay kaldık. Müfettişler geldi bizi dağıttılar. Afyon’a gönderildim. Okulun pansiyonunda kalıyorduk. Alıştığım koşullara göre lüks sayılırdı. On üç dersin on ikisinden 10 aldım. Bir tek jimnastikte yedim vardı. Burada rekabet şartları daha ağırdı...

Ama ben köye başarısız dönemezdim. Ailem, tırnağı ile sağladığını bana yolluyordu. Sorumluluk duygum çoktu. Koyver gitsin diyebilen bir adam değildim. Hiç demedim ömrümde. İçimde, dünyayı, kucaklayıp kaldırmayı öğrenmiştim. Geri çekilip, yeniden meselenin üstüne varmayı bilirim. Kararlılığımdan yitirmem.”(Kazdağlı, 1999).

Bu sorumluluk duygusu Demirel’in liderlik sırlarından biriydi. Onlar için, içinden çıktığı toplum için çalışıyordu. Başarıları yaşam öyküsünün izlerini taşıyordu. Belki de bu davranış biçimi kendisine “Baba” sıfatının yakıştırılmasında etkili olmuştu.

Sonrasında lise öğrenimini Afyon Lisesi’nde tamamlayan Demirel, 2. Dünya Savaşı bütün şiddetiyle devam ederken “Mühendis Mektebi İmtihanı”nı kazanan 120 öğrenciden biri

oldu. Hayatının önemli dönüm noktalarından biriydi. Tam da bu yıllarda, 1941'de Nazmiye Şener ile nişanlandı.

İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki hocalarından sonraki yıllarda hep övgüyle bahsetti. Hocaları genellikle yurtdışında okumuş ya da yurtdışında bulunmuş insanlardı. Bu yıllarda Demirel de yurtdışına çıkma ve dil öğrenme hevesi edindi. Ancak revaçta olan Fransızca ve Almancayı değil İngilizceyi seçmişti. Berlitz Lisan Dershanesi'ne giderek öğrendiği İngilizce, henüz o yıllarda ufkunu genişletmeye başladı. Doğru seçimi yaparak yükselen değeri yakalamıştı.

Ancak İstanbul'daki öğrencilik yılları boyunca İstanbul'u hep uzaktan izlemeyi tercih etti Demirel. İstanbul'u hiçbir zaman benimsememişti, İslamköy'den Isparta'nın ışıklarına bakar gibi seyretti Beyoğlu'nun ışıklarını. Mescit'e giderdi, Necmettin Erbakan, Turgut Özal ve Korkut Özal ile bu mescitte tanıştı, arkadaş oldu. Öğrenciliği sırasında milliyetçi çevreler ve mescit çevresi ile yakın ilişki içerisinde oldu. Bu tür gruplarla ilişkisini hiç koparmamış olması O'nu liderliğe taşıyan nedenlerden biriydi.

12 Aralık 1948'de dayısının kızı Nazmiye Hanım ile evlendi. Nazmiye Hanım' a hep bağlı ve sadık kaldı. Belki de Nazmiye Hanım'a bağlılık köye ve köylüye sadakat ve bağlılık demektir. Nazmiye Hanım siyasi toplantılara katılan ilk lider eşi olacaktı.

1949 yılında bir inşaat mühendisiydi. Okulun bitiminden hemen sonra Devlet kendisini göreve çağırdı, önce Merzifon, sonra Trakya...

Gediz Havzası'nın Düzenlenmesi Projesinde çalışmak üzere Amerika'dan gelen altı mühendis ile ilgilenecek olan genç mühendis Süleyman Demirel'di. Bir süre sonra Ankara'ya çağırıldı, Amerika'ya gönderiliyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Amerika'ya gönderdiği ilk mühendis oldu.

Eylül 1949'da gittiği Amerika'da 1 yıl süreyle Su İşleri Teşkilatında çalıştı.

Süleyman Demirel'in Türkiye'ye döndüğü yıl tek partili dönem sona erdi. Amerika'yı da izlemişti. Orada edindiklerini Türkiye'de uygulamak hevesindeydi ki 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti iktidara geldi. Onlara göre de Türkiye için alınması gereken örnek

ABD’ydi. Bu durumda aranan niteliklere uygun bir aday olan Demirel yeni iktidar ile çalışmaya başladı. Etkin çevrelerle her zaman iyi ilişkileri oldu. Örneğin bu dönemde Kavaklıdere’de pahalı bir ev kiraladı DP kadrosu, önemli iş adamları ve devlet adamları bu semti tercih ediyordu. Bütün bunlar devam ederken Demirel her Cuma ailesini aradı ve “hayırlı cumalar” diledi.

Hayatı boyunca hep yükselen değerleri yakalamış ve yakalayacaktı.

Kendisine verilen ilk iş Türkiye’de bir Türk Mühendisin yaptığı ilk barajdı; Seyhan Barajı.

29 yaşında, 1954’de Barajlar Dairesi Reisi oldu.

1955’de ikinci Amerika ziyaretinden sonra yeni görevi Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüydü. Bir İspanya gezisindeyken Türkiye’de ihtilal oldu. Döndüğünde görevinden alındı ve 10 yıl tecil ettirdiği askerlik görevini yerine getirmek üzere Devlet Planlama Teşkilatına gönderildi. Aslında iyi bir fırsat elde etmişti; Türkiye’nin ilk beş yıllık kalkınma planını yapan çalışma grubunda yer alarak.

Demirel askerlik hizmetini tamamladıktan sonra bir süre kendi işini yaptı.1962–1964 yılları arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesinde Su Mühendisliği konusunda dersler verdi.

1964 yılında Adalet Partisi kuruldu ve Demirel parti başkanı, 1965’de ise başbakan oldu. 1969, 1970, 1975, 1977 ve 1979’da tekrar hükümet kurdu. 1993’de Demirel, 9.Cumhurbaşkanıydı... Görevini kendisi gibi Afyon Lisesi mezunu olan Ahmet Necdet Sezer’e devretti.

12 Mart Muhtırası ile birlikte Demirel muhtıranın anayasa ve hukuk devleti anlayışıyla bağdaşmadığını belirterek hemen istifa etti.

12 Eylül Darbesiyle Demirel Zincirbozan askeri tesislerinde tutuklu kaldı.

Etkin çevrelerle her zaman iyi ilişkileri oluşu liderlik sürecinde ona hep artılar kazandırdı. İhtilalin en kudretli Paşası Cemal Gürsel ve Başbakan oluşu hakkında şu sözleri söylüyordu;

“Rahmetli Gürsel ile iyi münasebetlerimiz vardı. 1965’de başbakan olmama karşı çıkmadı.”

Beklemeyi biliyordu Demirel, beklemek O’nun için bir köylü alışkanlığıydı. Bu özelliğini şöyle anlatıyor; “Köylülük, yetişme tarzımızın bir parçası... Biz ekeriz, aylarca bekleriz. Ektiğimiz Ağustos’un ortasında, hasada gelir. Çukurova’da daha erkendir, Haziran’da. Biz on ay bekleriz. Demek ki, ertesi gün neticesini almak gibi bir derdimiz yoktur. Bırakıp bir yere gitmeyiz.” (Kazdağlı, 1999).

Demirel, Başbakan olduğunda 65 yaşına gelen, bakıma muhtaç bir milyona yakın insana maaş bağlıyordu. Demirel bu çözümü bir medeni toplum belirtisi olarak lanse ediyor, bir sosyal devletin gereği gibi davrandığını söylüyordu. Ama maaş bağlamanın öyküsü biraz farklı. Belki Demirel’in söyledikleri, tezleri doğru ama işin öyküsü farklı. Tam da Demirel’in sırrını anlatan türden bir öykü bu, Demirel şöyle anlatıyor;

“Vatan sağ olsun derdi Zede Nine, yanık bir ağıt yakarcasına, iki oğlu için sabahlara kadar ağlardı. Bazen de vergisini ödeyemediği için, Kör Apti (tahsildar) kap kacağını götürdüğü için ağlardı. Babam köydeyse önlerdi.

Kim ekecek, kim biçecek toprağını? Az buçuk toprağı da vardı, İki-üç hayvanı da vardı. Ne etsin? Yaşlı, tükenik, acılı” (Kazdağlı, 1999).

Demirel, köyünü ve köylüsünü hiçbir zaman unutmadı. Yatırımlarını hep bu yöne yaptı ve karşılığını da aldı. Ancak 1960’lı yıllarda köyden kente başlayan göçün etkisiyle şehirleşmede eksik kaldığı eleştirilerini aldı. Nitekim ihtilal sonrası yasaklı dönemini sona erdiğinde artık demokrat Demirel vardı. Sol kanatla olan ittifakı da bu döneme rastlıyordu. Artık kentli insana da ulaşmak istiyor, “Konuşan Türkiye’den”, “Şeffaf Karakol’dan” bahsediyordu.

Aynı zamanda üstlendiği misyon ülkeyi komünistlerden kurtarmaktı. Ancak 1978 yılında Maraş Katliamından sonra söylediği şu sözler unutulmadı; “Bana milliyetçilerin cinayet işlediklerini söyletemezsiniz.” (Kazdağlı, 1999).

Böylece Demirel’in nasıl hem darbe mağdurlarının yandaşı olduğu, hem de darbeyi yapan grubun desteğini nasıl aldığı görülüyordu. Tıpkı doğunun değerleriyle büyüyüp batının değerlerini temsil etmesi gibi...

Demirel hiçbir şartta ve koşulda kendisine olan güvenini yitirmedi. Kendisinin hayal gördüğü eleştirilerine cevabı şu oluyordu;

“Ben doğruları söylüyorum, doğruları asırlar bile eskitemez. Değerlendirmelerim yanlışsa, insanlık tarihi de yanlıştır. Hayal içinde yaşadığım yorumlarına gelince... Benim hayallerimin bu ülkede kimseye zararı yok ki. Ama hayallerim gerçekleşirse bunun herkese yararı olur. Uğrunda hayatımın 25 yılını verdiğim fikirlerimi savunmam, hayal dünyasında yüzmek midir? Ülkemi, gezdiğim illeri, ilçeleri düşünmeyim mi?”(Kazdağlı, 1999).

“Demirel öldü diyorlar. Hayır! Ben söylediklerime inanmazsam, işte o zaman ölürüm. Geleceğim. Kaç yıl geçerse geçsin; geleceğim. Yaşayan görecektir.”

Bu kararlılığına rağmen gözü kara değildi, mutlaka bir tarafını sağlama alıyordu. Örneğin, 1970 Ekonomik Kararları ile önce sanayicinin, ihracatçının ve büyük iş çevrelerinin desteğini aldı. Onların desteğini sağlama aldıktan sonra küçük ve orta ölçekli üreticiler ile çiftçi ve esnafın desteğini almak için harekete geçti (Kazdağlı, 1999).

Ümidini yitirmiyordu, en zor şartlarda bile etrafındakileri motive etmekten geri kalmıyordu. 12 Eylül döneminde Güniz Sokak’taki evini parti merkezi haline getiriyor hatta Başbakan olduğu dönemdeki gibi herkese bayram tebriki gönderiyordu.

“Mücadele önce kumandanın kafasında kazanılır” diyordu.

Askerle ilişkisi her zaman mesafeliydi, ama ne askere ne de orduya hiç bir zaman düşman olmadı. Cumhurbaşkanlığı döneminde kendisini sürgüne gönderen komutanı köşkte ağırlayabilmişti...

Süleyman Demirel'in iyi bir zamanlaması vardı. Ecevit'in azınlık hükümeti düşüp yerine Demirel'in ikinci hükümeti kurulduğu sırada Yavuz Donat şunları söylüyordu; "İşte bu noktada "zamanlama" timing denilen şey CHP'nin hesabını altüst etti. Sağda 3'lü hükümet kurulma imkânı doğduğu anda, kim partisini terk ederdi. Demirel timingi Amerika'da öğrenmişti, Türkeş Harp Akademisi'nde, Erbakan ise Almanya'da..."

Evensel boyutta düşündü, her zaman dış dünyayla bağlantılıydı. Örnek aldığı yer genellikle Amerika oldu. "Türkiye, dünya ile beraber nefes almaya, ondan kopmamaya mecburdur. Dünyadan kopmama, onun ölçüleri içinde yaşamaktır. İnsan Haklarına saygı çağdaşlığın temel ölçüsüdür."(Kazdağlı, 1999) görüşünü savunuyordu.

Büyük düşünüyor ve geleceği görerek hareket ediyordu.

Başarılarını her zaman grubu ile paylaştı, "ben" yerine "biz" kullanıyor, etrafındakilere yetki ve sorumluluk veriyordu. Henüz Genel Müdürken şöyle sesleniyordu; "Burada her şeyi söyleyebilirsiniz; sadece burada değil bizim teşkilatın bünyesinde olduğunuz sürece yine yapıcı olmak ve şahıslarla uğraşmamak kayıt ve şartıyla her şeyi söyleyebilirsiniz. Ve söylediğiniz şeyden dolayı kesinlikle kimseye zarar gelecektir diye bir şey aklınızdan geçmemelidir.

DSİ Genel Müdürlüğü içerisinde çalışan bütün arkadaşlarımdan birinci ricam; herhangi bir haklarının kaybolduğu kanaatine geldikleri zaman hiçbir aracıya, hiçbir tavassutta ve hiçbir torpile gerek görmeden doğrudan doğruya bizim kapılarımızı çalmasıdır. Bizim dediğimiz zaman önce en yakın yönetici, ondan sonra bir üst, daha sonra bir üst. Şurasını hemen kaydedeyim, bu tür başvurular benim burada dört senelik memuriyet hayatımda bana çok az ulaşmıştır veya hiç ulaşmamıştır, diyebilecek kadar azdır. Benim kapım ardına kadar herkese açıktır; teşkilat içerisinde çalışan arkadaşlarıma açık, halka açık, her başvuruda bulunana başvurusunu inceleyip, haklı veya haksız olduğunu söylemekle sorumluyum. Yanlışlık varsa bunu en kısa zamanda düzeltip, yanlışlık yoksa bunda bir yanlışlık yoktur demekle sorumluyum. Bizim topluluğumuzda gayet gizlilikle üzerinde durduğum hak, ahenk ve adalet sistemini bozacak veya bozduracak hiçbir teşebbüse geçilmemesini rica edeceğim. Tavsiye mektubu, torpil vs gibi şeyleri iyi karşılamadığımı beyan ediyorum.

İdaresiyle bir işi olan herhangi bir arkadaşına, bu işini bizimle halletmesini tavsiye ve bunda mümkün olan anlayışı göstereceğimi garanti ederim.”(Kazdağlı, 1999).

Demirel’in güçlü bir hafızası vardı. 1800 kişilik köyünde 100 kişi Kuran’ı ezbere biliyordu, kendisi de... Hafızası hakkında şu sözleri söylüyordu; “150 bin kişiye ismen hitap ederim. Bunların büyük çoğunluğunu simalarından da, seslerinden de tanırım”

Devlet Su İşleri döneminde Demirel ile bulunduğu bir toplantıda Başbakan Adnan Menderes Demirel’in hafızası hakkında İstanbul Valisi Kemal Aygün’e şöyle diyordu;

“Kemal Bey, biz hükümeti kurduğumuz zaman büyük sıkıntı içindeydik. Ama bak, bu genç genel müdür (eliyle cebini gösterir) bütün Türkiye’yi cebine koymuş. İşte bunu al, yarından sonra bakan, ertesi günde başbakan yap...” (Kazdağlı, 1999).

Hayatının her döneminde insan ilişkilerine önem verdi. ‘Geçmiş olsun’u, ‘Başın Sağolsun’u eksik etmedi. Bu özelliği için yorumu şuydu; “İslami icapla siyasi icabı birbirine karıştırmamak lazım...”

Ancak bir zaman kendisine büyük artılar kazandıran “Çoban Sülü” imajı ilerleyen yıllarda bu etkisini yitirecekti.

Seçimlere dönük hazırlanan siyasal kampanya ön çalışması önerisinde “ ‘Çoban Sülü’ partisi olarak tanınan DYP’nin de artık kentleşme zamanı gelmiştir” tespiti yapılıyordu. Söz konusu tespit siyasal iletişim uzmanı Doç. Dr. Yusuf Devran, Eğitim Uzmanı Zeki Çatal ve Mustafa Akosman imzalı “2007 Genel Seçimleri-Siyasal Kampanya Ön Çalışması” başlıklı raporda yer aldı.

DYP’nin artı ve eksilerinin yer aldığı çalışmada partinin artıları “ülke çapında iyi örgütlenmesi, geçmişe dayalı misyonu ve geleceğe yönelik vizyonunun olması, siyasi yelpazedeki hedef seçmen kitlesinin toplumun %80’ini kapsamaması” olarak sıralandı. Çalışmada DYP’nin eksileri anlatılırken ise parti seçmenlerinin yaş ortalamasına bakıldığında Türkiye’nin en yüksek seçmen yaşı ortalaması 47 ile DYP olduğu belirtilirken DYP’nin yumuşak karnını oluşturan büyük şehirlerdeki oy sıkıntısına da değinilmiştir.

Söz konusu çalışmada “Bilindiği gibi DYP kentlere yeterince girememiş bir partidir. DYP’nin büyük kentlerden aldığı oy oranı yüzde 5,42’dir. (2004 yerel seçim sonuçları) Oysa kırsal kesimdeki nüfus yoğunluğu artık kentlere kaymıştır. Dolayısıyla “Çoban Sülü’nün Partisi” olarak tanınan DYP’nin artık kentleşme zamanı gelmiştir. DYP’nin yapması gereken ilk iş “yaşlı ve köylü” imajını yıkarak ülkenin büyük çoğunluğunu teşkil eden gençlerle ve kentlilerle gerçek anlamda kucaklaşmasıdır” denilmiştir. (<http://www.biyografi.info/haber/683.htm>).

Süleyman Demirel, görevde kalma süresi açısından Türkiye’nin politik liderleri arasında önemli bir özelliğe sahiptir. Tam altı kez görevden alınmış ve yedincisinde Cumhurbaşkanı olarak dönmüştür. Türkiye’nin köylü kökenli ilk siyasi lideri olan Demirel’in saygın bir köylü ailesine sahip olduğu konusu ise bu noktada önemli bir ayrıntıdır. Babası Hacı Yahya Demirel, İslam Köyün muhtarlığını yaptığı sürece köylülerin sorunlarını çözmek ve devletle olan sorunlarında aracı olmak görevini üstlenmiştir. “Babasının konumu, Demirel üzerinde, halka liderlik etme biçimi ve siyasi destek karşılığı himaye sağlama uygulaması açısından silinmez izler bırakmıştır.” (Arat, 2008).

Bu açıdan değerlendirildiğinde “Çoban Sülü” imajı gerçeğin ötesinde, yakınlık kurmayı sağlayan bir yakıştırmadır.

Annesinin çalışkanlığını, yorulmak bilmeyen, iş bitirici ve dindar bir köylü kadını olarak resmeden Demirel, annesinin bu özelliklerini kendisinde taşımaktadır. Ailesinin diğer bütün üyeleri gibi Demirel de Kuran’ı ezberlemiş, ailesinin bu parlak zekâ göstergesini kendisi de elde etmiş ve hayatı boyunca etkili olacak keskin hafızasını bu aile geleneğine borçludur.

Yükselişindeki en önemli neden başarılı bir şekilde devam ettiği eğitimi olmuştur. Zekâsı ve çalışkanlığı O’nun yükselişi için en etkili araçlarındandır. Bunun yanında hiçbir siyasi deneyim olmamasına rağmen AP liderliğine gelişi O’nun siyasi yeteneğinin bir göstergesi olmuştur. Her durumda temkinli biri olan Demirel, bu dönemde kendisine gelen teklifleri ne reddetmiş ne de kabul etmiştir. Bu temkinli yaklaşımın kendisine getirisi ise etkili bir çevre kazanması olmuştur.

İhtiras, bir liderde olması gereken özelliklerden biridir. Demirel’de kendisinde fazlasıyla bulunan bu özellik hakkında şunları söylemektedir;

“İhtiras o kadar kınanacak bir şey değildir. İhtirası olmayan kişinin başarılı olması zordur. İhtirası kınamam da. İhtiras, bir şeyi istemek, arkasından koşmaktır. Hudutsuz ihtirasın eleştirildiği gerçektir. İhtirassız adam neye yarar ki?” (Arat, 2008).

Bunun yanında Demirel, gerçekçiliği sayesinde birçok kritik durumda doğru kararlar vermeyi başarmıştır. Kritik durumlarda duygusal ve aşırı tepkiler vermek yerine gerçekçi ve sakin tavrını korumayı bilmiştir. Bu özelliği için örnek vermek gerekirse, Demirel’in askerlerle olan ilişkisine bakmak yeterli olacaktır. Ordunun yaptığı darbeler, yasaklı yılları liderliği elde ettiği dönemde bir savaş açma olarak kendini göstermemiştir. Ne de olsa kaybedeceği bir savaşı hiç başlatmamıştır Demirel. Bu özellik Demirel’in dış politikadaki ilişkilerinde de kendini göstermiştir.

Kendine güven konusu da Demirel’in başarı sırlarından biridir. Adalet Partisi hükümetinde Dış İşleri Bakanlığı yapmış olan İhsan Sabri Çağlayangil, O’nun bu özelliğinden şöyle bahsetmektedir;

“Kendine tam bir güveni vardır; yine de herhangi bir şeyi kendi başına yapmak istemez. Danışmaya onun kadar önem veren bir başkasını bulmak zordur. Buhranlarda, bir satranç oyuncusu gibi adım adım çözüm bulmaya çalışır. Her bir hamlenin nasıl farklı sonuçlara yol açabileceğini ve eğer bir hamle bir çözüme götürürse, ikinci bir hamlenin ne olması gerektiğini inceden inceye hesaplar... İnsan, onun kadar neşesini acısını ve öfkesini kontrol edebilen birine zor rastgelir.” (Arat, 2008).

Kişisel ilişkilerinde ise dostluğa değer veren, etrafındakileri düşünen bir tavır sergilemektedir. Hasta arkadaşlarını ziyaret etmesi, zor durumdakilere yardım etmesi, çalışanlarının emeğinin karşılığını vermeye çalışması etrafındakilerin kendilerini değerli hissetmelerini sağlamaları açısından önemli bir noktadır. “İstanbul Teknik Üniversitesi yıllığında arkadaşları kendisi için şunları yaşamıştır;

“Daimi ve metodik çalışması ile ve iyi işleyen kafası ile herkese yardıma koşmayı adeta kendine vazife addetmesi ile Süleyman, makine şubesinin inşaat şubesine muazzam bir hediyesidir.” (Arat, 2008).

Zaman zaman himayecilik eleştirileri olsa da insani yönüyle birçok kişi ve farklı grupta bu özelliğiyle bağlılık kazanmıştır.

Farklı gruplarla ittifak yapabilme yetisini getiren bu özellik, partisi içinde ve siyaset dünyasında aşırılıkları yönetmek konusundaki başarısında oldukça etkili olmuştur. Zaman zaman tersi nitelikte çıkışları olmuş olsa da Demirel, uzlaşmacı tutumu ile siyaset dünyasının önemli örneklerindedir.

Demirel’in bu tavrı aynı zamanda önleyici bir tavrında oluşumunu sağlamış, bu tavır sayesinde birçok problem henüz ortaya çıkmadan önlenmiştir.

Bütün bunların yanında elbette inancı, sabrı ve çalışkanlığı bulunduğu noktaya gelmesindeki diğer önemli etkenler olmuştur.

Ailesinden gelen alışkanlık ve belki de toplumun içinde var olabilmenin önemli gereklerinden olan dini inançlarının varlığını da her zaman göstermiştir. Kaçırmadığı Cuma namazları ve geleneksel bayram namazları, halka söylemlerinde inançlı biri olduğunu söylemesi toplumda bir yakınlık hissi uyandırmasında etkili olmuştur. Köylülüğü ile ön plana çıkan Demirel, toplumun büyük bir kesimini kapsayan orta sınıfı kalkındırma hedeflerini öne çıkararak aslında büyük bir kesime hitap etmiştir.

4.1.2 Turgut Özal

13 Ekim 1927’de dünyaya geldi. Babası bir banka memuru, annesi ise ilkokul öğretmeni idi. Bu memuriyet nedeniyle Özal, ilk ve orta öğrenimini yurdun çeşitli yerlerinde tamamlayabildi. Baba tarafından Malatya’nın Cinlioğlu sülalesine dayanan bir geçmişleri vardı.

Baba Mehmet Sıddık Bey, Osmanlı medreselerinin en son icazetli mezunu, anne Hafize Hanım ise mahalle mektebinde eğitim almıştı. Her iki ebeveyn de Kuran’ı Kerim’i çok iyi öğrenmişti.

Çocukluk yıllarında Korkut ve ağabey Turgut Özal’ın en büyük eğlencelerinden biri anne ve babaları ile “hesap oyunu” dedikleri soru cevap oyunu oynamaktı.

Bu yıllarda baba Sıddık Bey’in görevi nedeniyle altı sene sürecektir olan Söğüt süreci başlar ki bu süreç Özal’ın kişiliğinin oluşumunda büyük rol alacaktır. Osmanlı Devleti’nin temellerinin atıldığı bu yerde iki kardeş ilkokula başlar. 1937 yılında son bulacak olan zaman diliminde yine iki kardeş Ertuğrul Gazi’nin türbesini sık sık ziyaret ediyor, Domaniç yaylasında yapılan aşiret törenlerine şahit oluyordur.

Ailenin buradan sonraki durakları Mardin oldu. Turgut Özal ortaokulu 1942’de Mardin’de bitirdi. Ancak şehirde lise yoktu ve bu nedenle aile tayinlerini Kayseri’ye istemek durumunda kaldı. İki kardeş de liseyi Kayseri’de bitirdi.

Annesi Hafize Hanım, oğlunun ya Konya Lisesi’nde ya da Kabataş Lisesi’nde okumasını arzu etmektedir. Her iki okul da paralıdır. Özal’ın paralı yatılı okuması gerekmektedir. Böylece Özal, 25 lira daha ucuz olduğu için, Kabataş’a değil, Konya Lisesi’ne verilir. Fakat bu arada ortanca oğul Korkut da Ortaokulu bitirir. Ailenin her iki çocuğu da paralı yatılı okutmaya gücü yetmemektedir. Aile buna da bir çözüm yolu bulur. İki kardeş de dayıları Süleyman Doğan’ın Malatya’daki evine belli bir kira karşılığında yerleştirilir. Yeğenleri Hüsnü de yanlarında kalacaktır. Özal, liseyi Kayseri’de bitirir.

Özal'ın yokluklar arasında geçen bu tahsil hayatı, hayata atıldıktan sonra hayır amaçlı çeşitli cemiyetlerde görev almasında da temel rol oynamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışırken, daireye uğrayan ihtiyaç sahibi bir fakire verecek bir şey bulamayınca üzerindeki elbiseleri çıkarıp vermesinde, zorluklar ve yoksulluklar arasında geçen hayatının rolü büyüktür.

Korkut Özal, Silifke'de geçirdikleri yıllarda ağabeyinden şöyle bahsediyor; “Rahmetli ağabeyim, cesur bir insandı. Çok atılgandı çocukluğunda. Silifke'de üç sene içinde üç kaza geçirdi. Birinci sene ağaçtan düştü. Ağacın uç dallarına kadar kayısı toplamaya çıktı. Dal kırıldı. Altta bir arkadaşımız vardı. Onun üzerine düştü dalla beraber. Orada çok vukuat olmadı. Yalnız bir tetanos aşısı oldular. Biraz rahatsız oldu. İkinci kazada, maltızın üzerinde kaynar su varken, ağabeyim aceleyle maltızın yanından geçerken kaynar su olduğu gibi ayağına döküldü. Silifke'de Kalearkası diye bir yer var. Oraya pikniğe gidiliyor. Çamlık, ormanlık. Oraya gittik. Akşam üzeri dönüyoruz artık. Yaya gittik ama birkaç arkadaşımız da affedersiniz merkep filan getirmişler. Birisi ağabeyimin sınıfından bize kalmıştı, sınıfta kaldığı için bizimle okuyordu. Bu dediğim herhalde 1940 senesinin 1 Mayıs'ında oluyor. Ağabeyim ortaokula geçmişti. Biz ilkokul son sınıftaydık. Bana geldi, dedi ki, merkeple geldim. Ben sordum, dedim, kış atıyor mu? Atıyor, deyince ben binmedim. Ağabeyim, ben binerim dedi ve bindi. Onlar merkeple gittiler, biz yaya gittik. Silifke'ye gelince öğrendik. Ağabeyim eşekten düşmüş, sol dirseği bir sivri kayaya vurmuş, düştüğü zaman burası parçalanmış. Yani böyle kol sallanıyordu, etin üzerinde, mafsal kırılmıştı. Dediler bu kol kesilecek. Ve orada hayatının on dört ay süren büyük macerası başladı. O reddetti. Beni öldürün dedi, ben kolsuz yaşayamam.” (Birant ve Yalçın, 2001).

Anne Hafize Hanım bu duruma çok üzülmüştü. Uzun süren arayışlardan sonra çare bir Yörük halk hekiminde bulundu. Hacı Dede kolu muayene ettikten sonra tedavi etmeyi başardı. Ancak sol kolu sağ kolu kadar fonksiyonel olamadı.

Hafize Hanım, baskın bir karakter yapısına sahipti. Öğrencisi ve aile dostlarının oğlu Hasan Celal Güzel, bu durum hakkında şöyle diyor; “O yıllardan şunu hatırlıyorum: Hafize Hoca daha ön plandaydı. Babalarını çok fazla tanıyamadık. Kendi halinde, içine dönük, sessiz sakin bir insandı. Ama Malatya'daki ortama göre oranın eliti arasında sayılabilirdi.

Ama Hafize Hoca her zaman ön plandaydı. O kocaman sesiyle bağırarak konuşur. Tamamen dışa dönük. Bazen kavga ettiğini bile görürdük. Hatta bana bir tokadı da vardı. Sonradan Başbakanlık müsteşarı olunca beni ziyarete gelmişti. Bak keşke iki tokat atsaydım başbakan olurdun, demişti. Allah rahmet eylesin, nur içinde yatsın.” (Birant ve Yalçın, 2001).

İlerleyen yıllarda üniversite imtihanı neticesinde Turgut Özal İTÜ Elektrik fakültesini, kardeşi Korkut Özal ise inşaat fakültesini kazandı.

Tıpkı Malatya’daki komşuları Recai Kutan ve ailesi gibi Özal ailesi de tek partili döneme yani CHP ve İsmet Paşa’ya sempati duymayan azınlıktandı. Nitekim DP döneminde taraf olarak bu partinin yanında yer alarak bunu göstermiş oldular.

1946’lı yıllarda İstanbul Teknik Üniversitesi birçok siyasetçiyi içinde barındırıyordu. Önce Süleyman Demirel, sonrasında Turgut Özal, Korkut Özal, Recai Kutan gibi isimler bu okulun öğrencisi oldular.

Özal kardeşler, üniversite yıllarında siyasette aktif olarak rol almaya başladılar. İTÜ Talebe birliğini kurdular. Ardından cemiyetler geldi ve muhafazakâr kadro yönetimi ele almış oldu.

Turgut Özal ve arkadaşları, o dönemde devamlı gittikleri Türk Kültür Ocağı’nda birçok fikir adamını yakından tanıma imkânı buldular. Kıbrıs’ın gündemde olduğu bu öğrencilik yılları her iki kardeş içinde oldukça hareketli geçti. Elbette mescit, ilişkilerin gelişmesinde oldukça etkili bir araçtı.

Okuldan mezun olduktan sonra Turgut Özal, Elektrik İdaresinde, Korkut Özal ise Devlet Su İşlerinde göreve başladı. Bu görev sırasında Özal ve Süleyman Demirel bazı projelerde birlikte çalıştılar.

Özal, önce Elektrik İşleri Etüt İdaresi’nde daire başkanı, daha sonra Genel Müdür Muavini oldu.

Bu arada Özal, 1950’li yıllarda Elektrik İdaresi’ndeki işi gereği ilk kez Amerika’ya gitti. Ve Amerika’nın Özal üzerindeki etkisi şöyle olmuştu; “Benim içimden geçen bütün

arkadaşlarımın da sanırım içinden geçmişti. Biz bütün çocukluğumuz, gençliğimiz boyunca ‘Bir Türk dünyaya bedeldir’ fikriyle yetiştirildik. Bir birimize baktık, bir o gökdelenlere baktık. Biz, her birimiz bir dünyaya bedelsek niye bizim Anadolu’da her yer virane halinde de, bu her bir tanesi dünyaya bedel olmayan bu adamlar bunları nasıl dikiverdiler. Böyle bir şehir, böyle bir teknik uygarlık yarattılar.’ (Birant ve Yalçın, 2001).

Meraklıydı, inceliyor ve sorguluyordu Özal, bir o kadar pozitif bakış açısı vardı.

Turgut Özal da tıpkı Süleyman Demirel gibi ihtilalin ardından askerlik görevi için Planlama Teşkilatına gönderildi. Burada da yolları kesişmiş, birlikte çalışmışlardı. Ve tıpkı Demirel gibi Turgut Özal da bir dönem Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde ders verdi.

İlk evliliğini Hacı Hasan Efendi’nin kızı, Ayhan Hanım ile yaptı. Bu evlilik iki yıl sürdü. İkinci evliliğini her iki ailenin de karşı çıkmalarına rağmen o zamanlar birlikte çalıştığı Semra Hanım ile yaptı.

Cengiz Çandar bu evlilikle birlikte Özal’ın yaşadığı bir takım değişiklikler olduğu idealarına karşılık şunları söylüyor; “...Turgut Bey’in annesi Hafize Hanım tipik Cumhuriyet öğretmeni. Öyle dindar, tarikatçı falan değil. Anadolu’da bile başı açık ve o tarihte Anadolu ölçülerine göre bir hayli modern görüntülü bir hanım. Turgut Bey’in kendisi de bir yandan tavuk yetiştiriyor. Yenimahalle’deki evinin altındaki bodrumda, bir yandan şarap testleri yapıyor. Yani Turgut Bey’in içkiyle ilişkili bir dönemi de var. Yani Turgut Özal dindardı, gayet muhafazakâr bir aileden gelen tarikatçı bir geleneğe sahipken Semra Hanım’la tanıştı, ondan sonra dünyalı boyutu başladı demek kronolojik olarak da doğru değil, çünkü Turgut Özal’ın Semra Özal’la tanışıp evlenmeden önceki dönemi pek öyle dindar görüntüsü vermeyen bir dönem. Dünyalı tarafı Turgut Özal’ın her zaman açık duran bir yanıydı ve özellikle de 50’li yılların başlarında Amerika’daki ikamet süresiyle bir hayli beslenmiş ve tekrar altını çizerek söyleyeyim, onun için o zapt edilmez, vazgeçilmez merak dürtüsünün de bir sonucuydu” (Soner ve Yalçın, 2001).

Tıpkı Özal gibi, Anap’da içinde hep İslami bir kanat bulundurdu.

Amerikalı bir diplomat şöyle bahsediyor Özal’dan; “Turgut Özal çok iyi bir taktisyen. Çok iyi bir siyasal pazarlamacı. Hayranlık verici bir politikacılığı var. Nabza göre şerbet

vermeyi çok iyi biliyor. Herkese hoşlanacağı şeyin nasıl söyleneceğinin gayet iyi farkında... Ayrıca bir konunun henüz sırası değilse, zamanı gelince indirilmek üzere, dosyalayıp rafa kaldırmasını biliyor. Sabırlı. Özal gerçekten çok iyi bir takiyeci!” (Cemal, 2004).

11 Eylül 1980’de ekonominin Turgut Özal’a emanet edilmesine karar verilir ve harekete geçilir.

“12 Eylül’ü yapanlar, gerçekte Turgut Özal’a güvenmezler. Özal’ın ‘takunyali’ geçmişi ve 1977’de MSP’den milletvekili adaylığı bu güvensizliğin temelinde yatar. Ancak 24 Ocak Programı ve bunun dış destekleri açısından Özal’a bir bakıma mecburdurlar.” (Cemal, 2004).

Özal, Genel Kurmay’a götürülür ve yazdığı üç sayfalık bir notu sunar.

Özetle şunu söylemektedir; “24 Ocak’ın kılına dokunursanız dış kredi muslukları kesilir. Başka alternatifiniz yoktur. Bu programın devam edeceğine ilişkin dışa dönük güvenceniz de ancak ben olabilirim.” (Cemal, 2004).

‘Takunyalılar’ın açıklamasını DTP dönemindeki bir çalışma arkadaşı şöyle yapıyordu; “Turgut Bey gece gündüz çalışır. Öyle giyimine falan pek itina etmez, genellikle gömleğinin kolu kıvrılmış, kravatı yana kaymış; akli tamamen projelerde olan bir DTP müsteşarıydı. Son derece sempatik, tonton bir kişiydi. Zaten hayatı boyunca da öyle olmuştur bana kalırsa. Bu arada O’nu bazen DTP’nin tuvaletinde, ayağında takunyası ile abdest alırken görebilirdiniz. Bu yüzden de adımız “Takunyali”ya çıkmıştı.” (Birant ve Yalçın, 2001).

Özal, Bülent Ulusu hükümetinde ekonomik işlerden sorumlu Başbakan Yardımcılığı görevine getirildi. 22 ay kaldığı görevinden 14 Temmuz 1982 yılında istifa etti 20 Mayıs 1983’te Anavatan Partisi’ni kurdu.

Bu kararın öncesinde Başbakan yardımcılığı döneminde kendisinin siyasete girmesini teşvik eden kişilerden biri olan Mehmet Keçeciler’e şöyle diyordu Özal; “Bak Mehmet, memlekette siyasetçilere bak, izle onları. İsmet Paşa’ya bak; ömrünün sonunda, kendisini

‘milli şef’ ilan etmiş olan partisinden ayrılmak zorunda bırakıldı. Celal Bayar’a bak, kaç yaşında hapse atıldı. Menderes idam edildi. Memlekete hizmetse, işte yapıyorum. Sonra köşeme çekilip yaşayacağım.”

Ancak bu konuşmadan bir süre sonra Özal, Evren Paşa’nın yanına gitmiş ve bir parti kurmak istediğinden bahsediyordu. Bu dönemde Demirel, Ecevit, Erbakan ve Türkeş gibi birçok lider ise on yıl süreyle yasaklıdır.

Amerika’ya gider Özal, 114 kilodan 91 kiloya düşmüş, gazetelerin manşetlerinde yerini almıştır.

“1983 yazında pek az kimse Turgut Özal ve ANAP’a iktidar şansı tanıyordu. Neredeyse herkes Sunalp Paşa’nın MDP’sine banko oynuyordu. MDP’nin önde gelenleri sanki seçimi kazanmışlar gibi bakanlar kurulu sandalyelerini paylaşmışlardı bile...” (Cemal, 2004).

Başbakan Reagan yönetiminin dışişleri bakan yardımcısı Elliot Abrams, o dönemde Özal’ın seçimleri kazanmasının engellenmesinden endişe ettiklerini söylüyor ve Özal hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade ediyor; “Bir kere, kişi olarak kendisi hakkında olumlu bir kanaate sahiptik. Dürüst ve muktedir bir kişiydi... İyi bir politikacı olabileceği konusunda şüphe vardı. Teknokrat geçmişe baktığınızda gerçekten siyasi bir lider olabileceğine inanmanızı sağlayacak hiçbir şey yoktu. Ancak kısa zamanda çoğumuz, bu şekilde planlanmış olsun olmasın, kendisinin tam bir geçiş dönemi lideri profiline sahip olduğu görüşüne vardık. Ordunun korkusu neydi? Geçiş döneminin kısa zamanda kontrolden çıkmasından ve siyasi ihtirasların yeniden yükselmesinden korkuyorlardı. Özal ise muazzam ihtiraslara kapılmayacak, becerikli bir yetkiliydi. Güvenilir biriydi. Ordunun mükemmel bir geçiş dönemi liderinde aradığı bütün özelliklere sahip kişi olabilirdi.

İlk tepki, iyi adam, ‘ama kazanamayacak’ oldu. İkinci aşamada, biz öyle düşündüğümüzden değil, kendisi başarılı olmaya başladığından bu kez, “Bu iş olabilir bu adam iyi bir geçiş dönemi lideri olabilir” denmeye başlandı.” (Cemal, 2004).

Özal liderlik sürecinde hep sabırlı olmuş, etrafındakilere de sabır telkin etmişti. Hatta kendisine içinde bulunduğu durum nedeniyle yakınan Anap Ankara Milletvekili Bülent

Akarcalı'ya şöyle diyor; (eline bir Kuran alarak) “Bak sabır ve azimle ilgili sureler neler diyor? Canım sıkıldıkça akşamları alıp okurum.” (Cemal, 2004).

İnatçıdır Turgut Özal.

Bazen inatçılığı o boyutlara bürünür ki, söyleneni hiç yapmama eğilimine kaptırabilir kendini; hatta bazen yapmaz da. İnatçılığı, politikayı bir futbol maçı gibi, yenmek-yenilmek olarak algılamasında kendini belli eder. Bu açıdan, uzlaşma geleneği zaten fazla gelişmemiş olan Türk siyasetinin ana kalıplarına ters düştüğü söylenemez Özal'ın (Cemal, 2004).

“Turgut Özal özellikle başbakanlığının ilk yıllarında, propaganda sahnesinde tek başınadır, rakipsizdir.” (Cemal, 2004).

Türkiye'yi kurtarmaya dönük stratejisinde yerel seçimler önemli bir dönemeçtir Özal için. (Cemal, 2004). Halledemediği tek sorun enflasyondur, Oysa Özal'ı Özal yapan en önemli özelliği de iktisatçılığıdır.

Özal 'ın tavrı zaman geçtikçe biraz alaycı bir hal alır. Cümlelerinde ‘biz’ kullanmaktansa ‘ben’ yer etmeye başlar. Konuşmalarına genellikle ‘kim ne derse desin’ le başlar. Bu da kendisi dışındakilere önem vermediğinin açık bir göstergesi olacaktır.

Hatta muhalefet liderlerini küçümseyerek, DYP'nin adını unuttur olur... Ama ‘Abisi’ Demirel için en yıkıcı olan konuşma 14 nisan1985'teki ANAP Birinci Büyük Kapanış konuşmasıdır; “Bunlar için söylenecek en güzel söz şudur; bunlar zaman tüneline, 12 Eylül öncesinde kalmışlardır. Orada kalsınlar! Memleketimiz çok değişmiş, ileri gitmiştir.”

12 Eylül'ün koyduğu siyasal yasakların devam etmesi için 1987 yazında Özal'ın yürütmüş olduğu “hayır” kampanyası ise, Demirel'in gözünde her şeyin bitmesine neden olmuştur.

Sinirli, agresif bir yapısı vardır. Hatta zaman zaman yaptıklarından ya da söylediklerinden pişmanlık duyar.

Hatta “beş parti birleştiler, bir Anap edemediler “ söylemiyle kutladığı zaferinin ardından bir sonraki seçim hüsrarla sonuçlanmıştır.

Turgut Özal’ı çevrenin olumsuz yönde etkilediğine inananlar arasında kardeşi Korkut Özal da vardı; şöyle diyordu bir konuşmasında:

‘Turgut Bey’de dahil bundan kimse kurtulamamıştır. İktidar olduğunuz zaman çevreniz değişiyor. Size doğruyu söyleyenler acı geliyor. Yavaş yavaş kendinize ‘en güzel sensin’ diyecek bir ayna istiyorsunuz. Bu aynalar da menfaat çevreleridir. Bundan kurtulmak mümkün değil. Çıkar sahipleri o çevreye sızıyorlar. Bundan kurtulmak için evliya falan olmak lazım. Alkış ne kadar aşağıdan gelirse, insanın hoşuna gidiyor. İnsanoğlu yavaş yavaş kendisini kaybediyor. Ben bunu Turgut Bey’in bir kusuru olarak söylemiyorum.’ (Cemal, 2004).

“1984’de yerel seçimle başlayan bir süreç, beş yıl sonra bu kez 1989’daki yerel seçimle bir ‘düş’ gibi noktalanıverdi.

Beş yıl önce, “Beş parti bir araya geldiler, bir Anap edemediler” diyerek seçim zaferini ilan eden Özal, beş sene sonra, SHP ve DYP’nin arkasında üçüncü sıraya düştüğünde şöyle konuşmuştur;

“Kibir ve gurur bizi bu raddeye getirdi. Çoğu kez ben diye konuştuk. Ben de dahil ANAP kadrosundaki herkes biraz fazla şımarıdı.” (Cemal, 2004).

Aslında dürüst bir yanı olduğu da söylenebilirdi. 1989’da bir seçim propagandasında “Oyları ANAP’a verin sizi il yapalım” diyordu halka. Hatta biraz daha ileri açık sözlü olup “Zam yapacağımı seçimden önce söyleyecek kadar beni enayi mi sandınız?” açıklamasında bulunabiliyordu (Cemal, 2004).

Çocuk ve esprili bir yanı da vardı Özal’ın. İştahı yerindeydi, nasıl bir ortamda olursa olsun yemek yemek onun için keyifti.

İyimser sayılırdı. Beklide politikanın gizli kurallarından birine farkında olmaksızın uyuyordu. İktidar iyimserliği, muhalefet karamsarlığı getiriyordu.

Ve 26 Mart 1989 seçimleriyle birlikte “tonton amca” imajı tümüyle yok olmuştu.

Zaman planlamasında pek başarılı değildir Özal, Adnan Kahveci bu durumu şöyle anlatıyor; “Birisi yanına on dakika için girer, ama kırkbeş dakika kalır. ‘Çık artık, zamanın bitti’ diyemez. Bu da programını çok aksatıyor.” (Cemal, 2004).

“Övülmek, günlük deyişle ‘pohpohlanmak’ arzusu, her siyasi liderde olduğu gibi, belki biraz fazlasıyla, Turgut Özal’da da vardır. Özellikle dış basında çıkan olumlu haber ve yorumlardan çok memnun kalır.” (Cemal, 2004).

Hem Özal, hem de Demirel’i yakından tanımış bir siyaset adamı şöyle konuşur; “Özellikle Planlama’da çalışırken, siyasi inanç farkı gözetmeksizin, işi ehline verirdi. Yaratıcı zekâyâ sahiptir. Müthiş bir teşkilatlandırma gücü vardır. Bilgisi ve kişiliğiyle yanında çalışanları ezmezdi. İş en iyi yapacak olana teslim ederdi. Bir kişiye güvenirse, inisiyatif tanır, bir daha da genellikle, ne yaptın ne ettin diye sormaz. İzlemez artık. Başarısızlık halinde kendi de yara alır bundan. Zaaftır bu ve Demirel’den ayrıldığı noktadır aynı zamanda. Demirel’de inisiyatif verir yanında çalışana; ancak ne yapıp ettiğini izlemeyi de ihmal etmez.” (Cemal, 2004).

Özal devlete de bürokratik kuralların dışında yaklaşır. Her şeyi belli bir pragmatizm, bir işadamı hesaplılığı içinde ele aldığı söylenebilir.

18 Haziran 1988 yılında suikasta uğrayarak parmağından yaralanır. Ancak her zamanki inatçılığı ile konuşmasına devam etmek ister ve eder de...

Özal, 9 Kasım 1989’da Türkiye’nin 8. Cumhurbaşkanıydı.

Turgut Özal, 17 Nisan 1993’de vefat etti.

Turgut Özal’ın, Türk siyasi liderlerin kariyer sürelerine oranla oldukça kısa süren siyasi kariyeri oldukça hareketlidir. Kritik zamanlarda aldığı yenilikçi ve cesur kararlar, devletçiliğin gerektirdiği ön şartlardan yoksun fırsatçı bir lider olarak nitelenmesine neden

olmuştur. Tüketime dayanan göz alıcı yaşam biçimi, özgürlük, bireysellik ve hareketliliğe verdiği önem Türkiye için çizdiği vizyonun da temel taşlarını oluşturmuştur.

Muhafazakâr kesimle olan yakınlığı O'na birçok artı (bu kesimin desteğini almıştır) kazandırmış olsa da zaman zaman eleştirilere de maruz kalmıştır.

Ama hiçbir zaman dindar yönünü açıklamaktan geri kalmamıştır. Ekonomik konulardaki uzmanlığı siyaset arenasında ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Turgut Özal üzerine yapılan birçok araştırma şunu göstermektedir ki, annesi Hafize Hanım'ın baskın karakteri ve özgürlükçü yapısı Özal'ın karakterinin oluşumunda büyük bir etken olmuştur.

“Özal'ın inatçılık, zaman zaman otoriterliğe yatkınlık, karısıyla eşit ilişkisinin de gösterdiği gibi kadınların bağımsızlığını kabule hazır oluş gibi kimi kişilik özellikleri, çok büyük bir ihtimalle annesinin onun üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır.” (Acar, 2008).

Semra Özal ile yaptığı ikinci evliliği siyasi çevreler ve hasımları tarafından birçok kez eleştirilere neden olsa da uyumlu ve paylaşımcı bir birlikteliktir.

Özal'ın Amerikan toplumunun bazı özelliklerini tanımış olması, vizyonunu önemli oranda etkilemişti.

Kendisini inançlı bir Müslüman olarak tanıtsa da kendisi de dahil olmak üzere eşi ya da çocukları toplum içinde içki içmek gibi davranışlardan kendilerini alıkoymuyorlardı. Sürdürdükleri batılı yaşam tarzı aslında özgürlükçü ve yenilikçi politik inançlarıyla tam olarak örtüşüyordu.

Elbette bu davranışları ile Özal, bazı çevrelerden “Güvenilmez ve disiplinsiz davranışları” gibi ifadelerle eleştiri almıştır.

Bütün bunlar kendisinin eleştiriye açık, çekinmeyen yönünü ortaya koymaktadır. Gerçekçi bir lider olan Özal, bütün Müslümanlık açıklamalarından sonra katı ve fanatik dini yaklaşımın sakıncalarını anlatmaktan da geri durmuyordu.

Özgüveni sayesinde üst kesimle kişisel ilişkilerinde hiç zorlanmıyor, kendisini rahat ifade edebiliyordu. Ancak bir süre sonra bu güven aşırı bir özgüvene dönüşmüş, hatta görüş kaybına neden olmuştur. Duygularını kontrol etmekte başlangıçta başarılı olan Özal, sonraları küskünlük ve hiddet gibi duygusal çıkışlarıyla eleştirilmiştir. Cesareti sayesinde tabulara meydan okuyor, kararlı, inatçı ve aceleci tabiatı bu cesareti körüklüyordu.

Ancak ilişki kurarken gösterdiği yumuşak üslup ve rahat ilişki kurulabilen kişilik yapısı, kendi fikirlerine karşı çıkıldığı durumlarda sabırsızlığa dönüşebiliyordu. Beklide kendisinden çok genç yaştakilerle çalışmaya alıştığından bir hükmetme alışkanlığı edinmişti.

Bürokratik akıştan uzak hareketleri ise şirket yönetir gibi devlet yönetmek istiyor olması olarak yorumlanmıştır.

Aile yaşantısı ile de her zaman gündemde olan Özal, koruyucu tavrını hiç bozmamış hatta bu nedenle eleştiri aldığı birçok insanı da etrafından uzaklaştırmıştır.

Sosyal bir insan olan Özal'ın yakın tavrı uluslar arası arenalarda da büyük fırsatlar elde etmesini sağlamıştır.

Başarılı olduğu ve kontrolü elinde bulundurduğu müddetçe demokratik, uyumlu ve ılıman bir tavır sergileyen Özal, tersi durumlarda oldukça otoriter ve istediğini ne pahasına olursa olsun yaptırmak isteyen bir tavır alabiliyordu.

Özal'ın anlattı öykü ve yaşayış biçimi birbiri ile uyum içindedir. Aldığı birçok eleştiriye rağmen akli ve girişkenliği, buna bağlı olarak cesareti liderliğinin önemli yapıtaşlarından olmuştur.

4.1.3 Bülent Ecevit

28 Mayıs 1925 yılında İstanbul'da doğdu. Ressam Fatma Nazlı Ecevit ile Doktor Mehmet Fahri Ecevit'in tek çocuğuydu. Babası Fahri Ecevit, bir adli tıp profesörüydü ve 1943 ile 1950 yılları arasında mecliste Kastamonu ilini temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi mebusu olarak görev yaptı.

Bülent Ecevit, ilkokula 1931 yılında Ankara Necatibey İlkokulunda başladı ve Mimar Kemal İlkokulunda öğrenimine devam etti.

Soyadının öyküsünü şöyle anlatıyor Ecevit;

“Ben ilkokuldaydım. İlk öz Türkçe sözlük denemeleri yayınlanmaya başlamıştı ve soyadlarının genellikle öz Türkçe olması teşvik edildiği için herkes elinde küçük bir sözlük, kendisine soyadı arardı. Birçok kimse bu yolu seçerdi. Biz de bir süre sözlükten kendimize soyadı aradık. Bazı soyadları üzerinde durduk. Ama hemen hepsinde, içimize sindiremediğimiz bir yapmacıklık okunuyordu. Onun üzerine, aslen Kastamonulu olan babam, çok sevdiği ve Kurtuluş Savaşı'ndan güzel anılarını sakladığı Kastamonu'nun Ecevit yöresini düşündü ve Ecevit soyadını aldı. Ecevit, babamın doğduğu yer değil ama orayı çok severdi.” (Gezici, 2006).

Aslında babası ile arası çok iyi sayılmazdı. Sürekli içmesine, küfürlü konuşmasına kızıyordu babasının. O, sakin ve dingin sanatçı annesini seçmişti, hırslı ve tuttuğunu koparan babasının yerine.

“Taş Mektep” diye bilinen Erkek Lisesi'nin ortaokuluna devam etti. Anne ve babası oğullarının İngilizce öğrenmesini istediklerinden onu İstanbul'a göndermek niyetindeydiler, maddi nedenlerden dolayı gecikmeyle de olsa oğullarını 1938'de İstanbul'a götürdüler. Ecevit, artık Robert Kolejdeydi...

Ona takılan ilk isim önce esmerliği nedeniyle “hacı” sonra ise “Eco”ydu. “Eco” başlarda biraz çekingen kalsa da etrafındakilere kendisini bu haliyle sevdirmişti.

Sınıf arkadaşı Dimitri Andriadis şöyle anlatıyordu bir cümlesinde Ecevit'i;

“Bir bardak çay, bir yaprak kağıt, bir kurşun kalem ve şiir kitabı... İşte Bülent’in en sadık arkadaşları...” (Gezici, 2006).

Çayını şekerlessiz içerdii, demli ve şekerlessiz...

Şekeri sevmediğinden değil İkinci Dünya savaşının zor koşullarında karneyle bile şeker bulmak çok zor olduğundan.

“Atatürk” adını verdiği ilk şiirini henüz ilkokul sıralarındayken yazan Ecevit, siyasetle yakından ilgilenen babası ve dedesi olmasa belki de siyasete girmeyi aklından bile geçirmeyecekti.

Okul hayatı boyunca sanatçı ruhlu bu karakteri, onu yüksek sesle bile konuşmaktan alı koyacaktı.

1944 yılında, bu okul Türkiye’nin tarihinde etkili olacak bir çiftin tanışmasına olanak verecekti. Rahşan resim yapıyor, Bülent ise şiir yazıyordu. Tanışmaları da bir tiyatro sahnesinde oldu. Rahşan Hanım, oyunun editörüydü, Ecevit ise Mehmet Akif’ten bir şiir okuyacaktı. Bu iki sanatçı ruhlu karakter, sahnelenen bir sonraki oyunda daha da yakınlaşacaktı.

Bülent’in en sevdiği renkti mavi, Rahşan’ın birincilik ödülü alan “Cebeci” adlı resmi, mavi ağırlıklıydı.

Genç şairin yemek teklifini kabul eden genç bayan için uzun bir yolculuk da başlamıştı. Taksim ile Dolmabahçe arasındaki yolda, küçük bir lokantada yedikleri kurufasulye ve pilavın ardından, Dolmabahçe’ye giden merdivenleri iniyorlardı. Bülent söylemek istediği bir şey vardı; “Bu hayatta en çok sevdiğim şey sendin. Benimle evlenir misin?” (Gezici, 2006).

17 Aralık 1923 doğumlu olan Rahşan Aral, bundan sonraki yolculuğunda Ecevit’i hiç yalnız bırakmayacaktı. Namık Zeki Aral ve Zahide Aral’ın dört çocuğundan biriydi Rahşan Hanım. Anne ve babası yaklaşık 11 yıl boyunca aynı evde yaşamalarına rağmen küs

kalmış, bu gergin hava zaman zaman Rahşan Hanım'ı rahatsız etmişti. Ama sonunda 1972 yılında kaybettiği babası gibi o da kız kardeşleriyle sudan sebeplerden kaynaklanan dargınlıklarını uzun yıllar devam ettirecekti. Üstelik kardeşi Asude bile diğer iki kardeşi ile Rahşan Hanım'ın yanında konuşmaktan çekinecekti.

Çocuk Esirgeme Kurumu Salonunda yapılan nikâhta Rahşan Hanım, Bülent Bey'in ayağına basmayı ihmal etmeyecekti.

Yemek yapmayı pek sevmeyen Bayan Ecevit, yaptığında da salçasız, az tuzlu, tek öğün yemeklerle günü geçiştirirdi. Evde eksik olmayan şeylerden biri de pikaptan yükselen klasik müzik sesiydi.

Ama Ecevit'in ikinci aşkı Erica'ydı.. Bu unutulmaz Alman malı daktiloyu eniştesi İsmail Hakkı Oktay sayesinde on üç yaşında tanımıştı. Birçok sevincini, birçok hüznünü paylaşmıştı onunla. 2000 yılına kadar da kullanmaya devam edecekti.

1944 yılında mezun olduktan sonra Basın Yayın Genel Müdürlüğünde çevirmenlik yapmaya başladı. 1946 yılında Rahşan Hanım ile hayatını birleştirdi. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünü yarıda bırakarak Londra Basın Ataşeliğinde görev aldı. 16 yaşındayken babasının okuduğu Rabindranath Tagore'un "Bahçıvan" adlı kitap sayesinde tanıştığı Hint edebiyatına olan ilgisi devam ediyordu. O nedenle Londra yıllarında Bengalce ve Sanskritçe öğrenmek için London School Of Oriental and African Studies'de ders almaya başlamıştı.

Tagore hayranlığının başlangıcını şöyle anlatıyor;

"Henüz on altı yaşında bir lise öğrencisiyken, bir gün anne ve babamı bir kitabı büyük bir dikkatle okurlarken gördüm ve kitabın konusunu sordum. Bana, bir Hint ozanının şiir demetinin Türkçe çevirisi olduğunu söylediler. Şiire olan ilgimi bildiklerinden benim de okumamı önerdiler. Kitap, Rabindranath Tagore'un "Bahçıvan" adlı eseriydi." (Gezici, 2006).

1946 yılı Ecevit'in kariyerindeki bir dönüm noktasıydı. II.Dünya savaşı yeni bitmiş, ABD ve Sovyetler Birliğindeki soğuk savaş yeni başlıyordu.

Londra'da küçük bir odada zor şartlar altında yaşıyor, ancak sanatsal aktiviteleri mümkün olduğunca takip ediyorlardı. Maaşlarının büyük bölümünü sergiler, konserler, tiyatrolar ve kitaplara harcıyorlardı. Ancak yaşam zordu, Rahşan Hanım bir ara depresyona girmişti. Küçük odada sinirlerine hakim olamayıp ağlamaya başlıyordu. Ne Türk ne de yabancı hiç arkadaşı yoktu. Bülent Bey'in içe kapanıklığının yanı sıra eşini kıskanması bu yalnızlığının en büyük nedenlerindendi. Sonunda Rahşan Hanım'ın ısrarları üzerine bu evden taşınacaklardı.

1950 yılında ailelerinin de ısrarıyla Ankara'ya döndüler. Ancak Rahşan Hanım, kayınvalidesinin birlikte oturma teklifine kesinlikle karşı çıkıyordu.

Rahşan Hanım'ın bu sinirli yapısı Bülent Bey'i de körüklüyordu. Bu durumda tepkilerini karşılıklı kurşun kalem kırarak dile getiriyorlardı. Tartışmanın şiddeti de kırılan kurşunkalem sayısı ile ölçülebiliyordu.

1950 yılında DP'nin seçimlerde kazandığı ezici zafer, Türkiye'deki değişimi hızlandıracaktı. "Ecevit'in babası buna bağlı olarak siyasi kariyerine son noktayı koymuştu."(Gezici, 2006).

1951 yılının Kasım ayında askere gitti. Yedek Subay Okulunun 35. döneminin tank bölüğündeydi. Burada çeviri ve protokol işleriyle uğraştı. Maddi sıkıntıları devam ediyordu. Rahşan Hanım ilk kez çalışmaya başlamış, bir petrol şirketinin hukuk bölümünde çevirmenlik yapıyordu.

1952 yılında kapanan Ulus Gazetesi yerine "Yeni Ulus" ve "Halkçı" gazetelerinde yazmaktadır.

1954 yılında babasının yaşama veda ettiği yıl, Amerikan Haber Merkezi (USIS)'in davetlisi olarak Amerika'ya gider. Harvard Üniversitesi'nin Ortadoğu Enstitüsü'nde Ortadoğu bölgesi üzerine araştırmalar yapacaktır.

1955 yılında ise NATO'nun davetlisi olarak Kanada'ya gider. Bu arada Ulus gazetesindeki yazılarına da devam eder. Bundan iki yıl sonra Rockefeller Vakfı'nın bursuyla yeniden Amerika'ya giderek Massachusetts eyaletinin üniversite kasabası Cambridge'de "Osmanlı Siyasi Tarihi" üzerine inceleme yapar.

Ancak Uluslar arası Basın Enstitüsü(UPI)'nin New York'da "Birleşmiş Milletler" konulu seminerine Türk temsilcisi olarak katıldığı sırada gelen bir telgraf Ecevit'in CHP Ankara milletvekilliğine aday gösterildiğini haber veriyordu.

Seçimlere yirmi yedi gün kala Türkiye'ye döner. 1954 yılında, Ulus gazetesinde yazarken CHP'nin mal varlığına el konulması ve Ulus gazetesinin kapatılmasına tepki olarak CHP Çankaya Gençlik Ocağına üye olmuştu, bu ilk politik adımı olmuştur. 27 Ekim 1957'deki seçimlerden sonra ise Ecevit, milletvekilidir.

O dönemde bir yenilik olarak partide bir araştırma bürosu kurulacak ve buradaki işleri Ecevit üstlenecektir.

Ecevit, 12 Ocak 1959'da İsmet İnönü'nün listesinden CHP Parti meclisine seçilmişti.

Bu arada devam eden evliliğinde bir çocuk özlemi doğmuştu. Ancak Rahşan Ecevit'in hormon dengesizliği problemi nedeniyle bu emellerini hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceklerdi.

Ancak parlamento'ya girişinin üzerinden üç yıl geçmişti ki 27 Mayıs 1960'da askeri darbe yapıldı. Genç Ecevit vazgeçmemiş 1960 yılının Ekim ayında CHP Merkez Yürütme Konseyi üyeliğine seçilmiş, 1961 yılında ise CHP'yi temsil eden grubun üyesi olarak, yeni bir anayasa yapmakla görevli Kurucu Meclis'e girmişti.

1961 yılında sivil yönetime geçişle birlikte Ecevit'in yıldızı da parlamaya başlayacaktı. Kabul edilen yeni anayasa ülkede daha özgür bir ortam yaratacak. İleri gelen entelektüel yazarların büyük bir çoğunluğu Ecevit'in yanında yer alacaktı. Ülke içinde durum böyleyken Kıbrıs'taki gerginlik Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana yaşanan ilk dış

gerginlik olma özelliğini taşıyordu. Tabii, 1960 ve 1970 yılları arasında yaşanan tüm bu gerginlikler Ecevit'in yıldızının da parlamasını sağlayacaktı.

1961 yılında yapılan seçimlerde oyların yüzde 36,7'sini alan CHP ile Adalet Partisi koalisyon kurdu.

Bu hükümet 1 Haziran 1962'ye kadar işbaşında kaldı. İnönü'nün kurduğu hükümette yine Ecevit, Çalışma Bakanıydı.

16 Kasım 1963'de yapılan ara seçimlerde Adalet Partisi birinci olarak çıktı. Ancak AP koalisyon hükümetini kuramayınca görev yine İnönü'nün oldu ve dolayısıyla Ecevit üçüncü kez Çalışma Bakanı oldu.

“Ortanın Solu”;

“1965–1971 yılları arasında Ecevit'in kendisine seçtiği misyon doğrultusunda imaj oluşturma ve pekiştirme çalışmalarının hararetle sürdüğü söylenebilir; enerjik, mahcup, atılgan, terbiyeli, sade, ölçülü...” (Özmenik, 2001).

1960'ların ortalarına gelindiğinde Ecevit, CHP'nin yeni bir ideolojik yön çizmesi gerektiğini savunuyordu. Bu amaçla ortaya attığı “Ortanın Solu” tezi, O'nun 1966 yılındaki on sekizinci kongrede genel sekreterliğe yükselmesini sağladı.

1969 yılında yapılan seçimlerde İnönü, genç Ecevit'e hala tam destek veriyordu. Genel Sekreter, seçim öncesi Ege'de yaptığı konuşmada “Toprak ekenin, su kullananın” sözleri imajını da yavaş yavaş yansıtmaya başladığının bir göstergesi sayılabilirdi.

Ancak 12 Mart 1971'de ordunun yaptığı “Muhtıra darbesi”nin hemen ertesinde aralarında derin bir görüş ayrılığı belirecekti. Tabii artık parti meclisinde Ecevit'in üstünlüğü vardı. Nitekim fikir ayrılıkları sonucunda Ecevit, gerekçeli istifasını İnönü'ye sunacaktı.

“Sayın İsmet İnönü

CHP Genel Başkanı

Sayın Genel Başkanım,

Demokratik rejim için ve CHP için çok hayati saydığım bir konuda görüş ayrılığına düşmüş bulunuyoruz.

Bu kadar önemli bir konuda sizin görüşünüze katılmadan Genel Sekreterlik görevini yürütmeye hakkım olamazdı.

Onun için CHP Genel Sekreterliği'nden ayrılıyorum.

Bugüne kadar, eşsiz önderliğinizle bana yol gösterdiniz, değeri biçilmez desteğinizle bana güç kattınız.

Size sonsuz şükran ve minnet duygularımı yaşadıkça içimde taşıyacağım.

Yürekten saygılarımı sunarım. (Gezici, 2006).

Bülent Ecevit”

Ecevit'in istifası sonrasında ardında bıraktığı taraftarları hala parti içerisindeydi. Karışıklık devam ediyordu.

1972 Mayıs'ında yapılan kongrede İnönü'nün, “ya Bülent, ya ben” sözüne karşılık Ecevit şöyle yanıliyordu;

“Aslında sorun, CHP'yi eski yörüngesine veya yeni yörüngesine oturtma sorununun da ötesindedir. Hatta sorun ‘ya ben, ya Bülent’ sorununun da ötesindedir. Tekrar söylüyorum, asıl öncelikle ölçülmesi gereken şudur: CHP’de buyruk mu işleyecek, hukuk mu işleyecek? Buna karar vereceğiz(...) Daha açık söylüyorum, vereceğiniz karar şudur: Demokratik bir partinin kanunlara saygılı, özgür üyeleri mi olacağız, kapıkulları mı olacağız. Karar sizindir.” (Gezici, 2006).

İşte bu konuşmanın ardından tercih Bülent Ecevit olacaktır. İnönü, artık istifa mektubunu yazmış ve Yalova’da dinlenmeye çekilmiştir.

Bülent Ecevit, Atatürk ve İnönü'den sonra CHP'nin üçüncü genel başkanı olur.

“49 yıl, 1 ay ve 24 gün sonra, İsmet İnönü'nün istifa gerekçesi şöyledir;

“CHP Genel Başkanlığına,

12 Mart şartlarının nazik mahiyetini ciddiyle muhafaza ettiği bir zamanda, parti politikasının memleket için sakıncalı gördüğüm şekil ve istikamette değiştirilmesi sebebiyle CHP’den ayrılmış olduğumu bilgilerinize saygılarımla sunarım (Gezici, 2006).

İsmet İnönü”

Bu kısa ve net açıklamadan sonra İnönü ile CHP bağlantısı tamamen kopmuştur.

Ancak CHP’nin içindeki dalgalanmalar ve fikir ayrılıkları son bulmayacaktır. 6 Nisan 1973’deki 6.Cumhurbaşkanlığı seçimindeki fikir ayrılıkları Genel Sekreter ve arkadaşlarının istifasına kadar varacaktır.

14 Ekim 1973’deki seçimlerden önce Ecevit, “Ak Günlere” adını taşıyan bir bildirge hazırlamış ve yeni CHP’yi tanıtıyordu. Yoksulların koruyucu Ecevit’i, artık Karaoğlan’dı.

1973 seçimlerinde, Sivas’ın Yıldızeli ilçesinde CHP’nin seçim kampanyası sırasında ortaya çıkan, elinde bastonu iki büklüm bir nine CHP’nin seçim otobüsüne yanaşır. Başında beyaz örtüsü, ayağında lastik pabuçları olan yaşlı kadın "Karaoğlan nirede ha evlatlar, Karaoğlan'ı görmek istiyom" diye sorar ama gazeteciler pek yüz vermez, "İşte orada" diye CHP ilçe merkezini gösterirler. Nine, sessiz ve buruk bir şekilde uzaklaşır. Karaoğlan lakabını önce önemsemeyen gazeteciler sonra kadının Bülent Ecevit’i kastettiğini anlar, birbirlerine anlatırlar. CHP’liler de bu lakabı benimser, seçim kampanyalarının bir parçası olarak kullanmaya başlar. Artık Bülent Ecevit tüm Türkiye’de Karaoğlan olarak anılmaya başlamıştır. Ecevit’de kaynağı halk olan bu lakabını çok sevmiş, benimsemiştir.

14 Ekim 1973 seçimlerinde Ecevit’in partisi CHP, yüzde 33,3 oy oranıyla tarihinde ilk kez doğrudan halkın oylarıyla iktidar adayı oluyordu. Ne var ki bu oylar tek başına iktidar olması için bu oylar yeterli değildi.

27 Ekimde hükümet kurmak için görevlendirilmiş ancak MSP ile giriştiği ortaklık çalışmaları sonuç vermemişti.

Böylece uzun uğraşlardan sonra kazanılan başbakanlık parlamento onayına varmadan son bulacaktı.

İnönü, Ocak 1974’de Ecevit’in Başbakan oluşunu göremeden hayata veda etmiştir.

Adalet Partisi başkanı Demirel’in benzer bir başarısızlığa uğramasından sonra gündeme CHP ve MSP koalisyonu gelir. Bu koalisyon içindeki çatışma devam ederken önemli bir olay gündeme gelecektir.

15 Temmuz 1975’de Kıbrıs’ta Atina’daki askeri cunda tarafından desteklenen Milli Muhafızlar, Kıbrıs’ta Makarios’u devirir. Ecevit zaman kaybetmeden Türkiye’nin Kıbrıs’taki çıkarlarını korumak için harekete geçeceğini duyurur. Yapacağı görüşmeler sonunda İngiltere, Türkiye’nin ortak harekât önerisini reddedecek ve 20 Temmuz 1974’de “Kıbrıs Barış Harekâtı” başlayacaktı. Karaoğlan, artık “Kıbrıs Fatih”ydi.

Bu sırada Necmettin Erbakan yönetimindeki Milli Selamet Partisi ile ilişkiler pek de iyi gitmiyordu. 18 Eylül 1974’de Ecevit, hükümetten istifa etti. Bu ortaklığın sona ermesinden sonra erken seçim kampanyası başlatacak ve bunun için de bazı eleştirilere maruz kalacak, “Kıbrıs Barış Harekâtı”nı oya dönüştürmek için ‘bunalım politikası’ yaratmakla suçlanacaktır.

Hatta bu konu da yıllar sonra, Nisan 2006’da yapacağı bir açıklama yine çok konuşulacaktır;

“Harekât turizm sezonuna rastladığından adanın tamamını alamadık” (Gezici, 2006).

28 Haziran 1974’de toplanan Tüzük Kurultayı’nda CHP için “ortanın solu” kavramı yerini “demokratik sol” kavramına bırakmıştır.

Rahşan Ecevit, eşine olan desteğini CHP’ye yönelik olarak çıkarttığı “Umut” gazetesinin başyazarlığını yaparken yazılarıyla da ihmal etmiyordu. Bu güçlü duruşu ve baskın karakteri zaman zaman eleştirilere neden olsa da O bu duruştan hiç vazgeçmeyecekti.

“Allah Kadını Cesur Yaratmış” başlıklı yazısında şöyle diyordu kadından bahsederken;

“Allah kadını cesur yaratmış.

Tabiattaki bütün yaratıkların dişileri gibi...

Nesilleri devam ettirebilmeleri, yavrularını, yuvalarını tehlikelerden koruyabilmeleri için Allah onlara bir de erkeklerden kat kat üstün sezgi gücü vermiştir.

Tehlikenin nereden ve ne biçimde geleceğini en iyi kadın sezer ve Allah'ın verdiği cesaretle tehlikenin karşısına zamanında dikilir, tedbirini alır..." (Dağıstanlı, 2002).

Kasım 1979'da Ecevit, ayakta kalacak bir hükümet kurmayı başarmıştı. Fakat bu iktidar da fazla uzun sürmeyecekti. 12 Eylül 1980'de ordunun müdahalesiyle bu iktidar son buldu. Diğerlerinden daha etkili olan bu üçüncü darbe ile birlikte yasaklanan liderler arasında Ecevit'te bulunacaktı. Tüm partiler kapatılmış ve parti başkanları on yıl süreyle aktif siyasetten yasaklanmıştı.

"Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş, İzmir yakınındaki bir askeri kampa, birbirlerine dargın gibi olan Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel ise Gelibolu yakınlarındaki askeri bir dinlenme kampına gönderildi." (Tachau, 2008).

Yapılan bazı açıklamalar nedeniyle Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğince 29 Ekim'de yayımlanan bildiri özetle, Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel'in partilerinin başına geçemeyeceklerini söylüyordu.

Bu açıklamanın ardından Ecevit, Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrıldığını duyuracaktı.

Ankara'ya döndüğünde Ecevit, siyaset yapmanın yollarını arıyordu. Sesini "Arayış" adını verdiği dergi ile duyurmaya çalışacaktı. Ancak zaman gelecek, muhalefetin dozunu yükseltecek ve Milli Güvenlik Kurulu'ndan alacağı 52 numaralı bildiri ile cezaevi günleri de başlayacaktı.

1983'ün bahar aylarından birinde, Ecevit ve eşi Rahşan Hanım Türk-İş eski genel başkanı Halil Tunç'un çiftliğine gittiler. O dönemde konuşması ve yazması yasak olan Ecevit'in bahçedeki çiçekleri göstererek gazetecilere verdiği yanıt "çile çiçekleri" kavramını da literatüre sokacaktı. Açıklama şöyleydi;

“Sayın Tunç’un bahçesine geldim. Gezdim. Bahçesinde çok güzel çiçekler var. Saksı çiçekleri sağlıklı olmuyor. Ama tarlada, bahçede yetişen çiçek daha sağlıklı, daha güzel oluyor. Saksıda, dört duvar arasında yetişen çiçek bir ölçüde gelişebiliyor ama tarladaki çok rahat yetişip boy atıyor.” (Gezici, 2006).

Böylece yasaklara rağmen bir mesaj vermeye çalışıyor, varlığını bir şekilde duyurmaya çalışıyordu Ecevit.

14 Kasım 1985’de Demokratik Sol Parti’nin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığına verildi. 23 Kasım 1985’de Rahşan Ecevit, Demokratik Sol Parti’nin genel başkanıydı. Bu yasaklı dönemde parti, Ecevit’in yanından hiç ayırmadığı hayat arkadaşı Rahşan Ecevit’e emanetti.

1987 yılında yasaklı isimler tekrar siyasete döndüler. Bülent Ecevit yeni kurulmuş olan partinin başına geçti. Ancak birçok parti gibi DSP’de oy kaybına uğramış ve ilk seçimlerde yüzde on barajını dahi aşamamıştı.

1991 seçimlerinde yüzde on birlik oy oranıyla sandalye kazanmış, 1995 seçimlerinde oy oranı biraz daha artan DSP, 1997 seçimlerinde Anavatan Partisi ve Demokratik Türkiye Partisi ile iktidara ortak olma fırsatını yakalayabilmişti.

1999 yılında ise neredeyse yirmi yıl süren durağan dönemden sonra Başbakanlığı elde etmişti. Artık 74 yaşındaydı. 80’li yıllardan bu yana ciddi sağlık problemleri vardı. Bu hükümet 2004 yılına kadar iktidarda kaldı.

Ecevit, birçok kez içinde bulunduğu tehlikeli ve tehditkâr durumlara, uyarılara rağmen cesur bir tavır sergilemişti. Örneğin, kendisine yapılabilecek suikast ya da saldırı uyarılarına rağmen programını bozmuyordu. Bu tavır kararlılığının, sakin yapısının altında yatan inatçılığının bir göstergesiydi.

Yüksek makamlara gelmiş olsa da sade ve mütevazı bir hayat sürmüştü.

Genç Karaoğlan, adeta bir kurtarıcı olarak lanse edilmişti. İnsanlarda karamanlık, şan, şeref gibi özellikleri çağrıştıran bu takma ad etkisini kısa zamanda gösterdi. Bu sakin yapılı

şair parti içini kontrol altında tutmayı iyi beceriyor, hatta içeriden gelen eleştirileri de kolay kolay kabul etmiyordu.

Uzlaşmacı tavrı ve dürüstlüğü insanlar üzerinde oldukça güven yaratmıştı. İşçi sınıfı ve köylü halkın beklide kendilerine en yakın buldukları lider olma özelliğini taşıyordu. “İnsanca (toplumsal) bir düzen kurmak için halktan yetki (siyasal destek) istiyoruz”, “Toprak ekenin, su kullananın” (Tachau, 2008) sloganları bir şairin şiirselliğini, bir sanatçının inceliğini açıkça ortaya koyar gibiydi.

Bülent Ecevit, Mayıs 2006’da tedavi görmeye başladığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nde 5 Kasım 2006’da hayata veda etti.

Ecevit, çocukluluğundan itibaren yazı yazarken yakaladığı samimiyeti yüzyüze ilişkilerinde yakalayamamış bir liderdi. İlişkilerinde belli bir mesafeyi koruyor hatta utangaç tavırlar sergiliyordu.

Yaşamının altmış yılını paylaştığı eşi Rahşan Ecevit ise siyasi arenalarda da etkili bir karakter ortaya koyuyordu.

Bir seçim kampanyasında doğan “Karaoğlan” tanımlamasını CHP’de benimsemiştir. Halk türkülerinde hikayeleri anlatılan kahramanların isimleri andıran "Karaoğlan" lakabıyla Ecevit, halka onlara yakın olduğunu hatta onlardan biri olduğunu bir çırpıda anlatmanın kolay yolunu bulmuş gibidir. Nitekim halk, Karaoğlan'ı tuttuğunu sandıkta gösterir ve CHP seçimlerden yüzde 33.3 oy oranıyla birinci parti olarak çıkar. Aslında Ecevit’in halkçı kimliği 1963’te Çalışma Bakanı olarak görev aldığı sıralarda şekillenmeye başlar. Halkın önemli bir bölümünü oluşturan işçilere, özgür sendika hakkı, grevli, toplu sözleşmeli sendikacılık yapma hakkını veren yasalara imza atan Ecevit, halktan yana olduğu mesajını ilk olarak bu icraatlarıyla verir.

Ecevit, dönemin olmazsa olmazı olan fötr şapka yerine köylülüğün bir sembolü olan kasketi kullanmaya başlar. Konuşmalarını yaparken artık kasket takıyordu Ecevit. Bu davranış şehirlilikten “halkçılığa” geçişin ilk göstergesi olmuştur. (<http://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/c/candundar/karaoglan.html>).

Bu olaydan bir yıl sonra patlak veren Kıbrıs Harekâtı ile birlikte bu imaj pekişir ve Karaoğlan bu defa “Kıbrıs Fatihisi” olur. Rumlar Ecevit'i "Sessiz Kurt" olarak tanımlayarak sakin ve barışcıl görünen Ecevit'in kararlılığına adeta övgüyle karışık bir gönderme yaparlar. (<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/ecevit/karaoglan.asp>).

Ecevit, istikrarla yürüdüğü yolda demokrasiye olan inancını ve savunmacılığını hiçbir zaman bozmadı. Bu istikrarlı davranış güven kazanması için önemli bir özellikti. Karakter özelliklerinin yapı taşlarından olan sakin haline rağmen bu inancı uğrunda zaman zaman sakin halini başkaldırıcı bir tavırla değiştiriyordu. Karakterindeki bu değişim onun için aynı zamanda tutarlılığın bir göstergesi olmuştu.

İdealist ve doğrucu tavrı bazen fazla taviz vermesine neden olsa da uzlaşmacılığını da bu yapısına borçluydu.

Göründüğü gibi biriydi ve yaşadığı sade hayat, ideolojisi ile tam olarak örtüşüyordu. Lüks arabalara binmiyor, sade bir evde yaşıyordu.

1999 seçimlerinde kazandığı zaferin hemen ertesinde bir gözlemci onun başarısını bu özelliklerine bağlıyordu;

“Washington Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü'nün Türkiye uzmanlarından biri olan Alan Makovsky, onun bu son seçim başarısını, yirmi altı yıl öncekine çok benzer bir dille şöyle açıkladı: Rakiplerinin çoğunun boğazına kadar yolsuzluğa battığı bir dönemde, onun yolsuzluklara bulaştırılmaz oluşu.” (Tachau, 2008).

Farklı ırk, din ve etnik kökenden insana karşı gösterdiği demokratik yaklaşımın yanında milliyetçiliği de ağır basıyordu. Örneğin, Kıbrıs Harekâtı bunun en büyük göstergelerinden olmuştu.

Samimiyeti, entelektüel alt yapısı, hümanizmi ile Ecevit öyküsünü pekiştiren bir ideolojiyi savunmuştur.

4.2 İş Dünyası Liderleri

Bu bölümde, iş dünyası denildiğinde akla gelen önemli isimler olan ve halen Türkiye’de önemli noktalarda bulunan kuruluşların yaratıcısı olan üç lider; Hacı Ömer Sabancı, Vehbi Koç ve Nejat Eczacıbaşı incelenecektir.

4.2.1 Hacı Ömer Sabancı

“Var olanı kaybetmek, olmayanı aramaktan daha mühimdir.”

Hacı Ömer Sabancı, Orta Anadolu'da Kayseri'nin küçük bir köyünde, Akçakaya'da doğdu. 13 yaşında babasını kaybetti. Şehit olmuştu babası...

Birinci dünya savaşının yaşandığı yıllardı, Musul hastanesinden ölüm haberi gelen Hacı'nın büyük oğlu Ömer'de çalışmak için Çukurova'ya gidenler arasındaydı. Annesi Pembe Hatun oğlunu genç kayını Ahmet'e emanet etmişti.

1921 sonbaharında ve nüfus kayıtlarına göre muhtemelen on beş yaşının içindeydi. O zamanlar erkek çocuklar genellikle nüfusa küçük yazdırılırdı, çünkü ne kadar küçük olursa askerlik zamanı o kadar gecikecekti. Ömer'de on sekiz yaşlarındaydı aslında.

Akçakaya köyünün en yoksul ailelerinden sayılırlardı.

Fransızlar sonunda Adana'dan çekilmişti. Hacı Ömer, amcası Ahmet ve teyzesinin oğlu Salih, Ceyhan'dan trenle Adana'ya geldiler. Bayraklarla donatılmış kalabalık sokaklar onlar için oldukça şaşırtıcıydı.

Kalmaya başladıkları hanın işletmecisi Akçakayalı Behram Ağa onlara aynı zamanda ana baba olacaktı. Ömer fabrikada yunak işinde çalışıyor ve eline günde 85 kuruş geçiyordu. Masraflarını düşünce günde elli kuruş biriktirebiliyordu. Okuması yazması yoktu ancak rakamları kafasında tutmayı öğrenmişti.

O dönemler Adana'ya diğer Anadolu köylerinden gelen çok oluyordu. Bu dönemde Amerikan iç savaşı nedeniyle dünya pamuk piyasası altüst olmuştu. Avrupa, Türk pamuğuna ihtiyaç duyuyordu.

Ömer çok çalışkandı, o zamanlar Adana'da pamuk basmak iyi para kazanmak demektir. Ama iş çok yorucuydu. Buna rağmen Ömer para kazanmayı seviyordu. Çok çalışıyordu, çünkü akşama ne kadar çuval çıkarabilirse o kadar para kazanıyordu.

Bir müddet sonra amca yeğen daha ucuz olsun diye bir bekar odasında kalmaya başladılar. Artık yemekleri amcası yapıyordu.

“Acayip bir tutkusu vardı oğlanın. Hep çalışmak ve kazanılabilecek en fazla parayı ele geçirmek istiyordu. Para öylesine kutsal bir nimetti ki onun gözünde, en gerekli ihtiyaçları için bile harcamaktan korkuyordu.” (Tanju, 1985). Paralarını tahta bir kutuya koyup burada biriktiriyordu. Amcası da parasını aynı kutuya atıyordu. Hesap işleri Ömer'den soruluyordu. Gereksiz gördüğü tek harcamaya izin vermiyordu.

Ağır işçilik dönemi O'nu yormuştu. Başka bir şey yapmalıydı, artık nerelerde ne tip işler olduğunu öğrenmişti. Ona göre tembel tembel oturup işin ayaklarına gelmesini bekleyen gariplere iş bulacak ve her birinden birer ondalık alacaktı. Ömer iyi bir işçiydi ve onun götüreceği işçileri kabul edeceklerdi. Balya başına 15 kuruş kazanılan işin 10'u işçinin 5'i Ömer'in oluyordu. İş sahipleri de O'nu sevmeye başlamışlardı. İşe yarar, becerikli, çalışkan, güvenilir ve gözü açık olarak tanınmıştı.

Köylülerin Ömer Ağası olmuştu. Bu arada büyüyen kardeşi Mehmet'i de çalışmaya getirdi. Bir at arabası almış mağazalar ve çırçır fabrikası arasında balya taşıyorlardı. Bu arada balyaların dışındaki pamukları toplayarak yorgancılara satıyor, fazladan 3-4 lira kazanmış oluyorlardı. Para kazandıracak her fırsatı değerlendiriyordu Ömer. 1920 yılı ortalarında serveti bin lirayı aşmıştı. Otuz beş liraya annesine bir dönümlük küçük bir bağ aldı.

Bu yıllara gayrimüslimlerin geri çekilmesinden sonra onlardan kalma fabrikalar artık devlete aitti. Ancak işler durumda olan bu fabrikaları işletmek, ülkeyi kalkındırmak gerekiyordu. Devlet iş bilen insanlara fabrikaları devrediyordu. Adana'daki bir fabrika için de bir Kayseriliye, Nuh Naci'ye teklif götürdüler. Fabrikayı işletecek, uzun dönemde

devlete borcunu ödeyecekti. Adana'ya geldiğinde kendisine ilk önerilen becerikli, çalışkan, Kayserili Hacı Ömer olacaktı.

Bu arada Pembe Hatun'un oğlu Ömer, Numanoğullarından Seyit Ağa'nın kızı Sadıka ile evlendi. Artık ailenin durumu geçmişe göre oldukça düzelmişti. "Ömer yaman çıkmıştı. Yoksa Seyit Ağa ay parçası gibi kızını öyle kolay kolay bu sırık gibi şaşı oğlana vermezdi"(Tanju, 1985). Sadıka üvey ana elinde büyümüşü, huzuru da pek yerinde değildi.

Nuh Naci çalıştırmaya başladığı Hacı Ömer'i çalışkanlığından dolayı çok seviyordu. Soyadı kanunu çıkmıştı, bir gün Nuh Naci, Ömer'e sordu aklında bir isim var mı diye..

Ömer şöyle diyordu;

"...Bizim Adanalı ağalar Gazi Paşa'ya atından yapma bir saban hediye etmişler. Saban dedimse şöyle küçük bir şey, oyuncak misali, yoksa koca sabana altın mı yetebilir? Neyse, Paşanın hoşuna falan gitmiş. Saban demek kılıçtan da ileri bir silah demiş. Hey koca Gazi. Ne laflar da bulur! Kılıç yok eder, saban yoktan var eder demiş. Vatana sevgi, kılıç sallamaktan evvel sabanın başını tutmakla olur filan demiş. Yani senin anlayacağın emmi, sabanı yere göğe sığdıramamakta koca Gazi."

"İyi anladık ta " dedi Nuh Naci "Sen bu kadar lafı nereye bağlıyacan bakalım?"

"Soy isim olarak Sabancı'ya ne dersin Nuh Naci Ağa?"

Nuh Naci birkaç kez tekrar eder ve şöyle der;

"Güzel isim yeğenim" (Tanju, 1985).

İşte bu karardan sonra Hacı Ömer artık Hacı Ömer Sabancı oldu. Bu isim ileride ne olursa olsun evlatlarının toprak insanı olduklarını unutmaması içindi belki de biraz.

İkinci dünya savaşının devam ettiği yıllarda ülkede istekleri karşılayabilecek miktarda mal üretilmiyordu. Savaş nedeniyle dış ticaret kapıları da kapanmıştı. İşte bu dönemde Varlık Vergisi alınmaya başlanmıştı.

Hacı Ömer verginin haberini Nuh Nabi ve diğer arkadaşlarına götürdü, Ankara'ya gitme kararı aldılar. Ancak Hacı Ömer gitmek istemedi, boşa kalabalık etmeğe gerek yoktu. Kendileri için bir fayda elde ederlerse elbette onu da düşüneceklerdi...

Ertesi gün Hacı Ömer, İş Bankası müdürünü aradı;

“Sait Bey kardaşım, dedi, ben bir şey öğrenmek istiyorum, Varlık Vergisini öderken çıkışmazda kredi kullanmak gerekse mümkün mü ola?”

“Senin için elbette Ömer Ağa” dedi müdür.

“Allah benim ömrümden senin ömrüne katsın” dedi Hacı Ömer, ahizeyi yerine koydu, paltosunu aceleyle sırtına geçirip Borsanın yolunu tuttu.” (Tanju, 1985).

Tabii bu arada pamuk fiyatları da alıcı olmadığından alt üst olmuştu. Borsanın önü kalabalıktı. Ellerinde koçanlarıyla bir sürü köylü bekleyiyordu. Hacı Ömer bir süre sonra bütün koçanlarınızı alıyorum dediğinde ise hepsi şaşkındı. On gün sonra bunları çok iyi fiyattan satmayı planlıyordu Hacı Ömer. Ankara'ya gidenler bir şey yapamasa bile o verginin parasını bedavaya getirmiş sayılırdı.

Hacı Ömer'e göre hayatın tadı şakalaşarak, gülererek, her şeyi şöyle ucundan köşesinden alaya alarak çıkardı. Şakalaşmasını bildin mi hayat kolaylaşırdı. Köylülerle şakalaşmayı çok severdi Hacı Ömer.

“Şakayla istediğin kadar doğru söyle acıtmaz” (Tanju, 1985) diyerek belki de hayatı böylece nasıl kolaylaştırdığını anlatıyordu.

1940'lı yıllarda pamuk altın çağını yaşıyordu. Savaş zamanı yağ işinde iyi ticaret vardı. Pamuk yağı değerliydi. “Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ürkekliklerinden yavaş yavaş sıyrılarak, kendi becerileri ve sermayeleri ile işleri bölüşmüşler, önemli bir çekişmeye girmeden uyumlu bir çalışma hayatını oluşturmuşlardı. Herkes kazancıyla gül gibi geçindiği için, başkasının malında, işinde kazancında gözü olmazdı. Ama savaş yılları insanları en katı gerçeklerle burun buruna getirir. Romantizmin tozpembeleri uçar, kaybolan hayallerimizin gri külleri dökülür.” (Tanju, 1985).

İşte bu yıllarda Kayserili ağalar da yağ işine heves etmişler, ancak gayrimüslim fabrika sahibini fabrikasını satması için ikna edememişlerdi.

Hacı Ömer ortağı olduğu yağ fabrikasını kuracak olan Muammer Bey’i taksiye binecekken yine vazgeçirmiş faytonla fabrikaya doğru yol alıyorlardı. Hacı Ömer fabrika yolunda “Sen adam olman” diyordu Muammer Bey’e “Ben zorlamasam taksiye binecektin. Hiç insan 50 kuruşluk yere beş kâğıt verir mi? Faytonun suyu mu çıktı?”... Olmaz diyordu Hacı Ömer “karın azı çoğu olmaz. Sermaye dediğin kolay birikmez. Para nasıl kazanılır bileceksin. Harcamanı ona göre yapacaksın.”

Yola devam ediyorlardı...

“Hacı Ömer bir şey gördü. Heyecanlı bir sesle arabacıya seslendi;

-“Dur hele yeğenim çüş de!”

Arabacı dizginleri çekti.

-“Ne oldu yine?” dedi Muammer Bey. Hacı Ömer’in telaşını anlamamıştı.

Hacı Ömer çoktan faytondan atlamıştı bile.

Muammer Bey arkasından baktı.

Pazara pamuk götürün dağlı bir deveci, faytondan atlayıp önünü kesen ve eline yapışan bu dağ gibi adamı tanıyamamış, ne olduğunu anlayamamıştı.

-“Ne istiyon malına kardaşım?” deyince ayıldı.

-“Pazara götürüyom Hacı emmi” dedi deveci.

-“Eyi anladık, pazarda nedecen, satmaya götürmüyon mu?”

-“Satmaya götürüyom” dedi deveci.

-“Öyleyse neden söylemiyon kardaşım? Malına ne istiyon?”

-“Fiyat bilmiyom ki” dedi dağlı köylü. “Pazara inecem ki fiyatını öğrenem”

-“Beni bilmedin mi oğlum, ben Hacı Ömerim” dedi Hacı Ömer.

-“Bildim Hacı emmi, şimdi bildim” dedi köylü.

-“Madem bildin oğlum, aha sana fiyat veriyom, altıya oldu mu?”

Dağlı köylü deveci şaşırıldı. Hacı Ömer gibi tevatür bir adam böyle yoluna çıkıp malını bana ver desin, nerden aklına gelirdi. Acep neden bu kadar üsteliyor diye düşünüyordu içinden. Hacı Ömer “Peki yediye oldu mu?” diye koparacakmış gibi elini sallayınca kurtuluş olmadığını anladı. Adam kim bilir neden bu pamuğu almak istiyordu. Verdiği fiyatta fena sayılmazdı. Hacı Ömer’i iki haşa pamuk için darıltmak, gücendirmek olmazdı.

Sabahın köründe koluna yapışmış pazarlığı kesişmek için tere batmış olduğuna göre, Hacı Ağa'nın bildiği bir şey vardı.

-“Sattım var hayrını gör!” dedi deveci.

Hacı Ömer Çok sevinmişti. Topu topu üç yüz on kilo gelen pamuğu tanıdığı bir esnafa para vererek mağazaya gönderdi.

Muammer Bey sinirlenmişti. Ne zaman birlikte yola çıksalar Hacı Ömer bir yerlere uğrayıp birkaç işini hallediyordu.

Hacı Ömer'e , “Geçen sefer beni yine beklettin kereste aldın, hadi anladık, fakat bu iki çuval pamuk için bunca eziyet de ne oluyor, sen Borsada hergün tonlarca pamuk alan adamsın” diye terslendi.

Anlamıştı Hacı Ömer, Muammer Bey'in sinirlendiğini. “Hiç farkına varmamış gibi davrandı, “bak Muammer ağa, ben bunu şimdi niye yaptım” diye anlatmaya koyuldu. Gözleri parlıyordu anlatırken:

“Sen şimdi içinden bu Hacı Ömer deli demektesin muhakkak. Benim Hacı Ömerliğim biraz da karşımdakinin ne dediğini düşünmemdendir Muammer Ağa! Estağfurullah falan boş yer, mutlak öyle düşünmektesin! Pek haksız da sayılmazsın, keder etme. Sen şehir çocuğusun, böyle işleri anlamamakta hakkın var. Bak şimdi beni iyi dinle Muammer Ağa. Ben şimdi ne yaptım? Bir kere sabahın erinde istediğim fiyata uygun bir mal aldım mı, aldım. Siftahımı ettim mi, ettim. Herife pes ettirdim mi, ettirdim. Daha ne istersin Muammer Ağa? Günüm iyi başladı. Allahıma şükür. Deyme keyfime gayrı!” (Tanju, 1985).

Muammer Bey, elindeki gücü durmadan çoğaltmak isteyen, kendi yeteneklerini sınavarak hep canlı tutmak çabası gösteren bu adamı iyi bir sporcuya benzetirdi. Hiç antrenmanlarına ara vermiyor, kendini daima yarışa hazır tutuyor derdi. Kafasının içindeki Hacı Ömer, en huysuz atı bile kolayca yola getiren iyi bir binici idi. Kendi süvariliğine güveniyor. Bineceği atın vahşiliğinden ürkmüyor. Onu uysallaştırmak, kendi idaresine almak için her zahmete her tehlikeye katlanıyor. Yani üzerinde durabildiği yabani at kadar vahşi bir zekâ, yabani bir güç... (Tanju, 1985).

Anadolu'nun zorluk, yoksulluk dolu yerlerinden gelip Adana'da refahı yakalamış köylülerdi onlar. Belli ki ileride onların çocukları da Adana dışına çıkmak, daha iyisini bulmak isteyecekti. Hem boşuna söylemiyordu Nuh Naci, "Avrupa'ya gidin, dışarıda ne alemler var gezin" diye. İşte bu sözler Hacı Ömer'in de yüreğini kabartmıştı. Belki de bundan böyle yazları Akçakaya'ya yaylaya gitmek yerine İstanbul'a gitmeliydi. Hali vakti yerindeydi artık, çocuklar da büyümüşü.

Emirgan daki Köşkü almak için az uğraşmamıştı Hacı Ömer, evin sahibesi Prenses bu 'köylüye' evini satmak fikrini kabullenememişti. Ama karşısındaki köylü Hacı Ömer'di ve elbette kararından dönmeyecekti. Prensesin hatıraları vardı o köşte, hayatı vardı. Şimdi hayatını bu köylüye mi emanet edecekti yani?..

Prenses ile yaptığı konuşmada şöyle diyordu Hacı Ömer; "İnsan kazandığına sevinmeli, kaybettiğine de fazla yerinmemeli. Toprağın altına göçünce ne kayıp var ne kazanç var! Kaybettiğimiz nasıl bizden çıkıyorsa kazandığımız da bizde kalıcı değil. Canı sağ mı insanın, şükür yaşadığıma demeli. Üst yanı boş." (Tanju, 1985).

Bir dikili ağacı yokken 20–25 yıl içinde çırçır, iplik, yağ fabrikalarına ortak olmuş, pamuk ticaretinden milyonlar kazanmıştı. Oysa durmuyordu, aynı heyecanla çalışmaya devam ediyordu. Artık bir bankası vardı, sermaye için dolaşıp durmaya da gerek yoktu. İş bilmeyenlerin paraları kasada boş durmamalıydı.

"Herkesin bir banka ile iyi ilişkiler içinde bulunmanın yararlarını anlamaya başladığı günlerde, Hacı Ömer, bir adım daha öndeydi." (Tanju, 1985).

"Zamanın bütün hali vakti yerinde iş adamları gibi şeker hastasıydı. Gençliğinde iyi beslenmemiş, varlıklı bir hale gelince de yeme içmede ipin ucunu kaçırmıştı." (Tanju, 1985).

Adana'da bir zamanlar zenginliğine imrendiği Bosnalı Salih Efendi vefat etmişti. Çocukları ve serveti dağılmaya başlamıştı. 11 yıl sonra aile borç içindeydi. Bu zor

durumlarında Hacı Ömer'in ortaklık teklifi ile karşılaştılar. Yüzde ellişer payla ortak olarak BOSSA'yı kurdular.

Şirketin adı hem iki aile arasındaki birliği temsil ediyordu, Bosnalılarla Sabancıların birleşmesi anlamına geliyordu; hem de Hacı Ömer'in 1950 başlarında dilinden düşürmediği bir temenniye rumuzla belirliyordu. "Birlik Olarak Sanayi Sahasına Atılalım" (Tanju, 1985).

Bu atılımda zamanın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da tam desteğini almayı başarmıştı Hacı Ömer.

Geçirdiği ağır romatizmadan sonra oğlu Sakıp okula gitmek istemiyordu. Evdeki bakım süresi boyunca aldığı iştah açıcı ilaçlarında etkisiyle 'şişman' olmuştu. Gururuna düşküncü, arkadaşlarının bu durumla dalga geçmesinden çekiniyordu.

Ağabeyi İhsan okumamıştı, şimdi Sakıp'ın da ben okumayacağım demesi Hacı Ömer'i besbelli sinirlendirecekti. Çocukları Hacı Ömer'den çekinirdi. Bu nedenle de çocuklar babalarını kızdırabilecek şeyleri annelerine söylerlerdi.

Sadika Hanım şöyle anlatıyordu;

"Hepimiz O'nun kanatları altındaydık. Oğlanlar babalarına taparlardı. Yeri gelince öyle bir söz söylerdi ki altından kalkamazdın. İnsanın ciğerine işlerdi sözü. Ama gönül kırmamağa dikkat ederdi..." (Tanju, 1985).

Sakıp babasına hayrandı, çocukluk yıllarından beri 'Hacımer' onlara kendi öykülerini anlatırdı. Aslınsa bu öykülerle belki de farkında olmadan hayatın asıl bilgisinin çalışarak iş içinde öğrenileceğine inanır olmuşlardı. Oysa Hacı Ömer açıkça görüyordu. "Onun çalışmaları ve gayretiyle varılan noktadan ileriye gitmek için, sadece akla güvenmek yetmezdi. Akli bilgilerle donatmak, ışıltatmak, insanlığın birikmiş tecrübesini kitaplardan çekip almak, sağlam bir temelin üzerine yeni binalar yapmak gerekirdi." (Tanju, 1985).

Sadika Hanım konuyu kendisine açtığına sinirlenmişti. “Ben ardımda kalanları, sizleri düşünüyorum. Ben baba zenginliğine sırtını vermiş evlat istemem! Ben arkamda bu şakki senin o şakki benim diye mal bölüşecek evlat istemem! Ben aha bu ellerimle bu sırtımla bu kafamla meydana getirdiklerim kaybolsun istemem! Yaptığımı ileri götürecek evlatlar lazım bana, anladın mı Sadika!” (Tanju, 1985).

Altı tane oğlu olmuştu, onlar için endişeleniyordu...

“Çocuk yaşta iş nedir bilesiniz diye sabahın köründe önüme katıp köprübaşlarına götürdüm. Nasıl para kazanılır gösterdim. İnsan kendi kazandığının bile sahibi olmaz, ben kazandım ben yerim diyemez! Sen benim kazandığımı yiyip bitirmeye hevesli görünmektesin İhsan! Bu evde benim istediğim gibi hareket etmeyen evladı yaşatmam, anladın mı?” (Tanju, 1985).

Çocuklarını büyütürken kaç büyük ailenin gözleri önünde parçalandığını görmüştü. Baba ölünce çocuklar mirastan paylarını alıyorlar, ilk iş olarak babanın yarattığı serveti ve iş bütünlüğünü parçalıyorlardı. Sonra her biri bir tarafa dağılıyordu. Bu duruma düşmemek için oğullarının da kendisi gibi düşünmesini sağlaması gerekiyordu.

Ancak çocukları büyüdükçe onlara söz hakkı vermiş hatta eleştirilerine bile tahammül etmişti. Onlara hep akıllarını çalıştırmalarını öğütledi, insan dediğin aklın ışığı akmadan önünü göremezdi.

Bir gün memleketin halinden yakınan oğluna şöyle söylüyordu;”Siz daha ne gördünüz ne bildiniz ki Erolum, bana bunları söylemektesin? Memleket bu kadar kötü, işler bu kadar umutsuz da, ben bu günkü varlığımı nasıl elde ettim? Cennet bahçelerinden geçerek mi bu güne geldim? Hem benim okumam yoktu, dil bilmem, yol bilmem, bir şey bilirim; çalış! Kavga, kötülük, düşmanlık ne zaman eksik olmuş ki bu dünyadan, şimdi kalkıp şekvaya durmaktasınız? Dünden kötü ne var Erolum? Neyi görmektesin ki bana bu lafları etmekte? Ben Allahın izniyle okuyunuzu en iyi mekteplerde okutuyom. Okumayanınızın önüne düşüp, kendi sağlığında, bildiğim ettiğim her bir şeyi öğretiyom. Her şey mektepten öğrenilir sanma oğlum! İnsanın yaşarken öğrendikleri Karunun hazinesinden nice değerlidir ki, marifet, onu kullanabilmektedir.”(Tanju, 1985).

Particilikle, siyasetle işi olmazdı. Ama valileri, kaymakamları, komutanları, devlet adına iş yapanları severdi Hacı Ömer.

“Hacı Ömer, insanın dünyaya çıplak gelip beş arşın bezle gittiğini bilirdi. Zenginliğinden kendi hissesine fazla pay ayırmazdı. Köylüler gibi giyinir, köylüler gibi yer içerdi. Ama zenginliğin büyüsünü görmezlikten gelemezdi. Kapı komşusu Bahriyeli Deli Mithat, donanmada hizmet gördüğü yılların acarlığı ile atar tutardı;

“Sendeki varlık bende olacak ki Hacı Ömer, derdi, şu Allahın cennetinde hurilerle, çalgı çengiyle, bade ile günümü gün edeceğim, hayatın tadı nasıl çıkarmış göstereceğim!”

Hacı Ömer;

“Oğlum Deli Mithat derdi. Sana boşuna Deli dememişler! Hey oğlum ben şu çalışmayı göstermesem, gecemi gündüzüme katmasam benim zenginliğime bu itibar olur mu? Cumhurbaşkanı, Ordu Kumandanı, Sefiri mefiri gelip gidiyorsa benim kara kaşım, kara gözüm için mi belledin a divane! İşe yarar bir adam olmayınca zenginliğin kaç para? Benim gibi çalışınca da, zenginliği boş adam eline vermek de tövbe yazık!”(Tanju, 1985).

İlerleyen yaşında şeker hastalığından dolayı sıkı diyet uygulaması gerekiyor, evdekiler de bu diyeti titizlikle uygulamaya çalışıyorlardı. Çalışıyorlardı, çünkü Hacı Ömer zaman zaman sorgusuz sualsiz yemek yiyebilmek için soluğu askeriyede karavananın başında alırdı. Şöyle anlatıyordu Nazım Albay’a; “Gençliğimde aha şöyle boğazımı sıksan canım çıkacak, öyle halsızdım, ama taş yesem öğüdürdüm. Fabrikaya ilk işçi geldiğimde buralarda bir lokantacı Mustafendi vardı. Maraşlı derdik. Dükkânın önünde dolanır dururum, bir türlü giremem. Canım pencere önündeki yemeklerin hepsini çeker. Üstüne de bıraksalar bir tepsi kadayıf yerim. Öyle iştaham kabarık. Ama gel gelelim yirmi beş kuruşa kıyamam. Beş altı kuruşa helva, ekmek, zeytin varken şimdi ne lüzum var hay oğlum derim kendi kendime. Şimdi işte para var, her bir şey var, şu Allahın hikmetine bak, kabak haşlaması koyuyorlar önüme. Adalet mi bu?” (Tanju, 1985).

Askerleri sever, onlarla iyi ilişkiler içine girerdi. En çok da açık sözlülüklerini seviyordu. “Kendini işine adamak, görev sorumluluğu taşımak, disiplinli bir hayat sürmek ve

çalışmak. Hacı Ömer'in hayatta başarılı olmak için öğrendiği dört temel kuraldı. Hepsisi de askerlerde vardı.” (Tanju, 1985).

Bir dönem ekonominin son derece bozulduğu savaş sonrası yıllarda zengin aileler iflasın eşiğine gelmiş, evlerini, eşyalarını satar olmuşlardı. Eşyaların birçoğu antikaydı ve genellikle açık arttırma ile satılırdı. Hacı Ömer bu eşyaları kaçırmamaya dikkat ederdi. Yapılan bazı yorumlar Sadıka Hanımı biraz üzümüş olacak ki şöyle anlatıyor; “Refik Koraltan gelirdi Emirgandaki eve. Mal da yalan, mülk de yalan, var biraz da sen oyalan Hacı Ömer derdi. Hacimerim mala mülke düşmüş gibi iğneli sözler ederdi. Oysa ben biliyorum, aldığı koltukları, kanepeleri, masaları, saatleri, vazoları elleriyle sevip okşardı da; “kimler bunlarda oturdu kimler bunları kullandı Sadıka, kimler bu halılarda gezindi, iyi kötü kim bilir ne eyyam gördü bu eşyalar, biz canı yok bellemişiz derdi.” (Tanju, 1985).

Küçük oğlu Özdemir Sabancı babasının nasıl iyi bir öykü anlatıcısı olduğunu şöyle sözlerle ifade ediyordu;

“En büyük ağabeylerimle benim aramda 10–15 yaş fark vardı. Benim delikanlılığa yöneldiğim yıllarda ağabeylerim işlerin sorumluluklarını almışlardı, babamın boş zamanları çoğalmıştı, beraber olma şansımız artmıştı. Bundan ikimiz de hoşlanırdık. Ben ailenin varlıklı zamanlarında doğmuşların en genci idim. Babamın anlattıkları masal gibi gelirdi. Onun erkek sesiyle ve baştan aşağı duygu dolu anlatışına bayılırdım. Babamdan daha iyi anlatıcı olabileceğine inanmazdım.

Bana, çocukluğunu anlatırken ağlardı...” (Tanju, 1985)

Hacı Ömer Sabancı, imkânsızlıklar ve büyük zorluklar içinde hayata atılmış bir insandır ya da bize öyküsü öyle anlatılmıştır. Öykünün tamamında vurgulandığı gibi tüm bu acılardan çalışkanlığı, pratik zekâsı ve sıcak, insancıl yaklaşımı sayesinde başarılı bir sonuca ulaşmıştır.

Yaşamı boyunca siyasetten uzak kalmış, ancak askerler ve siyaset adamlarıyla her zaman iyi ilişkiler kurmuştur.

Hacı Ömer'in öyküsü aslında bir yoktan var etme çabası içerir. Elbette bu öykü büyük bir cesaret, kendine güven ve sabır göstergesi olmuştur.

Bu özgüven ve cesaret, yaşamı boyunca sergilediği iki önemli özelliktir. Bu özellikler aynı zamanda tutarlılığın bir göstergesidir ve çevrenin güvenini kazanmasını sağlamıştır.

Genç yaşta kendisine ‘ağa’ olarak hitap edilmeye başlanmış olması, kendisinde bulunan liderlik yeteneğinin de bir göstergesidir. Büyük hedefler belirlemiş, büyük hayaller kurmuş ve çizdiği büyük vizyonun kendisine sunduğu rolü başarıyla hayata geçirmiştir.

O’nun kendisiyle barışık ve pozitif yaklaşımı, açık sözlü ve sevecen tavırları iş hayatında kendisine büyük kapıları aralamıştır. İletişim konusunda oldukça başarılıdır.

Her zaman kendi gerçeğini ortaya koymuş ve öyküsünü anlatmış, böylece insanlar üzerinde inandırıcı ve ikna yeteneği yüksek bir kişilik sergilemiştir.

Başladığı noktayı hiç unutmamış olması, bağını hiç koparmama çabası, çocuklarına da kendisini başarıya götüren yolu çok iyi öğretmiş olması, başarısının devamını bugünlere taşımıştır.

Çocukları arasında lider rolüyle ön plana çıkmış olan Sakıp Sabancı, kendisi ile belki de en fazla benzerlik gösteren oğlu oluşuna bağlanabilir.

4.2.2 Nejat Eczacıbaşı

5 Ocak 1913’de, İzmir’de dünyaya geldi. İzmir o yıllarda ülkenin standartlarına göre üst sınıflarda bir şehirdi. Batı ile olan ticari ilişkileri gelişmişti. Süleyman Ferit Eczacıbaşı’nın ailesi de sosyal düzey ve kültürel birikimleri bakımından saygınlık kazanmış bir ailedir. Türkiye’de hazır ilaç ve kozmetik üretimi ilk başlatan eczacılardan biri olan Süleyman Ferit Bey’in yedi oğlundan beşi hayatta kalmıştır. Nejat Eczacıbaşı bu beş çocuktan ilkiydi.

Eczacılık mesleğini seçişinin öyküsünü şöyle anlatıyor Ferit Bey;

“Ninem, şifalı otlardan ev ilaçları yapmakta başarılıydı. Çocukluğumda İzmir’deki hastanelerin hepsi yabancılarındı. Osmanlı’nın İzmir’de kurduğu ilk hastane, Guraba-i Muslimin yani “Kimsesiz İslamlar” adını taşıyordu. Hastanenin adı bile yalnızca İzmir’in

değil, tüm devletin içinde bulunduğu durumu anlatmaya yeterliydi. “Türk” diyemiyor, “İslam” diyebiliyorduk. Kavrayabildiğimiz en önemli gerçek ise, İslam’ın mutlak yoksul ve garip olacağıydı. Hazin bir tabloydu bu” (<http://www.eczacibasi.com.tr/channels/1.asp?id=8>).

Bu duygular içinde ninesinin hastalığı belirecek ve doktor ya da eczacı olmak ideali kafasında yer edecekti Süleyman Ferit’in.

Nitekim, 1900 yılında İzmir Sultani İdadisini bitirip, 1903’te İstanbul Tıp Fakültesine bağlı Eczacılık Yüksek Mektebini bitirerek ‘Eczacı’ diplomasını alacaktır.

1905 yılında ise Guraba-i Muslimin hastanesinde ikinci eczacılıktan baş eczacılığa terfi edecektir.

1934 yılında çıkan Soyadı Kanunu ile kendisine Eczacıbaşı soyadı verilir.

Süleyman Ferit Paşa, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya savaşı yıllarında bir askeri hastanede görevlendirilecek, kolera ve tifüs salgınları ile mücadele edecekti. Bu çalışmaları O’na Harp Madalyası’nı getirdi. Oğlu Nejat’ta tifoya yakalandığı zaman, gözlerini her açtığında yanı başında babasını gördüğünde ise babasının onu ne kadar sevdiğini düşünüyordu.

Nejat Bey ve ailesi Yunan işgalinden dolayı İzmir’den, İstanbul’a taşınır. Beylerbeyi’ndeki evlerinde kapı komşuları olan ünlü besteci Rauf Yekta Bey ile yapılan fasıllar, Nejat’ın musikiye ve güzel sanatlara olan tutkusunun tohumlarını atacaktı.

Eczacıbaşı ailesi daha sonra tekrar İzmir’e döner. Nejat, evde özel eğitim alır ve İtalyan okulunda eğitimine başlar. Öğrenimine İzmir International College’de devam edecektir. Bu okul yıllarında ilk kez “radyo” ile tanışacak ve oldukça etkilenecektir. Sonraki yıllardaki yenilikçilik tutkusu belki de bu günlerin izini taşımaktadır.

Nejat’ın İzmir’de başlayan okul hayatı, İstanbul’da Robert Kolej’de devam edecekti. Robert Kolej’in o yıllarda entelektüel çevre için önemli bir yeri vardı. Boğazın en güzel yerindeki bu okulun özel bir havası vardı. Bu okuldan mezun olanların büyük bir çoğunluğunun Amerika’ya gittiği gözlemleniyordu. Tabii okulun bu yüksek ve ülke şartlarından uzak standardı, neden Türkiye’de de bu standartların olmadığı ya da olması

gerektiği gibi dűşünceleri uyandırıyor. Bu konu ardında birçok eleştiri ve soruyu getirmişti.

1930-1931 yılları arasında yurtdışına çıkmak isteyenler için Almanya en gözde yerlerden biriydi. Nejat'ın, Heidelberg'i seçmesinin en büyük nedeni ise kimya öğrenimi görmek için en iyi yer olduğunu düşünmesi olacaktı. O yıllarda Kemeraltı'nda bir eczanede baba mesleğini sürdürmekteydi. Ancak bu onu tatmin etmeye yetmiyordu. Özellikle eczaneye gelen müşterilerin özellikle Avrupa ilaç istiyor olması O'nun aklında başka düşünceler uyandırıyor. Türkiye'de neden böyle ilaçlar üretilmesindi...

Önemli bir tarihi süreci bütün canlılığı ile yaşayacağı Almanya'daydı. O dönemi şöyle anlatıyor;

“Birinci Dünya Savaşı'nda yenik düşen gururlu Alman ulusu, ciddi bir ‘sosyal depresyon’ yaşıyordu. O Almanlar ki, milli marşları ile (Deutschland, über alles- Almanya her şeyden üstündür) yeri göğü inletircesine haykırlarken, şimdi yüzleri yere dönük yaşamak zorundadırlar. Buna dayanamıyor ve alışamıyorlardı.” (Ertuğ, 1998).

Almanya bu dönemde bir kurtarıcı arıyordu. Kurtarıcı olarak seçtikleri kişi Adolf Hitler olacaktı.

1932 yılında genç Eczacıbaşı, Almanya'ya gitmişti. Hitler dönemini Almanya'da yaşayacak ve önemli izlenimler edinecekti. İlerleyen dönemde Hitler için yaptığı öngörüler doğru çıkacaktı. Arkadaş sohbetlerinde ortaya koyduğu bu savlar O'nun farklılığını gösteriyordu. Çevresindekileri çabuk algılıyor ve iyi analiz ediyordu.

1934 yılında Heidelberg Üniversitesi'nden kimyager diplomasını almıştır. Aynı yıl aldığı bir burs yardımıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago Üniversitesi'nde yüksek lisans yapmak üzere bu ülkeye gider.

Chicago'daki bir anısını şöyle anlatıyor Eczacıbaşı;

“Chicago Üniversitesi'nde bulunduğum dönemde Birleşik Amerika'da pek az Türkiye yurttaşı yaşırdı. Türk öğrenciler de çok az sayıdaydı. Koskoca Chicago Üniversitesi'nde 1935'de benden başka Türk yoktu hiç... Tanıştığım Amerikalılar bu buluşmayı adeta garip karşıladılar, Türkleri bambaşka tasavvur ettiklerini söylerlerdi. Bir özel toplantıda, o gece

tanıştığım bir bayan konuşma sırasında bana önemli bir haberi olduğunu söylemiş, ev sahibinden öğrendiğine göre toplantıya bir Türk'ün geleceğini müjdelemişti. Amerikalı hanım, bir Türk'le tanışmak üzere olmanın heyecanı içindeydi. Ben de muziplik olsun diye kendisinden, beklenen Türk toplantıya gelince bana da göstermesini rica ettim. 'Ayol göstermenin ne gereği var? Türk dedim size işte... Toplantıya girer girmez kendiniz görür anlarsınız!' dedi. Konuştuğu kişinin beklenen Türk'ün ta kendisi olduğunu öğrenince bayanın düştüğü hayreti unutamam. İşte, biz Türkler 1930'larda Amerika'da ancak böylesine tanınıyorduk." (Reca, 2006).

Daha sonra Belin Üniversitesinde kimya üzerine doktora yapacak ve Nobel ödüllü Profesör Adolf Butenant'ın yanında asistanlık yaparak bilgilerini pratiğe dökme fırsatını yakalayacaktı.

Bütün bunlardan sonra Dr. Nejat Ferit Eczacıbaşı, doktorası dahil öğrenimini ve askerliğini tamamlayıp İzmir'e döndüğünde ailesi çok mutluydu. Ancak İzmir, O'na ne kadar yetecekti bu belli değildi. Aklına ilacın Avrupa'sını isteyen hanım geliyordu. Hem bu düzen aynı şekilde devam edecekse aldığı bunca eğitimin ne anlamı vardı. Atılım, girişim yapmak gerekiyordu.

Almanya'da, vitamin ve hormon kimyası üzerine çalışmıştı. Bunlar güncel ve gelişime açık konulardır.

Bu düşüncelerle Eczacıbaşı, İstanbul'a gelir. O sırada üniversiteye giden üç kardeşi ile birlikte Laleli'de Günseli Apartmanında, 27,5 liraya kiraladıkları daire onlara dar gelmeye başlar. Kardeşleri tıp, hukuk ve eczacılık fakültelerine gitmektedir. Daha sonra elli liraya Laleli'de başka bir daire tutulur ve ağabeyleri ile bir arada bu evde yaşamaya başlarlar.

O yıllarda balık yağının 'her derde deva' ünü oldukça yayılmış ve çok tüketilir olmuştu. Bu yağ Norveç'ten geliyordu. İçerisinde A ve D vitaminleri bulunduruyordu, içimi zordu. Vitaminler ise O'nun uzmanlık alanıydı.

Biraz düşündükten sonra, İngiltere'den küçük paketlerle kristalize A ve D vitamini getirttikten sonra rafine yağın içinde ölçülü miktarda eritti. 10 gramlık şişelerde, beşer ve onar şişelik paketler hazırladı. 'Konsantre Balık Yağı' 105 kuruşa eczanelerdeydi; "DVital"

Evin köşesindeki bakkala gelen bir sipariş telefonu O'nu çok mutlu edecekti. Öziş Ecza Deposu 200 şişe "D VİTAL" istiyordu. Bu sipariş iki yüz on lira demektir... Sabaha kadar neşeyle hazırladığı siparişleri depoya kendisi götürecekti. Bu iş onun ilk önemli girişimi sayılmaktadır.

İkinci girişimi ise bebek maması olacaktır. Bu fikri ortaya Almanya'da birlikte okuduğu çocuk hastalıkları uzmanı arkadaşı Dr. Kemal Baran atacaktır. Annesinin Pera'daki evinin bodrum katını kira almadan ortaklık karşılığında çalışması için Nejat'a verir.

Çocuk maması yapımı için ihtiyaç duyulan temel madde nişastadır, bunun içine vitaminler karıştırılarak mama hazırlanacaktır. Çubuklu'daki fabrikadan kredi ile alınan nişastaların içlerine vitaminler karıştırılır, çuvallara doldurularak Tepebaşı'ndaki apartmanın bodrumuna taşınır.

Dev tesislerin küçük adımları Laleli'de bir dairenin mutfağında atılmış, Tepebaşı'daki bir evin bodrumunda büyümeye başlamıştır.

Eczacıbaşı, 21 Nisan 1946 yılında Beyhan Ergene ile dünya evine girdi. Beyhan Hanım ile arasındaki on yaş farkı ise normal karşılıyordu. Bu tanışmanın ardında kendisinden oldukça yaşlı bir arkadaşı vardı Eczacıbaşı'nın. Arkadaşını ziyarete gittiğinde kapıyı açan Beyhan Hanım, dedesinin bu genç arkadaşı karşısında şaşkınlığa uğrayacaktı. Bu ziyaretler sırasında gelişen yakınlaşma bir yıllık nişanlılık döneminden sonra evlilikle noktalanacaktı.

Yaşadığı mutlu evlilikten şöyle bahsedecekti Eczacıbaşı;

" Eşim Beyhan Eczacıbaşı'yla bir yıl süren bir nişanlılıktan sonra, 21 Eylül 1946'da evlendik. Eşimle aramızda on yaş fark vardır. Bu yaş farkını hep ideal bulmuşumdur. Ömrümüzün üçte birini hatta bazen yarısını aşan bölümünü birlikte geçirdiğimiz yaşam arkadaşımızın seçimi, kendi gelişimimizi de etkiler. İnsanın işindeki başarısı, günlük düzenindeki huzur, çocukların kompleksiz yetişmeleri, daima dengeli aile yaşamıyla olur.

En büyük zevkim, akşam iş bitince doğru evimin yolunu tutmaktır. Çocuklarla, eşimle bir arada olmak ne güzel! ‘Haydi Bülent’lere gidelim, Faruk geldi mi?’ Yeryüzündeki cennet, bana göre bu... İşten çıkıp da ‘Eyvah, şimdi nereye gideceğim yine’ diyorsanız, yandınız. İşte, o da cehennem...” (Eczacıbaşı, 1998).

Askerlik döneminde Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nde insülin üzerine yaptığı çalışmalar nedeniyle başarısından söz ettiren Eczacıbaşı’na Milli Savunma Harbiye Dairesi bir istekte bulunur. Bakır sülfata ihtiyaç vardır.

Bu istek üzerine Kartal-Yunus’ta baba desteğiyle alınmış olan bakla tarlası, ödenek çıkmadığı için kullanılmamıştır. Ancak bu arsa daha sonra başka bir neden için kullanılacaktı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapacakları bir araştırma kahve fincanı eksikliğini gösteriyordu. Bir danışmana ihtiyaç duyan Eczacıbaşı, Pastellas’a gider ve fincan yapma girişiminden bahseder. Bu ortaklık Pastelles’in bir Fransız ile evlenip, Fransa’ya yerleşeceği 1951 yılına kadar devam edecektir.

Fincan fabrikası, zamanla seramik hatta sıhhi malzeme üretebilen bir fabrika haline dönüşecektir. Bu fabrika aynı zamanda ilk göz ağrısı olacaktır Nejat’ın.

Başarısızlıkla sonuçlanacak olan mobilyacılık deneyimi ona bazı deneyimler kazandırmış ve dersler vermiştir. Kendi değerlendirmeleri sonucunda aldığı dersleri şöyle anlatıyor;

“Bir işin temelli ne kadar iyi kurulursa kurulsun, yakından izlenmeyen o işten hayır gelmiyordu.” Aldığı ilk ders buydu. İkinci dersini ise şöyle anlatıyordu;

“Bir işi iyi düşünüp ona inanmışsanız, karşınıza çıkacak engelleri inatla aşip sonuca varmak gerekiyordu.”

Mobilya girişiminden elde ettiği bu pahalı deneyimi anlatmaya devam ediyordu;

“Oldukça genç yaşta aldığım bu iki dersten birine ısrarla sadık kaldım; başladığım işi bitirmeden bırakmamaya çalıştım. Yaşadığım deneyimin ikinci dersinden, yeterince yararlandığımı söyleyemem. İnsanlara olan aşırı güvenim, bazen beni yanılgıya uğrattı. Denetimsiz bıraktığım kişiler, bu güveni kötüye kullandılar. Bu yüzden kuruluş, zaman zaman büyük zararlara uğradı.” (Ertuğ, 1998).

1950’de Kurulan Sinaî Kalkınma Bankasının kapısını ilk çalanlardan biri de Nejat Eczacıbaşı olacaktır. Adı sanı duyulmamış bu kişinin ilaç fabrikası kurmak üzere yaptığı bu başvuru yadırganacaktır. Başvurusu reddedilecekken bir tesadüf yardımına koşacaktır Nejat Eczacıbaşı’nın. Bankanın Yönetim Kurulu Üyesi Prof. Dr Hazım Atıf Kuyucak, Nejat’ın Robert Kolej’den hocasıdır. Kendisine bir şans tanınmasını ve görüşme yapılmasını önerir. İlacın ‘Avrupa olanını isteyen hanım’ı hiç unutmamıştır.

Nejat Eczacıbaşı’nın komisyonu ikna etmek için yaptığı konuşma şöyledir;

“Halkımızın yerli ilaçlara güven duymaması, kötü niyet, önyargıdan kaynaklanmıyor. Sanayicinin, kapalı ekonominin olanaklarını kötüye kullanarak, ürünlerin denetimine ve standartlarına önem vermemesinden kaynaklanmaktadır. Ulusal ilaç sanayimiz, dünyadaki örnekleri gibi üretimde gereğini yaptığı, bunu topluma anlatabildiği takdirde, halkımızın iyi niyetinden kuşku duymamak gerekir.” (Ertuğ, 1998).

Bu konuşma istenen etkiyi yaratmış, ilaç fabrikası bir rüya olmaktan çıkmış gerçeğe dönüşüyordu. 1951’de Eczacıbaşı İlaç Fabrikası’nın temeli görkemli bir açılış töreniyle atıldı. 23 Kasım 1952’de yapılan açılış törenine ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İstanbul Valisi Ord Prof. Fahrettin Kerim Gökay, bakanlar, milletvekilleri gibi çok sayıda insan katılmıştı. Fabrika hızla geliyordu. Bu dönemde ‘Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası’ sonrasında yabancı firmaların lisans verebileceği tek fabrika olma özelliğini taşıyordu.

1952 yılında, kendisi ile yapılan bir söyleşide başarısının nedenini şöyle açıklıyor;

“Başarıyı maddi olarak ölçen insanlardan değilim. Yaşamda başarılı olmak için, sistematik çalışmak, yüzde yüz dürüst davranmak, işe sarılmak ve güven verici olmak gerekir.” (Eczacıbaşı, 1998).

1960’lı yıllara Eczacıbaşı artık ilaç ve seramik alanında bir markadır.

Ülkenin içinde bulunduğu birçok dalgalanmaya rağmen siyasetle hiç ilgilenmeyişişi şöyle anlatıyor;

“Politika uğraştığım konular içine girmedi. Hiçbir zaman bir siyasi partiye bağlı olmadım. Hangi parti programını ülkenin yararına gördümse, onun yanlısı oldum. Dışa dönük

çalışmalarında beni neyin yönlendirdiğini tam değerlendiremiyorum. Bu kişisel bir eğilimde olabilir, aile görgüsü de... Babam da ömrü boyunca kendi işi dışındaki konularla ilgilenmemişti. Ancak “ticarete politika olmaz” derdi.

Hangi nedenle olursa olsun, kendi dar çevremiz dışına taşıp toplumumuzun sorunlarıyla ilgilenmenin zorunluluğuna inandım. Bir kurumu hiçbir maddi yardım beklemeden meydana getirmek, beni yeni bir tesis kurmak kadar mutlu kılar.” (Reca, 2006).

Eczacıbaşı adı, bilimle, sporla, kültürle hep iç içe olacaktır. Hatta Eczacıbaşı Topluluğu, Nejat Eczacıbaşı'nın hayatının bir parçası olacak ama tamamı olmayacaktır. Hiçbir zaman sadece büyüme hedefi güdülmemiş, toplumsal gelişmeye her zaman yer verilmiştir.

Robert Kolej'e gittiği zamanlarda başlayan müzik eğitimi ve müzik merakını da toplumsal bir katkıya dönüştürüşünü şöyle anlatıyor Nejat Eczacıbaşı;

“Müziğe olan merakımı, eğitimim süresince keman denen o güç çalgıyla gidermeye çalıştım. Robert Kolej'deyken, özel öğretmenlerden dersler alır ve Prof. Estes yönetimindeki küçük okul orkestrasına katılırdım. Almanya'daki öğrenimim sırasında keman eğitimimi Berlin Konservatuvarı'nda sürdürmüştüm. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın kurulmasını ve Uluslararası İstanbul Festivali'nin düzenlenmesini, müziğe karşı merakıma ve İstanbul'un böyle bir festival için her türlü olanaklarla donanımlı bir kent olmasına bağlamışımıdır. Festivalin ilk hazırlıkları oldukça sıkıntılı geçti. Festival kavramı, pek az kişi tarafından anlaşılıyordu Türkiye'de. Önce sanat festivalinin bir kültür hizmeti olduğunu anlatmak zorunluymuştu. Uluslararası niteliğinin toplumumuza ne ölçüde katkıda bulunacağını aydınlığa kavuşturmak gerekiyordu. Festivallerin para kazanmak şöyle dursun, topluma dönük bir kültür hizmeti olarak daima destek beklediğini anlatmak bir başka zorunluluktu. Başka ülkelerde bilet satışlarının festival giderlerinin ancak yüzde 10 ile yüzde 25'ini karşıladığına, kalanın da devlet, yerel yönetimler ve ilgili kişiler tarafından sağlandığına neredeyse inanılmıyordu. İlk festival için Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun elliinci yılı olan 1973 yılını seçtik.”

(<http://www.eczacibasi.com.tr/channels/1.asp?id=8>).

Spor ve bilim alanlarında da toplumsal alanda birçok katkısı olacaktır Eczacıbaşı'nın.

Dr. Nejat F. Eczacıbaşı 1971 yılı Ağustos ayında kurulan Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği'nin (TÜSİAD) kurucuları arasında yer alacak ve yıllar boyunca yetkili kurullarında görev yapacaktı.

Eczacıbaşı Topluluğu içinde spora ilgi 1950'li yıllarda başlar. Takımlar kurulur hatta rakiplerle maçlar düzenlenir.

Eczacıbaşı'nın spor alanında Türkiye'ye bakışını ve Eczacıbaşı Spor Kulübü'nün kuruluş öyküsünü ise şöyle anlatıyor;

"Türkiye'de yaşayan insanların yarısının yaşı, yirminin altındadır. Dünyadaki toplumlar içinde nüfusu en genç olan ülkelerden biriyiz. Vücut ve ruh sağlığının birbirine bağlantısı da çok iyi bilinen bir gerçek... Oysa Türkiye'de amatörce çabalar bir yana, profesyonel düzeyde spor yapan kuruluşlar bile uluslararası standartlara ulaşamıyor; sporcular, çağın istediği nitelikteki ölçülere çıkamıyorlardı. Şakir Eczacıbaşı, 1966 yılında sporla ilgili düşüncelerini dile getirdi. Bu görüşlerden, Eczacıbaşı'nın bu alanda da öncülük etmesi olanağının bulunduğu seziliyordu. Sporda sorunlar, Türk gençliğinin yeteneksizliğinden değil, ortamın yetersizlik ve olanaksızlıklarından doğmaktaydı. Bilgi ve disiplinli çalışmayı yeterli olanaklar ve tesislerle bir araya getirince, başarılı olacağımıza inanıyorduk. Eczacıbaşı Spor Kulübü,1966'da bu düşüncelerin ışığında doğdu." (<http://www.eczacibasi.com.tr/channels/1.asp?id=8>).

Başarılarla dolu bir hayatın içinde bir takım umutsuzluk ve bunalım anları da olmuştu elbette. Bu durumu şöyle özetliyor Eczacıbaşı;

"Ömrümün seksen yılı boyunca çeşitli sorunlu anlar da geçirdim, kuşkusuz... İşlerden bunaldığım anlar oldu; hele başladığım ilk günlerde, akşamı nasıl edeceğimi bilemediğim dönemler yaşadım. Almanya'da öğrenciyken para biriktirerek satın aldığım Leica marka makineyi 350 liraya sattığım gün, artık her şeyin sonu gelmişti sanki... Oysa bunlar yaşamın doğal halkalarıdır.

Çekilen bütün sıkıntılar er geç arkada kalır. Onur ve yaşam dışında, yitirilen her şey geçici değil midir?" (Eczacıbaşı, 1998).

Eczacıbaşı Topluluğu'nda artık genç Eczacıbaşılar vardı; kardeşi Şakir Eczacıbaşı, oğulları Bülent ve Faruk Eczacıbaşı.

6 Ekim 1993'de hayata veda eden Dr. Bülent F. Eczacıbaşı'nın gençlere öğütleri şöyleydi; "Gençlere eğilimleri doğrultusunda meslek seçmelerini, mesleklerini seçtikten sonra önlerine ne engel çıkarsa çıksın yılmadan sürdürmelerini ve çok çalışmalarını öneririm. Ayrıca, dünyada gelmiş geçmiş en varlıklı birkaç kişiden biri olarak tanınan Paul Getty'nin on altın kuralını anımsatmak da yararlı olabilir:

- Hemen hemen ayrımsız olarak çok para kazanmanın bir tek yolu vardır: O yol da insanın kendi bildiği işten geçer.
- İş yaşamında amaç, daha çok insana daha iyi malı daha ucuza satmak olmalıdır.
- Tasarruf, baş kuraldır.
- Önce para kazanmayı düşünün, parayı sarf etmek ondan sonra gelir.
- İşini genişletmek olumlu bir eğilimdir. Ne var ki, fazla yayılmaktan muhakkak kaçınılmalıdır.
- İş başkalarına da vermek, sorumluluk dağıtmak ve yetki tanımak doğru tutumlardır ama iş sahibi hiçbir zaman görev verdiği insanlar üzerindeki kontrolünü unutmamalıdır.
- İşadamı çalıştığı konudaki gelişmeleri daima ilgiyle izlemeli, ürününü daha ucuza maletmenin yollarını aramalı, verimlilik ve satışlarını artırma olanaklarını geliştirmelidir.
- Bir işadamı elbette "risk" alacaktır. İyi planlamak ve hesap etmek koşuluyla işadamı hem kendi parasını hem de kredilerini "risk"e sokacaktır.
- İşadamı daima yeni fırsatlar ve yeni piyasalar için uyanık olmalıdır.
- Topluma vereceğiniz en büyük güvenlik, işadamı olarak yaptığımız üründe kişiliğinizin güvencesini sunmuş olmanızdır.
- Topladığınız servet ne ölçüde olursa olsun bunu yaşadığımız dünyadaki koşulları iyileştirmekte kullanınız." (<http://www.eczacibasi.com.tr/channels/1.asp?id=8>).

Nejat Eczacıbaşı, iş dünyası liderliğinin yanında çok yönlü entelektüel bir lider olma özelliğini taşımaktadır. Sürekli değişim göstergeleri iş hayatında olduğu kadar diğer alanlarda da kendini göstermiştir.

Girişimciliğiyle cesaretini ortaya koymuş ve önemli başarılar elde etmiş, iş dünyasındaki bu başarılarının yanında diğer sosyal alanlarda da en az bu kadar başarılı bir çizgi çimiştir.

Çizdiği bu portrede köklü bir aileden geliyor oluşu büyük bir etkidir. Kuşkusuz çocukluğu, ailesi ve evliliği göz önüne alındığında yaşantısı genellikle sıkıntılardan uzak ve istikrarlı olmuştur. Bu durum yakınlık kurma, güven yaratma gibi olumlu etkileri yaratmıştır.

Robert Kolej ve sonrasında yurtdışında eğitim dolayısıyla geçirdiği yıllarında bu kadar geniş boyutlu düşünmesinde önemli katkıları olmuştur.

İşin duygusal boyutu ele alındığında ise sosyal alandaki öncülüğü ve yaptığı faaliyetler yarattığı imajın temel taşları arasındadır.

İş dünyası liderleri arasında, entelektüel özellikleri ele alındığında, Eczacıbaşı'nın fark yattığını söylemek yerinde olacaktır.

4.2.3 Vehbi Koç

“Başarılı olmak isteyenler başkalarının tecrübelerinden yararlanmayı bilmelidir.” (Reca, 2006)

Vehbi KOÇ, Türkiye'nin en başarılı iş dünyası liderlerinden biridir, başarı öyküsü büyük bir azmin ve zekânın göstergesi olmuştur. Aslında birçok liderin ortak noktası olan bu özellikler Koç'un öyküsünde de yansımalarını bulmuştur.

Vehbi Koç 1901 yılında Keçiören'in Çoraklık denilen semtindeki yazlık evlerinde dünyaya geldi. Doğum tarihini o zamanlar kayıt tutulmadığından kendisi de bilmiyor; “Hangi gün doğduğumu bilmiyorum, Eskiden doğum gününe önem verilmezdi. Birçok aile çocuklarının doğum gününü Kuran'ı Kerim'in arkasına yazarmış. Ben kendi doğum tarihimi bir türlü bulamadım, anneme sordum, “üzülme alaca düştüğü zaman doğdun” dedi.

İşlerim geliştikçe Avrupa yolculukları yaptım. Gittiğim otellerde, “Doğum tarihin nedir?” diye sorarlardı. Ben de o gün aklıma ne tarih gelirse söyledim. Bir gün Zürich’e gittim. Zürich’te daha önce birkaç kere Carlton-Elit otelinde kalmıştım. Bu gibi büyük otellerde sık sık gelen müşteriler için kart tutuyorlar. Sebebi, müşteriye her gelişinde aynı soruyu sorup rahatsız etmemek...

Otelin resepsiyon memuru bana, “Kartına baktım, sen her gelişinde ayrı ayrı doğum tarihi söylemişsin, bunların hangisi doğru?” diye sordu, güldüm.

Türkiye’ye dönünce evde durumu anlattım, annemin söylediklerini de ekledim. Çocuklarla birlikte düşündük, Ankara da üzümlere alaca düştüğü tarihin temmuz ayı olacağını hesapladık, benim doğum günümü de 20 Temmuz olarak kararlaştırdık. O günden sonra doğum günüm olarak 20 Temmuz gününü söyledim, bu iş de böylece bitmiş oldu. Çocuklar 20 Temmuzda benim doğum günümü kutlamaya başladılar” (Dündar, 2006).

Hayatı boyunca yaşadığı her olayın kaydını tutma alışkanlığı belki de bu durumun etkisiyle filizleniyordu.

Çocukluğunun geçtiği yıllarda evlerinde ne su, ne elektrik, ne de kömür sobası vardı. Birinci Dünya savaşının yaşandığı yokluk dönemleriydi. Akşam namazından sonra yemek yeniyor, yatsı namazından sonra yatılıyordu.

“Vehbi’ye sünnet düğünü yapılmamıştı. Babası şatafatlı şeyleri sevmezdi. Oğluna aldığı sünnet hediyesi de bir eşekti! Yazın okullar tatil olduğu zaman, yazlığa geçilince Vehbi’nin en büyük keyfi, atla şehre inen babasına eşeği ile eşlik etmektir! ‘Eşegime heybeyi sarar, üstüne biner, çarşıya giderdik. Aldığımız erzakı heybeye doldurmak ve sırtımda taşımak benim görevimdi.’ ” (Kıraç, 1995).

Ancak Vehbi’nin eşegine duyduğu güven zamanla azalıyor. Çünkü onun eşeğinin kulakları Hıristiyan çocukların eşeklerinininki gibi dik durmuyordu.

“Önceleri bunu bir beslenme sorunu sanmış, babasının atına ait yemden yaptığı takviyeye rağmen eşeğinin kulaklarını bir türlü dikleştirememişti! Küçük Vehbi bu farklılığın, eşek

hayatında bile bir statü konusu olduğunu anlıyor ve bütün dikkatini artık çevresine çeviriyordu!... İşte Koçzade Vehbi'yi “girişimciliğe” yönelten ilk duygular bu “düzey yakalama” kararlılığı ile filizlenmeye başlamış oluyordu...” (Kıraç,1995).

Okul hayatına 5 yaşında mahalle mektebinde başlayan Vehbi Koç, daha sonra Atatürk devri başladığında Hacı Bayram Camii'nin yanında derse başlayan bir ilkokulda eğitimine devam eder. Başarı ile sürdürdüğü, hatta birincilik için yarıştığı öğrenimine kendi isteğiyle, ticarete atılmak için son verir;

“Derslerine çalışan, okulun, okumanın tadını almış bir öğrenci olmakla birlikte ailemin bütün ısrarlarına rağmen, bir tasdikname alarak okuldan ayrıldım” (Dündar, 2006).

O yıllarda Ankara'da ticareti Yahudi, Ermeni ve Rumlar ellerinde tutuyordu. Ve Koçzade Vehbi tıpkı eşeğinin kulaklarını karşılaştırdığı gibi henüz bu yaşta başka birçok konuda kıyaslamalar yapıyordu. Hatta bu kıyaslamalar neticesinde okulunu bırakıyor ve ticarete atılıyordu.

Torununun özelliklerini ilk keşfeden dedesi Hacı Rıfat Efendi olacak ki torunu için şöyle söylüyordu; “Bu çocukta bir başkalık var! Ne zaman elimi öpmeye uğrasa ‘dede sen para kokuyorsun!’ diyerek benden harçlık beklediğini hatırlatıyor” (Kıraç, 1995).

Daha o zamanlar kendisine büyük hedefler koymuş olan Vehbi Koç, ilk kazanacağı elli bin lira ile Ankara'da beş katlı bir mağaza açacağını söylüyordu.

On beş yaşında okulu bırakmış ve yeni bir yola, kendi yoluna atılmıştı. Henüz bu yaşta kendi hayatına dair bir karar vermiş ve kararlılıkla da sürecekti.

Okulu bırakmasının ardından ticarete atılma, para kazanma hevesi içerindeydi.

O dönemde Anadolu'da ticaret büyük oranda gayrimüslim kesimin elindeydi. Ancak Koçzade Hacı Mustafa Efendi ticaret yapmaya karar verdiğinde kendisi gibi “dini bütün” arkadaşlarını seçmişti. Hububat işi, daha sonra üzüm, incir, sabun gibi ihtiyaç maddelerinin ticaretini yaptı. Bu sırada Vehbi Koç manufakturacıda geçen beş yıllık stajından sonra 1917'de okulu bırakıp ticarete atılma kararını almıştı.

“Manifatura işi hoşuma gitmişti. Fakat büyük sermaye istediği için o işe giremezdim. Babamla beraber evimizin altındaki dükkânda bakkallık yapmaya karar verdik. Sermayemiz yüz yirmi liraydı. Firmamızın adını ve adresini “Koçzade Hacı Mustafa Rahmi-Karaoğlan Çarşısı-Ankara” olarak belirlerdik” (Kıraç, 1995).

Besmele ile açılan dükkâna yüz yirmi lira ile İstanbul’dan ayakkabı lastiği, şeker, kaşar peyniri, zeytin, makarna alınmıştı.

Koç, ticaretten zevk alıyordu. Dükkânı açmak, temizlik işlerini yapmak, satış yapmak, akşamları kasa defterini tutmak O’nun işiydi. Zamanla babasının güvenini kazanıp çiraklıktan kalfalığa terfi etmişti. Bu zaman süresince etrafını izledi. Esnafılığı kavramıştı. Örnek aldığı kesim, çocukluğunda da imrenerek izlediği gayrimüslim kesim oldu. Çünkü bu insanların çoğu çok çalışkan ve becerikli insanlardı.

İş bilen insanlarla çalışması gerektiğini o zamanlar keşfetmişti. Bunu O’na öğreten ilk isim Kostî Efendi olmuştu. Kösele işine girerken uzun süren bir pazarlıktan sonra Kostî Efendi’yi kendisi ile çalışmaya ikna edişini şöyle anlatıyor; “Bu adamı yanıma almayı kafama koymuştum. Uğraştım, fazla para teklif ettim ve almayı başardım. Kostî bana çok şey öğretti, benim hocam oldu. İlk satıcım Bay Kostî’nin benim hayatımda büyük yeri vardır.” (Koç, 1973).

Sonraki yıllara verdiği öğütlerde de şunu vurgulayacaktı; “İlk günlerdeki bir inancımдан hiç şaşmadım. Bu inancıma göre, yeni bir işe girmeden önce konuyu iyice incelemek ve o işten anlayan bir veya birkaç kişiyi yanına alarak birlikte çalışmak, işte başarılı olmanın en başta gelen şartlarındandır. Başkalarının tecrübelerinden yararlanmak başarının önemli unsurlarından biridir.” (Reca, 2006).

Birinci Dünya savaşı sırasında Vehbi Koç’un İstanbul’a yaptığı seyahatler ufku genişletiyordu. Yeni insanlar tanıyor, başarılı insanların çalışma tarzlarını öğreniyordu. Bu değerlendirmeleri sonrasında kendisine yeni hedefler belirliyordu. İstanbul seyahatleri sırasında çok şey öğrenmişti ve öğrendiklerini şöyle ifade ediyordu; “İnsan ne olursa olsun,

kendinden küçüğe ve büyüğüne, karşısındakinin mevkiine, işine, sanatına bakmadan, ayırım gözetmeden, güler yüz göstermeli, tatlı sözden ayrılmamalıdır.

Herkese aynı nezaketle davranan insan daima yükselir ve başarıya ulaşır, bu görüşümü hayat tecrübelerim her zaman doğrulamıştır.” (Koç, 1973).

Vehbi Koç, İstanbul’un işgalini takip eden yıllarda, Ankara İstasyonu’nda Mustafa Kemal Paşa’yı ilk kez görmüştü;

“Mustafa Kemal Paşa’nın üzerimde bıraktığı etkiyi hiçbir zaman unutamadım! Milletimizin kara talihini O’nun değiştireceğine ilk günden inanmıştım...” (Kıraç, 1995).

Bu zor günlerde Koç, hem ordunun ihtiyaçlarını, hem halkın ihtiyaçlarını karşılamak için çok çalışıyordu. Anadolu’da yaşanan insanlar olarak amaçlarının mallarını ve canlarını ortaya koyarak ulusun ve ülkenin kurtuluşunu sağlamaya yardımcı olmak olduğunu ifade ediyordu.

O yıllarda askere öncelikle lise mezunu olanlar yani subay olacaklar alınmıyordu. Koç, er olacağı için askere alınmadı. 20 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi açıldı. B.M.M. Genel sekreteri Recep Peker’e bir dilekçe vererek mecliste bir memuriyet istedi. Recep Peker, “Bir taraftan dükkân işini göreceksin, öbür taraftan burada memur olarak çalışacaksın, kesinlikle almam.” Dedi ve sonra ekledi “Alırsam da çalışmadığını görünce derhal çıkarırım. Bunu bilerek matbaada musahhah yardımcısı olarak işe başla.” (Koç, 1973).

Bir müddet burada çalıştıktan sonra, Muhafız Kıtası Kumandanı İsmail Hakkı Bey’in (Tekçe) matbaa yöneticilerine bir meseleden dolayı kızması nedeniyle, diğer matbaa işçileriyle birlikte askere sevk edildi. Muhafız Kıtası’nda 1,5 yıl sürecek askerlik görevine başladı.

Mecliste ve Meclis Matbaasındaki memuriyet askerlik görevinden sayılıyordu. Vehbi Koç bu dönemde de çok şey öğrenmiş, İsmail Hakkı Paşa’nın disiplininden çok etkilenmişti.

1925 yılında, oğullarının çalışkanlığıyla gurur duyan ailesi oğullarını kendisine iş konusunda büyük destek olan Sadullah Efendi’nin, yani eniştesinin kızı Sadberk Hanım ile evlendirme kararı aldılar. Sadberk Hanım, Koç’un teyzesinin kızıydı. Ancak Sadullah

Efendi kızının evlendiğini göremeden vefat etti. Evlilik kararının verilmesi Sadberk Hanım için de, Koç için de beklenmedik bir karardı. Flört etmemişlerdi, o dönemde böyle adetler yoktu. Sadberk Hanım, Kadıköy'deki Fransız mektebine devam ediyordu. Rahat bir ortamda yetişmişti, evlendikten sonra da evlerinde hep bir aşçıları ve yardımcıları oldu. İlerleyen yıllarda kendisine yöneltilen soruları şöyle yanıtlıyordu;

“-Evliliğinizin ilk günlerinde Sadberk Hanım'ın sizin yaşam tarzınıza uyum sağlamasında zorluklar oldu mu acaba?

—Sanmıyorum. Sadberk Hanım'ın kızlık hayatı rahat bir ortamda geçmişti. Evlendikten sonra ben de ona aynı imkânları sağlamaya dikkat ettim. Evimizde her zaman aşçımız oldu. Ev hizmetlerini yapan yardımcılarımız vardı...

—Hâlbuki hayata atıldığınız ilk yılların hikâyesini dinleyenler “Bakkal Vehbi” olarak sizin mütevazı bir hayat yaşadığınızı sanıyorlar!

—Lafa bak! Bakkallık yapmak için fakir olmak mı lazımmış?” (Kıraç, 1995).

1960 yılında milliyetçi lider Alpaslan Türkeş, Vehbi Koç için şu sözleri söylüyordu; “Ankara şehrinin kaderi ve tarihiyle adeta paralellik arz eden bir olay da, aynı tarihlerinden başlayarak yaşanmıştır. Bu olay, bu şehrin bir çocuğu, olan Vehbi Koç'un, tıpkı Ankara şehriyle beraber başlayan ve devam eden yükselişidir, büyümesidir. Bir bozkır çocuğu olan Vehbi Koç'ta, bir bozkır şehri olan Ankara gibi, büyümesini ve yükselişini sürdürmektedir.” (Kıraç, 1995).

Babası kendisine sünnet düğünü yapmamıştı ancak güzel bir düğünle oğlunu evlendirdi.

Evlerinde hemen her hafta sazlı sözlü toplantılar yapılıyordu. Vehbi Bey, gayri Müslimlerin yaşadığı hayata benzer bir hayat yaşatmağa çalışıyordu ailesine...

Sadberk Hanım, işinde de her zaman Vehbi Koç'a destek verdi.

Vehbi Koç, hem çalışkan bir iş adamı, hem de otoriter bir aile reisiydi.

1926 yılının mayıs ayında Koçzade Mustafa Rahmi firmasını oğluna, Vehbi Koç'a devretti. Firma Ankara Ticaret odasına ‘Koçzade Ahmet Vehbi’ ismiyle tescil ettirildi. İşlerin büyümesiyle birlikte aile de büyüyordu.1928 yılında Semahat Koç dünyaya geldi. Aynı yıl babasının rızası ile Vehbi Bey, Ford ile acentelik anlaşmasını imzaladı.

1932 yılında Koç, ilk büyük taahhüt işi olan Ankara Numune Hastanesi inşaatı ihalesini aldı ve 1933 yılında Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarında teslim etti. İhaleyi almak çok kolay olmadı. İhale evrakı hazırlanıp tasdik edilmek üzere Sağlık Bakanı Refik Saydam'a gönderildi. Ancak bakan Türkler yapamaz diye bu işi yabancılara vermekte kararlıydı. Bunun üzerine ihalenin kendisinde kaldığını fakat verilmemek için yollar arandığını öğrenen Koç, Bakan'ı ziyarete gidiyordu. "Türkler bu işi yapamazlar, ancak yabancı bir firma ile ortak olduğunu ispat edersen, bu işi size verebilirim" (Koç, 1973) cevabını aldığı anda vazgeçmek bir yana, yabancı bir ortak bulunuyor, yabancı ortak hiçbir sorumluluğa girmemek, göndereceği mühendisin maaşının ödenmesi ve 20.000 lira karşılığında adını vermeye razı oluyordu. Sonuçta bir Türk bu işi başarıyla bitirmiş oluyordu.

1933 yılında Soyadı Kanununun çıkması ile birlikte 'Koçzade' lakabının yerini 'Koç' soyadı aldı.

Birçok farklı alanda büyüme devam ederken, Vehbi Koç başarılı iş adamları ile ahablık kuruyor onlardan bir şeyler öğrenmeye çalışıyordu.

Bunun yanında her zaman iyi bir izleyici olmuş, izlediklerinden çok şey öğrenmişti. "İlk Avrupa seyahatini anlatırken, Vehbi Bey şöyle bir değerlendirme yapmaktadır; 'Kafam ve ticari görüşüm değişmiş, aklıma yeni fikirler gelmeye başlamıştı. Bu ilk seyahatimin ve bunu takip eden yabancı ülke ziyaretlerinde gördüğüm değişikliklerin benim yeniliklere yönelmemde çok etkili olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum.' " (Kıraç, 1995).

Bilinçli ya da bilinç dışı tek gerçek şu ki bu dünya seyahatleri bir şekilde Koç'un ufkunu genişletmişti. Kendisine belirlediği yeni hedefler böyle şekillenmiş ve bu hedeflere ulaşmak için kararlılıkla çalışmıştı.

Elbette çok çalışmanın yanında parasının değerini de çok iyi biliyordu. Bu konudaki anılarından birini Yavuz Donat şöyle anlatıyor;

“Japonya’dayız. Başbakan Özal’ın gezisinde. Otelin altında bir kuyumcu var. Özellikle inci satıyor. Heyettekilerin bir bölümü kuyumcudalar. Kimi bir şey alıyor, kimi alana bakıyor. Bu arada Vehbi Bey ile karşılaştım. Kuyumcudakileri gösterip sordu:

—Ne yapıyorlar?

—İncilere bakıyorlar

—Ucuz mu?

Birlikte yürüdük. Vitrindeki incilere, fiyat etiketlerine baktık. Rakamları Türk parasına çevirip söyledim. Hafif bir çığlık attı, avucunu ağzına götürerek;

—Abuu! Bunlara bu kadar parayı kim verir? Amanın biz buradan gidelim... Haydi... Uzaklaştık... Vehbi Bey’in servetinin yüzde birine, binde birine sahip olmayan pek çok kişi için o inciler pahalı görünmüyordu. Kuyumcuda belki yirmi otuz tane Türk müşteri vardı. Ama Vehbi Bey için çok pahalıydı. Bunu kendisine anlattım. Güldü;”Yok yok, ben o kadar zengin değilim. Ben paranın nasıl kazanıldığını biliyorum. Ben onlar gibi harcayamam.”

Vehbi Koç’un özel yaşamını daima merakla izlenmektedir. Özellikle onu tanıyanlar, sorular sorarak Koç’un yaşamındaki bilinmeyen yönleri araştırmaya çalışırlar. Prof. Büyükerşen, bir meslektaşının, bir davette viskisini yudumlayan Koç’a ;”Siz Hacc’a gitmişsiniz, içki içmek günah değil mi? Dediğini, Vehbi Koç’un da bu soruya şu cevabı verdiğini nakletmektedir: “Ben kendimi bildiğimden beri namazımı kılarım, orucumu tutarım. Hac farızasını da yerine getirdim. Hayır işlerini de yapmaya devam ediyorum. Ama bunların gösterişinden kaçırım. Bunlar benimle Allah arasındadır.” Prof. Büyükerşen bu görüşmeyi naklettikten sonra, o toplantıda Vehbi Bey’in yaşam tarzını belirleyen şu açıklamasına yer vermektedir; “Ben ramazan dışında akşamları bir kadeh viski içerim, ifrattan kaçırım. Mesela, günde beş sigaradan fazlasını içmem. Perşembe günleri ise ağzıma ne içki ne de sigara koyarım. Ben daima ölçülü ve dengeli yaşamaya dikkat ettim, çünkü kâinatta her şeyin dengeye dayandığına inanırım.” (Kıraç, 1995).

Elbette her zaman işler yolunda gitmiyordu. Örneğin ortaklık ettiği diğer üç kişinin eleman yetiştiremediğinden, zeki ve genç insanları işe almadıklarından yakınıyordu Koç, O’na göre bu onların işine gelmiyordu, oysa doğru olan buydu. Bu zamanlarda personeline de tepkisini şöyle dile getiriyordu;

“BÜTÜN ARKADAŞLARA

07.09.1937

Bu sabah ticarethaneye tam 8’de geldim, vaziyeti çok acıklı buldum. Mesai intizamı hakkında yazdığım bu kadar tamim hiç nazarı dikkate alınmamıştır. Mağaza, sahibinin sesi, Ford pislikten geçilmiyor. Masaların üzeri, tezgâhlar, malların üzeri bir karış tozdur. Şefler temizlik ve mesainin intizamıyla alakadar değildirler. Onlar da ayrı bir gün istirahatlarından fedakârlık yaparak iş arkadaşlarının mesai saatinde gelip gelmediklerine dikkat etmiş olsalardı ben de bu kadar üzülmezdim. Emin olunuz arkadaşlar, yapınız, dikkat ediniz, muntazam devam ediniz, temiz olunuz demekten usandım. Verdiğim her emir yapılmazsa, bu ticarethaneyi istediğim şekilde yürütmeye imkân bulamazsam daha fazla didinmekten vazgeçerek, sıhhatimi düşünerek işi terk edeceğim.

Bu suretle ticarethanemin kapanmasına sizler sebep olacaksınız. Ve beklide benden daha ziyade maddeten mutazarrır olacak sizlersiniz. Binaenaleyh bu husustaki son tamimi yazıyor ve bütün mesai arkadaşlarıma hitap ediyorum: vazifenize intizamla geliniz. Ticarethaneyi temiz tutunuz.”

“UMUMİ TAMİM

28.03.1938

Bu gün saat 8,5’da mağazaya geldim benim nam, hesabıma yanlarında çalıştırdıkları mesai arkadaşlarını vazifeye davet edecek ve onları idare edecek olan şeflerde dâhil olduğu halde birçok arkadaşın iş başında olmadıklarını görmekte pek müteessirim, isimlerini burada yazarak kedilerini teşhir edecek değilim, herkes kendini bilir. Bu laubalilik yeter! Büyük küçük herkesin vazifesini bilerek saatinde işinin başında olmasını bir kere daha ihtar ederim.” (Dündar, 2006).

29 Haziran 1938’de 300.000TL sermaye ile ‘Koç Ticaret Anonim Şirketi’ kuruldu. Aynı yıl dört çocuğundan üçüncüsü olan Sevgi Koç dünyaya geldi. Şirketleşme hakkında Koç’un yorumu şöyleydi; “Avrupa’ya gidip geldikçe, büyük firmaların şirketler düzeninde çalıştıklarını görüyorum. Bizde ise şahıs firmaları rağbettediydi. Ben işlerimin dağılmış

olmasına hem seviniyor hem de üzüliyordum! Müdürlere verdiğim vekâletnameler, muhasebe kayıtlarının ayrı ayrı merkezlerde tutulması ve bilmeden yapılacak bir hata beni büyük bir sorumluluk altına sokabilirdi.”(Kıraç, 1995).

Bir hata yapılması endişesi ve belki örnek alınan Avrupa ülkelerindeki uygulamalar bunu gerektirdi, şirketleşme gerçekleşti. Bu şirket sonrasında “Koç Topluluğu” kavramının yerleşmesini sağladı. 1963 yılı sonunda Koç Topluluğu, Koç Holding olarak karşımıza çıkacaktı.

“Vehbi Koç’un karar alma metodu Harvard’da öğretilenin aynıdır!”

Bu açıklamayı Koç Holding in Planlama Başkanı Necati Arıkan yapmaktadır. “Bir konuda karar verilecekse önce ilgililerle bir çalışma yaptırır, ‘rapor’ hazırlar. Sonra konuyu bilenlerle bir toplantı yapar. Hazırlanan rapor beraberce tartışılır, herkesin görüşü ortaya çıkar. Vehbi Bey, tüm görüşler söylendikten sonra kendi görüşünü açıklar ve “benim görüşüm budur, siz ekseriyet olarak nasıl düşünüyorsanız öyle karar verin” der... Ben Vehbi Bey’in, kendi kararını empoze ettiğine hiç şahit olmadım.” (Kıraç, 1995).

Koç, ilerleyen yıllarda da personeliyle bir şekilde iletişim kurmaya devam etti.

Ege Cansen “Vehbi Bey’in dehası nerededir?” sorusunu şöyle açıklamaktadır; “Vehbi Bey’in ticari ve sınai anlamda, dahiyane olmak bir yana, yüksek sezgiye dayanan herhangi bir kararına rastlamadım. Vehbi Koç’un hiçbir süper buluşu yoktur. Ege Cansen, Koç’un dehasını iki noktada toplamaktadır. “Birincisi Vehbi Bey bir sistem adamıdır. İkincisi Vehbi Bey insan idaresinde çok büyük bir ustadır.” (Kıraç, 1995).

Henüz 28 yaşındayken Ford ve Standard Oil (şimdiki Mobil) temsilciliklerini aldı. O yıllarda ülkemizin gelişme ve kalkınma çabaları dikkate alınırsa Vehbi Koç’un girişimleri ayrı bir nitelik kazanmaktaydı.

Bir aile şirketi olarak kalmanın sakıncalı ve gelişmeyi engelleyici unsurlarından bahseden Koç, bu konuda ileri ülkeleri örnek alıyor ve şöyle açıklıyor; “İleri batı ülkeleri bu konuyu ele almışlar, üzerinde uzun çalışmalar yapmışlar ve bazı çareler bulmuşlardır. Önce

kuruluşları kişisel olmaktan çıkarmışlar, şirket kurulmasını teşvik etmişlerdir. Hisse senetleri çıkarmışlar, bunları piyasaya satmışlar, iş başına bilgili ve yetenekli yöneticiler getirmişlerdir.” (Reca, 2006).

Vehbi Koç’ a göre başarının sırları olumlu ve mutlu düşünmek, bir dine değer vermek ve başlanan işi bitirmekte yatıyor. Bunun yanı sıra başarılı olmasında aile düzeninin büyük payı var.

Çok istemiş, bu istekle çok çalışmış, personel seçiminde çok para vermek pahasına seçici olmuş, yenilikleri hep yakından takip etmiş bir lider Vehbi Koç. Kısa cümlelerle anlatmak istediğini hep en sade haliyle açıklamış, personel konusunu yakından takip etmiş, etrafındaki insanlara da bu anlamda değer vermiş olan Koç şöyle diyor; “Yönetici ve iş elemanı konusu, sizin gideceğiniz yeri belirler.” (Reca, 2006).

Gençlere Öğütler;

“Gençler! Çok çalışın ve iyi okuyun.

Ciddi olun.

Eğer politikaya girmeye karar verirsiniz, bunu eliniz ekmek tuttuktan ve biraz para yaptıktan sonra gerçekleştirin.

Sevdiğiniz mesleğe girin.

Başboş davranışlardan sakının.

Serinkanlı, sabırlı ve azimli olun.

Dürüst ve saygılı davranın.

Hesabınızı bilin. Her meslekten bir yakın dost edinin.

Yazılı bilgiler unutulmaz; daima not alın.

Zamanında evlenin, bunu özellikle söylüyorum. Yani ne geç kalın, ne de erkenden evliliğe heves edin.

Güleryüzlü, tatlı dilli olun.

Sağlığınıza çok dikkat edin.

Çalışmanızda, eğlenmeniz, dinlenmeniz ve spor saatlerinizde bir denge olsun.” (Reca, 2006).

Ve Koç işadamlarına şu tavsiyelerde bulunuyor;

“Hayatımda elde ettiğim başarıyı önce Allah’a, yurduma, değerli çalışma arkadaşlarımla iş birliğine ve çalışma sevgime borçluyum. Bir işte başarılı olmak için yılmadan çalışmak ve işin peşini bırakmamak lazımdır. Bende bunu yaptım. Hiçbir zaman işimden başka bir şey düşünmedim. İşimi çok sevdiğim için, geceli gündüzlü kendi işimle meşgul oldum. Bence doğru olduğuna inanılan bir işte cesaretle yürümek gerekir. İşler kötüye gittiği zaman moral bozuluyor. O zaman birden bire her şeyi kapkara görüp, kötü düşüncelere saplanılmamalıdır. Doğru iseniz, azimli iseniz her çareye başvurmalı ve hakkınızı aramalısınız. Böyle yapmazsanız işin düzeldiğini görürsünüz.

Başarılı olmak isteyen kişi millete karşı dürüst hareket etmek zorundadır. Doğruluğuna emin olduğum işlerde daima cesaretle, yılmadan yürüdüm ve her zaman uzun vadeli düşünerek hareket ettim.

Öte yandan mesleğini sevmeyen bir insan hiçbir zaman başarılı olamaz. Üzerine düşen vazifeyi hakkıyla yerine getiren bir kişi başarılı olur...” (Reca, 2006).

Siyaset dünyası ile ilişkilerine gelince ise Koç’un mesafeli bir duruşu vardı.

“Devletim ve ülkem var oldukça ben de varım”

Koç, ilk gençlik yıllarında savaşın ağır koşullarını yaşamış hatta ticarete atıldığı ilk yıllarda bütün zor koşullara rağmen başarısını sürdürmüştü.

29 Ekim 1919’da Ankara’da kurulan “Müdafaai Hukuki Milliye Cemiyeti”ne (Ulusal Hakları Savunma Derneği) Koçzade Hacı Mustafa Efendi üç bin kuruş maddi destek vererek katılmıştı. 1920 yılında, on dokuz yaşındaki Koçzade Vehbi’de babasının desteği ile bu cemiyete üye olmuştu.

Koçzade Vehbi işlerini geliştirme mücadelesi verirken, Cumhuriyet’in en önemli siyasi kuruluşu olan Cumhuriyet Halk Partisine kabul ediliyordu.

İlerleyen dönemde Ankara Ticaret Odası başkanlığı önemli kişileri tanınmasına ve açık sözlülüğü ile onları etkilemesini sağlayacaktı.

CHP'nin Divan üyeliği sırasında hazırladığı raporlar gelenekselleşmiş, Koç önündeki uzun yıllar boyunca cumhurbaşkanlarına, başbakanlara, bakanlara ve bürokratlara rapor gönderme ve görüş bildirme alışkanlığını sürdürmüştür.

Türk siyaset hayatının demokrasiye açıldığı yıllarda Vehbi Koç, baskılarla korkutulmak istenmişti. “14 Mayıs 1950’de Demokrat Parti iktidara gelmişti. Benim CHP’li olduğumu herkes biliyordu ve DP çevreleri bundan rahatsızlık duyuyordu. Yeni hükümet kurulduktan sonra işlerime ait bütün hesaplarımızı, vergi ödemelerimizi incelemeye almışlardı. En küçük bir aksaklık bulamayınca, “Koç CHP’lidir” diyerek bakanlıkların vasıtalarına bizim benzin istasyonlarından akaryakıt alışı bile durdurmuşlardı. Bunlar yetmiyormuş gibi, 1928 yılından beri başkanlığını yaptığım Ankara Ticaret Odası’ndan beni tasfiye etme kararı almışlardı”(Koç, 1973).

1960’larda DP iktidarının baskısıyla, Müdafaa-i Hukuk devrinden beri kayıtlı bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisi’nden istifa etti. Ama Demokrat Parti’ye girmeyi reddetti. Vehbi Koç, İsmet İnönü ile hep yakın temas içinde oldu.

Süleyman Demirel, kendi değer ölçüleri içinde Vehbi Koç’u anlatmaya çalışırken şöyle bir tablo çizmektedir; “Vehbi Bey, herkesle dosttur. Toksözlüdür. Bir meselenin iç yüzünü öğrenmeye gayret sarf eder. İkna olmamışsa hatır için ikna olmuş gibi görünmez. Kendi düşüncesi ne ise açıklıkla söyler. Bildiğim kadarı ile herkesle mesafelidir. Herkese karşı naziktir. Kendisi ile her ne zaman konuşsam bundan müstesna bir zevk duymuşumdur. Boş laf ve faydasız iş ile uğraşmaz. Bir sürü karmaşık olayın içerisinde en hassasını kolaylıkla bulur çıkarır. Öncelikleri doğru seçmekte başarılıdır. Fevkalade sağlam bir düşünce sistemine sahiptir. Verdiği konferanslar, yaptığı konuşmalar, yazdığı kitaplar büyük değer taşır. Uzun, dolu, başarılı hayat tecrübesinden cömertçe başkalarını yararlandırmak ister.” (Kıraç, 1995).

“Türklerin değişmeyen bir kaderi vardı; sefalet içinde sonu gelmeyen askerlik hizmeti ve düşmanla çarpışırken vatan için şehit ya da gazi olmak!”

Vehbi Koç, Cumhuriyetin kuruluşundan kırk yıl sonra bu kaderi değiştiriyor ve Türk insanının, şehit veya gazi olmadan, iş âleminde de şampiyonlar çıkarabileceğini kanıtlıyordu. Çocukluğunda imrenerek izlediği Gayrimüslim kesim, ilerleyen yıllarda onun için hem iyi yönleriyle örnek olmuş hem de değişim yaratmasını tetiklemiştir.

Küçük bir bakkal dükkânıyla iş hayatına atılan Vehbi Koç kuşkusuz zekâsı, çalışkanlığı, atılımcı ruhuyla önemli başarılarla imza atmıştır. Tutarlı yönü ise burada açığa çıkmaktadır aslında, Koç her zaman çok çalışmış ve tavsiyelerinde de bunu özellikle vurgulamıştır.

Vehbi Koç’un en önemli karakter özelliklerinden biri disiplinli çalışmasıdır. Hayatı boyunca ‘not alma ya da not ettirme’ gibi bir alışkanlığı devam ettirmiş, hatta zaman zaman aile bireyleriyle bile bu notlar ya da mektuplar aracılığıyla görüşmüştür. Kaydını tuttuğu bu yazılar kendisi için büyük önem taşımıştır.

Bir iş dünyası lideri olarak Vehbi Koç’un en güçlü yanlarından biri de personel yönetimi konusundaki başarısıdır. Personeline yazdığı tamimlerde gerçekçi yönünü de açıkça ortaya koyduğu gözlemlenmektedir.

Çok genç yaşta eğitimini yarıda bırakıp ticarete atılan Koç için bu davranış ilk büyük cesaret göstergesidir. Büyük hayallerini, bilinçli özdisiplini ile bütünleştirerek büyük başarılar elde etmiştir.

Akılcı yaklaşımı, sosyal alanda kurduğu iyi ilişkiler gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Önemli kişilerle kurduğu iyi ve seviyeli ilişkiler, O’nun bu çevrelerde saygınlık kazanmasını ve ufkunun genişlemesini sağlamıştır. Zaman zaman ‘cimriliğinden’ bahsediliyor olsa da, personeli konusunda ve sosyal yaşamında bu yakıştırma pek de gerçekçi değildir.

Bu gün Türkiye'nin önemli iş dünyası liderlerinden biri kabul edilen Koç, servetiyle de ön sıralarda yer almıştır. Hatta soyadı halk arasına bir zenginlik yakıştırması olarak kullanılmaktadır.

Halktan gelen, sıradan başlayan bir hayatın ne denli büyük başarılarla sonuçlanacağını örneklerinden biri olmuştur.

4.3 Küresel Liderler

Bütün dünyaya çeşitli mesajlar iletmış, bilinirlik kazanmış ve etki yaratmış liderler arasında bulunan Mahatma Gandhi ve Nelson Mandela bu bölümde incelenecek olan liderlerdir.

4.3.1 Mahatma Gandhi

"Söylediklerinize dikkat edin, düşüncelere dönüşür.
Düşüncelerinize dikkat edin, duygularınıza dönüşür.
Duygularınıza dikkat edin, davranışlarınıza dönüşür.
Davranışlarınıza dikkat edin, alışkanlıklarınıza dönüşür.
Alışkanlıklarınıza dikkat edin, değerlerinize dönüşür.
Değerlerinize dikkat edin, karakterinize dönüşür.
Karakterinize dikkat edin kaderinize dönüşür."

Gandhi

2 Ekim 1869 tarihinde Porbandar'ın Gucerat kentinde doğdu, kendisine Mohandas adını vermişlerdi. Mohandas Gandhi'nin kullandığı "Mahatma" ismi ise kendisine ünlü Hintli yazar Tagor tarafından yıllarca sonra verilmiş ve "Ulu Ruh" anlamına gelen bir sıfat durumundaydı (Anıl, 2005).

Babası Karamchand Gandhi ile annesi Putlibai'nin dördüncü ve son çocukları idi. Babası fazla okumamış olmasına rağmen başbakandı, annesi ise okuma yazma dahi bilmiyordu. Annesi dinine çok bağlıydı. Babasının görevi nedeniyle ortanın biraz üstünde bir hayat standartları vardı. Ayrıca ticaretle de uğraşıyor olduklarından belli bir servetleri de vardı. Vişnucu ve Cayna dinine mensuplardı. "Şiddete karşı, hiçbir canlıya zarar vermemek ilkelerine sağdık ve et yemeyen insanlardı."

Kendisine özel dadılar ve bakıcılar tutulmuştu. Mohandas'ın yaşamı bu koşullar içinde şekillenecek gibiydi.

Okula verilmişti, ancak çarpım tablosunu ezberlemek ve okumayı öğrenmek O'nun için çok zor olmuştu. Hatta bu nedenle okula gitmekten dahi çekiniyordu. Genelde içe dönük ve çekingen bir yapısı vardı.

Çocuk yaşta evlilik yapmak Hindistan'ın gereklerindendi. İki kez nişanlanmış ancak iki nişanlı da kaybettikten sonra üçüncü nişanlısı ile evlendirilebilmişti. Nişan, Hindistan'da ailelerin anlaşması anlamına geliyordu. Yedi yaşında nişanlanan Gandhi, on üç yaşında kendisi ile aynı yaşta olan Kaşturbai ile evlenmişti. Oysa hala çocuktuktu, bir takım korkuları vardı. Kötü ruhlardan korkuyordu örneğin, eşi korkmazdı biliyordu. Ama o korkuyordu işte...

Bu evlilik okulunda bir yıl kaybetmesine neden olmuştu.

Zaten okulunda fazla başarılı bir öğrenci değildi. Özellikle çirkin el yazısı O'na hayatı boyunca sorun yaşatacaktı.

Bu yıllarda kendi vicdanını sonradan çok rahatsız edecek çeşitli şeyler yaptı Gandhi. Örneğin ailesinin bütün uyarılarına rağmen arkadaşlığını "onu adam etmek için" sürdürdüğü bir arkadaşının etkisiyle et yemişti. Arkadaşı, O'na İngilizleri örnek göstererek et yemesini salık veriyordu. O'lar yapılı, uzun boylu, güçlü insanlardı. Çünkü et yiyorlardı.

Arkadaşı bu türden konuşmalarla yetinmeyip Gandhi'yi yemeklere götürüyordu. Tabii abisi de bu günahı işler olmuştu. Tadını çok sevmemiş olsa da sonunda İngilizler kadar güçlü olmak vardı ve et yemek aslında O'nun için bir görev gibiydi.

"Bu bir zevk sorunu değildi. Etin öyle bulunmaz bir lezzeti olduğunu da bilmiyordum. Ben güçlü gözü pek olmayı, yurttaşlarımın da benim gibi olmalarını istiyordum..." (Gandhi, 2007) diyordu.

Ancak bir müddet sonra et yemek değil de, yemek dönüşlerinde “aç değilim” diyerek ailesine yalan söylemek rahatsız etmişti kendisini. O zamanları ise şöyle anlatıyor;

“Et yemek zorunlu, memlekette bir reform yapmak için savaşmak da bir o kadar zorunlu olmakla birlikte, bir insan için ana babasını aldatmak, onlara yalan söylemek, et yememekten çok daha kaygı vericiydi. Onun için kendi kendime, onlar sağken artık et yemek söz konusu olamaz. Onlar bu dünyayı terk ettikleri ve ben de serbestliğime kavuştuğum zaman, açıkça et yiyebilirim. Ama, o zamana kadar da bundan kaçınacağım, dedim.” (Gandhi, 2007).

İşlediği kabahatler bu kadarla bitmiyordu. Hırsızlık ve sigara içmek suçlarını da işlemiştir maalesef. Bir akrabası ile birlikte sigara içmeye heves etmişlerdi. Başta sigara tiryakisi olan amcasının izmaritlerini topluyorlardı. Fakat bu süre sonra bu yetersiz gelmeye başladı. Hint sigarası almaya karar verdiler. Sigara parasını uşakların harçlıklarından çalıyorlardı. Ne var ki sigaraları saklamak da başka bir problemdi. Bundan da vazgeçtiler. Sapları gözenekli bir bitki olduğunu ve sigara gibi içildiğini duyduklarında sıra bunu denemeye gelmişti.

İşte bu arayışın sonunu şöyle anlatıyor Gandhi;

“Ama bu tür şeyler bizi doyurmaktan uzaktı. Kendi başımıza buyruk olmak isteği bizi için için dürtmeye başladı. Büyüklerin izni olmadan bir şey yapamamak ne dayanılmaz şeydi. Sonunda usanç getirip canımıza kıymaya karar verdik. Ama nasıl yapacaktık? Zehiri nereden bulacaktık? Dhatura tohumunun etkili bir zehir olduğunu duymuştuk. Ormana dalıp bu tohumlardan bir hayli topladık. Akşam saati bize en uygun bir zaman gibi geldi. Kalkıp Kedarji Madir(Kedarji Mabedi)’e gittik, kandile qhee(bir çeşit yağ) koyduk, darshan(tapınılan kişinin resmini seyretmek)’a erdikten sonra تنها bir köşeye çekildik. Ama cesaretimiz birden kırılıverdi. Ya o anda ölmeyi verirsek? Hem kendimizi öldürmek neye yarayacaktı? Özgürlüğe razı olmak daha iyi değil miydi? Buna karşın biz yine bir iki tane yuttuk, daha fazlasına elimiz varmadı. İkimizi de bir ölüm korkusudur aldı. Yatışmak, intihar düşüncesini uzaklaştırmak için Ramji Mandir’e gitmeye karar verdik. O zaman anladım ki, intihar etmek, intiharı tasarlamak kadar kolay değildir. O gün bugün, her ne zaman bir kimsenin “kendimi öldüreceğim” diye yılığalar savurduğunu duysam bu beni pek az etkiler, ya da hiç etkilemez.” (Gandhi, 2007).

Bu olayı yaşadktan sonra her ikisi de sigara içmeyi de, uşaklardan para çalmayı da bıraktılar.

Kabahatler bununla da bitmiyordu. Ghandi ikinci hırsızlığını, ağabeyinin altın bileziğinden bir parça alarak yapacaktı. Et yiyen ağabeyi, yirmi beş rupilik bir borca girmişti, yapmalıydı bunu...

Bunun yükünü çok fazla taşıyamadı. Babasına bir mektup yazarak olayı ayrıntısıyla anlattı. Affedilmişti. Çocukluk yıllarında da yalan söylememeyi alışkanlık edinmiş, söylemek zorunda kaldığı zamanlarda da vicdanı kendisini hiç rahat bırakmamıştı. Bir tür suçluluk duyuyor ve bunun yükünü de çok fazla taşıyamıyordu. Ne var ki yaptığı her şeyi de itiraf etmek o kadar kolay olmuyordu.

Aslında kabahatlerinin bir diğeri de eşini çok bunaltıyor olmasıydı. Küçük yaşta eşini mutlak denetimi altına almıştı. Yaptığı bu şeyler de daha sonra vicdanını oldukça rahatsız edecekti. Bunun yanında yaptıklarına rağmen eşi üzerinde tam bir otorite kurmayı başarabilmiş değildi. Cinsel tutkuları hem okulunu, hem aldığı görevi, babasına olan bağlılığını kötü yönde etkiliyordu.

“Şehvet belasında kurtulmak pek öyle kolay olmadı ve onu yenmeden önce, birçok sınavlar atlatmak zorunda kaldım.” (Gandhi, 2007).

On altı yaşına geldiğinde babası bir araba kazası geçirmişti. Kaza sonrasında babasının ayaklarında çıkan bir yara nedeniyle babasının bakımını üstlenmişti. O'nun görevi hastabakıcılık yapmaktı. Yarasını pansuman ediyor, ilaçlarını veriyor, evde yapılması gereken ilaçları hazırlıyordu. Bir İngiliz cerrah bu yaranın ameliyat yapılırsa iyileşeceğini söylemişti. Ameliyat Bombay'da yapılacaktı. Ancak aile doktoru buna karşı çıktı. Kendisi yaşlı ve söz sahibi biriydi. Bir süre sonra babasını kaybetti.

Burada da şehveti, kendisine yeni bir vicdan yarası açacaktı, babasının ölümü sırasında o eşinin yanına koşalı çok zaman geçmemişti...

Gittiği okulda on üç yaşına kadar pek fazla din bilgisi öğrenmemiştir.

Babasına hastabakıcılık yaptığı dönemlerde Jain Rahipleri sık sık babasını ziyarete geliyordu. Bunun dışında babasının Müslüman ve Parsi ahabpları da vardı. O zamanlar yapılan konuşmalarda kendisi de hazır bulunuyordu. Bu durum onda diğer dinlere karşı bir hoşgörü yaratmıştı.

Bir tek Hıristiyanlara karşı tepkiliydi. Bunun nedenini şöyle açıklıyor;

“O günlerde yalnız Hıristiyanlık bunun dışında idi. Bu dine karşı bir çeşit nefret besliyordum. Bunun nedeni vardı. O günlerde, Hıristiyan misyonerler, liseye yakın bir yerde toplanıp nutuklar savuruyorlar, Hintlilere, Tanrılarına küfür yağıdırıyorlardı. Buna dayanamıyordum. Bir seferinde durup dinlemekten kendimi alamadım, ama bu beni, bir başka sefer aynı şeyi yapmaktan alıkoymaya yetti. Aşağı yukarı o günlerdeydi. Çok ünlü bir Hintli'nin Hıristiyan olduğunu duydum. Vaftiz olduğu zaman bütün kent onun dedikodusuyla çalkalandı. Herkes: ‘herhalde dana eti yemiş, şarap içmiş, kılık kıyafet değiştirmiştir’ diye çene yoruyordu. Nitekim o günlerde, başında şapka, Avrupalı kıyafetleriyle dolaşmaya başladı. Bu şeyler sinirime dokundu. İçimden, insanı dana eti yemeğe, şarap içmeye, kılık kıyafet değiştirmeye zorlayan bir din, elbette ki din adına layık değildir diyordum. Bu dönmenin, daha o günden, atalarının dinine, adetlerine, yurduna küfürler ettiğini de duydum. Bütün bunlar, bende Hıristiyanlığa karşı bir nefret uyandırdı.” (Gandhi, 2007).

1887’de liseyi bitirme sınavlarına girdi. O dönem yoksul ailelerin çocukları genellikle yakın ve ucuz yerleri; Ahmedabad’a ilk kez ve yalnız gitmişti. Ailesi üniversiteye gitmesini istiyordu. Özellikle daha ucuz olduğundan, Bhavnagar’daki üniversiteye yazıldı. Ama ancak bir dönem geçirebildi burada. Dersler O’na güç geliyor, pek de ilgisini çekmiyordu. Eve döndü.

Mavji Dave adında bir aile dostları vardı. Bu okumuş biriydi, aynı zamanda ailenin akıl hocası gibiydi. Aileye çocuğun okuması gerektiğini, örneğin kendi oğlu gibi İngiltere’de hukuk eğitimi alabileceğini, böylece babasının gadi(taht)’sine geçebileceğini söylüyordu. Gandhi’ye fikri sorulduğunda tıp eğitimi almak istediğini söyledi. Bu olayı şöyle anlatıyor;

“Ağabeyim sözümü ağzıma tıkadı.”Baban hiç istemezdi. Biz Vaishnava’ların cesetleri kesip doğramak ne işimiz, dediği zaman aklımda hep sen vardın. Babam senin avukat olmanı istiyordu” dedi.” (Gandhi, 2007).

Annesinin pek kafası yatmamış olsa da, birkaç yemin ettirilmesi koşulu ile kabul etmişti. Ağabeyi ise para bulacağına dair söz veriyordu. Gandhi, gerekirse eşinin mücevherlerini satmak istiyordu.

Karısını ve birkaç aylık çocuğunu geride bırakarak, ağabeyi ile birlikte Bombay’a doğru yola çıkmıştı. Çıkan bir takım aksiliklerden dolayı Bombay’da bir süre kalmak zorunda kaldılar. Bu süre içinde kendi Kast’ının adamları İngiltere’ye gideceğini duymuş ve buna fena halde öfkelenmişlerdi. Kendisini toplantıya çağırmışlardı, gitti... Bu din mensuplarına yabancı ülkeye gitmeyi yasaklıyordu. Oraya giden insanların Avrupalılar ile aynı şeyleri yiyip içmek zorunda kaldığını düşünüyorlardı. Ama gitmekte diretti. On sekizindeydi ve Kast’tan atılmıştı.

İngiltere’ye gitme konusunda bu denli kararlı ve istekliydi. Bu belkide diğer taraftaki başarısızlıklarından bir kaçıştı.

Yolculuk zor geçti. Utangaçlığından kimseyle konuşamıyor, kendisini kamarasına kapatıyordu. Çatal bıçak kullanmayı beceremiyordu ve mönüdeki etsiz yemeklerin hangileri olduğunu sormaya bile çekiniyordu. Yemeklerini, yani yanında getirdiği meyveleri de kamarasında yiyordu.

Etyemezliğini sonuna kadar savunmuş, bütün ısrarlara karşın verdiği sözü öne sürerek et yememişti.

Bombay modasına uygun olan kıyafetlerinin ise İngiliz modasına uygun olmadığını fark etmişti. Derhal İngiliz modasına uygun kıyafetler edinme çabası içerisine girdi. Yeni bir şapka ısmarlamış, kravat bağlamayı öğrenmişti. Saçlarını düzeltmek en az on dakikasını alıyordu. Bir İngiliz centilmeni olmaya heves etmişti. Dans dersleri, keman dersleri, Fransızca dersleri, güzel konuşma dersleri bu nedenleydi...

Bir süre sonra bu derslerden vazgeçme kararı aldı, sonuçta İngiliz olmayacak, tekrar memleketine dönecekti.

Ancak kılık kıyafet merakı bir müddet daha devam edecekti. Bu dönemde parasını kullanmayı iyi bilmiş, en küçük ayrıntısına kadar hesabını not etmeyi alışkanlık edinmişti. Daha sonra kamunun büyük paralarını sıkı bir tutumlulukla idare edebilmesinin sebebi bu alışkanlığı edinmiş olacaktı.

Yaşadığı maddi sıkıntılardan dolayı yaşamını gitgide sadeleştirmesi okulunda da daha başarılı olmasını sağlıyordu. Diğer şeylere daha az vakit ayırıyor, böylece ders çalışmaya daha çok vakti harcıyordu. Bu durum O'nu daha mutlu kılıyordu.

İngiltere'de etyemezlik konusunda beklide kendisini savunmaya destek olacak bir dayanak arayışı içindeyken karşısına çıkan kitapları okumayı da neredeyse görev edinmişti. Bu kitaplar insanın zevk için değil yaşamak için yemesi gerektiğini savunuyordu. Bir süre sonra bu düşünce tarzı oldukça ilgisini çekti. İnançlarını haklı kılan bu düşünceler üzerine yazılar yazmaya başladı. Etyemez lokantalarında tanıştığı insanlar kanalıyla Etyemezler Derneğinden haberdar olmuş, bültenlerinde yazı yazmış ve çok geçmeden de yürütme komitesine üye seçilmişti.

Ama bu dönemde de bir takım insanların konuşmalarından etkilenip verdiği söze rağmen yumurta yemişti.

İngiltere'deki bu deneyimlerinde tutumluluk ve sağlık gibi nedenlerle hareket ediyordu. Olayın dini yönü Güney Afrika yıllarında ön plana çıkacaktı.

Çekingenliği, topluluk önünde konuşamaması en büyük dertlerinden biriydi. Ancak daha sonraki yıllarda bu suskunluğun ve tutukluğun bir erdem olduğu kanısına varacaktı.

“Önceleri pek çok canımı sıkan tutukluğum, sonraları benim için bir zevk oldu. Bunun en büyük iyiliği, bana az sözcük kullanmayı öğretmiş olmasıdır. Düşüncelerimi kendiliğinden yoğunlaştırmak alışkanlığını edindim. Bugün, ağzımdan ya da kalemimden kolay kolay

mantıksız bir sözcük çıkmaz diye kendi kendime senet verebilirim. Sözlerimde ya da yazılarımda, bana ‘ah keşke söylemez olsaydım’ ya da ‘yazmaz olsaydım’ dedirtecek herhangi bir şey bulunduğunu anımsamıyorum. Bu şekilde birçok felaketten ve zaman kaybından kurtulmuşumdur. Deneyim bana gösterdi ki, susmak kendini gerçeğin hizmetine veren kimsenin ruh disiplini içindedir. Gerçeği gereğinden çok büyütme ya da yok etme, yazılı ya da yazısız, insanın doğal güçsüzlüğüdür. Onu yenmek için biricik çare susmaktır. Az konuşan kimse, binde bir düşüncesiz şey söyler. Her sözcüğü bir bir tartar...” (Gandhi, 2007).

Yalanın hayatına son girişi de İngiltere yıllarında olmuştu. İngiltere’de bulunan diğer genç Hintliler gibi O’da çocuk yaşta evlenmiş olduğunu söyleme cesaretini bulamamıştı. Buna çok fazla dayanamayıp sonunda itiraf etti. Bu ağır yükü taşımak O’nun için hiçbir zaman kolay olmamıştı.

Yine bu yıllarda dinleri araştırmaya merak salmıştı, henüz kendi dini hakkında bile çok yüzeysel bir bilgisi vardı. Tanrıtanımazların alaycı tavırları, onlardan nefret etmesine neden olmuştu.

Staj dönemi ve bitirme sınavlarının ardından 10 Haziran 1891 yılında baroya kabul edilmişti. 11 Haziran 1891’de İsnaf mahkemesine kaydolmuş ve ertesi gün de vapura binip memleketine doğru yola çıkmıştı.

Ne var ki umutsuzluk içerisindeydi, kendisinde avukatlık yapma yeteneğini görmüyordu. Dilekçe nasıl yazılır, onu dahi bilmiyordu.

Dönüşte onu kara bir haber bekliyordu. Annesi ölmüştü. Ağabeyi, O’na bu kötü haberi yabancı bir memleketteyken vermek istememişti.

Evelerinde artık bir İngiliz havası esiyordu. Alışkanlıkları değişiyordu.

Kendisine yapılan tavsiyeler sonucunda Bombay’a gitti. Orada mesleğinde ilerlemeyi planlıyordu. Hint hukukunu inceliyordu.

Aldığı ilk dava tam bir hayal kırıklığı olmuştu. Söz sırası ona geldiğinde aklına söyleyecek hiçbir şey gelmiyordu. Davaya bakamayacağını söyleyerek salonu terk etti. Cesaretini toplayıncaya kadar bir daha mahkemeye ayak basmamaya karar vermişti.

Geçimini sağlayabilmek için paraya ihtiyacı vardı. İngilizce öğretmenliği yapabileceğini düşündü. Ancak diploması olmadığından bu düşüncesini de gerçekleştiremedi. Bu düş kırıklığı ile Bombay'dan ayrılıp Rajkot'a döndü. Burada abisinin yardımları ile bir yazıhane açarak dilekçe ve layıha yazacaktı. Ancak burada da işler iyi gitmemişti.

Bu dönemde Güney Afrika'dan bir teklif aldı. O sıralar zaten Hindistan'da kalmak istemediğinden bu teklif hoşuna bile gitmişti. Böylece 1893 Nisanında, vapurla Güney Afrika'ya doğru yola çıktı.

Aksi tepkilere rağmen başından çıkartmak istemediği sarığı için gazetelerde yazdığı yazılar, mahkemelerde yaptığı konuşmalar nedeniyle adı duyulmuştu. Hatta destekçileri ve karşıt grupları oluşmuş oldu. Burada altı-yedi gün kaldıktan sonra bir dava için Durban'dan Pretoria'ya gitmesi gerekmişti. Ne var ki birinci sınıf bileti olmasına rağmen kendisinin rengini beğenmeyen beyaz yolcunun isteği ve inatlaşması üzerine trenden atılmıştı. Başka bir trenle yolculuğuna devam etti. Ancak tatsızlıklar ve haksızlıklar bununla bitmiyordu elbette. Elindeki araba biletini kullanmak istediğinde önce hakkının yandığı söylenmiş, ancak bu yalana kanmamıştı. Bunun üzerine beyaz adam içeride oturmaması için arabacının yanındaki yerini kendisine verme nezaketini göstermişti. Ama beyaz adamın canı sigara içmek istediğinde yerini ona vermeyi reddetmişti. Bu reddin bedeli ise ağır olacaktı.

Adam onu tokatlamaya başlamıştı, o ise hiç tepki vermiyordu. Yolcuların ikazları üzerine duran beyaz adam, bütün yolculuk boyunca homurdanmayı ihmal etmeyecekti. O ise Tanrı'dan yardım diliyordu.

Bu defada otele gitmiş, ancak kabul edilmemiş olmanın şaşkınlığı içerisindeydi. Şık İngiliz kıyafetlerini giyerek gittiği gişeden alabildiği birinci mevki bilet de işe yaramayacak, biletine bile bakılmadan üçüncü mevkie geçmesi istenecekti.

Sonunda yolcuğunu tamamlamıştı ve korkunç bir ırk düşmanlığı ile karşı karşıyaydı. Bu dönemde dini açıdan henüz hiç de olgunlaşmış değildi. Hatta kendisinin dinsel inançları sorulduğunda şöyle cevaplayacaktı; “Ben doğuştan Hinduyum. Bununla birlikte Hindu dini üstüne fazla bir şey bildiğim de yok. Öbür dinler üstüne bilgim daha da az. Aslına bakarsanız şaşkın durumdayım, neye inanmam gerek, bilmiyorum. Kendi dinimi ve elimden gelirse, başka dinleri yakından incelemek niyetindeyim.” (Gandhi, 2007).

Sorusuna karşılık aldığı yanıt aynı zamanda bir misyoner olan avukat Mr. Baker’ı memnun etmişti. Öyleyse Hıristiyanlığı incelemeli, İncil’i okumalıydı mutlaka...

Hıristiyan misyonerlerle bir süre vakit geçirmiş, kitaplar okumuş, sohbetler etmiş ancak yine de bir türlü ikna olamamıştı.

Bu sırada Pretoria’daki Hintlilerle de kısa zamanda ilişki içerisine girmiş, topluluk önündeki ilk konuşmalarını yapmaya başlamış, hatta dileyenlere İngilizce dersi verir olmuştu.

Beyazlar dışındaki Hintliler ve zencilerin kaldırımlarda yürümesi ve saat 21.00’den sonra dışarı çıkmaları yasaktı. Bu kural elbette O’nun için de geçerliydi. Bir gün devriye gezen bir polisten gördüğü şiddet, gerçeği daha iyi anlamasına yardımcı olmuştu. Artık bu duruma nasıl çare bulunacağı sorusu zihninde daha çok yer kaplamaya başladı.

Hıristiyanlık, Müslümanlık ve Hindu dini üzerine incelemeler yapıyordu. Hangi dini benimsemesi gerektiği konusunda bir karar almaya çalışıyordu.

Üzerinde çalıştığı dava sona erdiğinde Durban’a gitti ve memleketine dönmek için hazırlıklara başladı.

Ancak işler planladığı gibi gitmedi. Tesadüfen bir gazete köşesinde gördüğü yazı kararını değiştirmesine neden olacaktı. Kendisi için yapılan veda gecesinde gördüğü bu yazı ve karşısındaki topluluğunda ısrarı üzerine bir ay daha burada kalmayı kabul edecekti. Ulusal onur uğurundaki savaşının başlangıç tohumları da atılmıştı.

Bu yazı Hintlileri Natal Yasama Meclisine temsilci seçme hakkından yoksun bırakan yasa tasarısından bahsediyordu. Ancak topluluktaki insanlar okuma yazma dahi bilmediklerinden, bu yazıdan da habersizdi. Kahramanlık rolü burada başlamıştı Gandhi'nin, O'ndan yardım isteniyordu. Kalmaya karar verdikten sonra yazılacak dilekçe için Natal'da bulunan Hintlilerden on beş gün içinde, on bin imza toplandı. Bu dilekçenin meclise gönderilişinin yanı sıra binlerce kopyası da resmi kurumlara iletildi. Bu arada yerleşik avukatlık başvurusu reddolunmuştu. Mahkemeye yaptığı itiraz üzerine bu hakkı elde etti. Bu süreç O'nun Natal'daki ününü bir kat daha arttırdı ve toplum içinde bir ağırlık kazanmasını sağladı.

Kendisine topluluk tarafından sunulan ücret teklifini reddetmişti. Ancak topluluğun saygınlığını bir avukata yaraşır bir yaşam sürerek arttırabileceğine inanıyordu. Durban'ın Berea mahallesinde tuttuğu bir İngiliz villasına, aşçısı ve hizmetçileriyle taşınmıştı.

“Bütün bu girişim ve faaliyetlerden sonra 22 Mayıs 1894 tarihinde, Natal Hint Kongresi adı altında bir örgüt kurup bu kuruluşun Genel Sekreterliğini üstlendi. Böylece Hint asıllı insanlara siyasal hak tanımayı hedefleyen ve onlara birçok toplumsal aşağılanmalar getiren yasaya karşı mücadele açıkça başlamış oldu.” (Anıl, 2005) Natal'da iyi bir çevre edinmişti.

Dinsel araştırmaları ve okumalarına da devam ediyordu. Hatta bazı Hıristiyanlarla dostluk edinmişti. Tolstoy'un “Kutsal Kitapların Özeti, Ne Yapmalı?”, Washington Irving'in “Muhammed ve Halifelerinin Yaşamı” gibi yapıtlar üzerinde derin bir etki bırakmıştı.

1896'da eşini ve çocuklarını yanına almak için altı aylığına Hindistan'a gitmeye karar verdi. Calcutta'ya giden Pongola gemisine binerek yola çıktı. Yirmi dört gün süren bu yolculuktan sonra Bombay'a varmıştı.

Bu sırada Güney Afrika'daki Hintlilerin durumu ve yaşam koşulları üzerine “Yeşil Broşür”ü yazdı. Kitabın kapağı yeşil olduğu için bu ismi takmışlardı.

Bombay’da veba salgını başlamıştı. Kız kardeşinin eşi de hastalanmış ve hastalığı boyunca kendisiyle bizzat ilgilenmişti. Hatta son nefesinde yanında olabilmek Gandhi için küçük de olsa bir avuntu olmuştu. Babasının son nefesinde eşinin yanına koşmuş olmasaydı belki de bu denli suçluluk duygusuyla dolmayacaktı.

O yıllarda İngiliz Anayasasına çok bağlıydı. Gördüğü kötü muamelelerin bile aslında İngiliz gelenekleriyle tabanı tabanına zıt olduğunu, hatta geçici bir durum olduğunu düşünüyordu. İngiliz ulusal marşını çocuklarına, yerel öğretmenlere ve öğrencilere dahi öğretmişti. Bu durumu şöyle anlatıyor;

“İngiliz Anayasasına benim kadar bağlı kimse pek tanımıyorum. Bugün anlıyorum: bu bağlılığın temelinde gerçeğe olan sevgim vardı. Ben hiçbir zaman, bu konuda, ne yalancıkandan bağlı ne de başka erdemlere sahip görünebilmişimdir. Natal’dayken katıldığım her toplantıda İngiliz Ulusal Marşı okunurdu. Bu adetti. O zamanki düşünceme göre, marşı herkesle birlikte okumayı bir görev bilirdim. İngiliz egemenliğinin kusurlarını bilmiyorum değilim, ama bu egemenlik bana genellikle kabul edilebilecek gibi geliyordu. O tarihlerde, İngiliz egemenliğinin, genellikle yönetilenlerin yararına olduğu düşüncesindeydim.” (Gandhi, 2007).

Güney Afrika’da başladığı bir davayı yarım bırakmıştı. Güney Afrika’dan gelen ‘Parlamento Ocak’ta açılıyor. Çabuk dönün’ şeklindeki çağrı üzerine bulabildiği ilk vapurla Natal’a hareket etti. Bu defa yanında eşi, dönüş yolculuğu sırasında artık zengin bir avukattı. Yanında eşi, iki çocukları ve dul kız kardeşinin çocuğu bulunuyordu. İlk kez ayakkabı giymişler ve çatal bıçak kullanmaya başlamışlardı. Ancak ne ayaklarını sıkı ayakkabılardan, ne de yemek yemenin zorluğundan bahsetmeye cesaret edemiyorlardı.

Durban’da verdikleri beş günlük zorunlu karantina arasından sonra Natal’a vardılar. Ancak onları protestocu bir kalabalık bekliyordu. Kalabalık Gandhi’nin Hindistan aleyhindeki faaliyetlerini haber almıştı. Gösteri giderek bir linç girişimi halini almıştı ki polisin müdahalesi ile kurtulabildiler. Gandhi’nin şikâyetçi olmayarak iyi niyet gösterisinde bulunması ise umduğu kadar olumlu etkiyi yaratmamıştı.

İşleri iyi gidiyordu. Gününün birkaç saatini hastalarına ücretsiz hizmet veren bir doktorun kurduğu hastanede hastabakıcılık yapmaya ayırmaya başlamıştı. Bu deneyim daha sonra Boer savaşında, hasta ve yaralı erlere hastabakıcılık etmek istediğinde çok işine yarayacaktı.

1906 yılında Brahmaşarya yemini etti. “Uzun tartışmalardan ve iyiden iyiye düşünüp taşındıktan sonra, 1906’da and içtim. O zaman kadar düşüncelerimi karıma açmamıştım. Ancak and içtiğim zaman kendisine danıştım. Karşı çıkmadı hiç. Ama son kararı vermekte büyük güçlük çektim. Buna gücüm de yetmiyordu. Tutkularımı nasıl gemleyecektim? İnsanın karısıyla cinsel ilişkilerini kesmesi bana garip geliyordu. Ama Tanrı’ya sığınıp kendimi bu işe attım” (Gandhi, 2007). Bu tarihten itibaren mutlak bir keşiş hayatı yaşamaya başladı.

Ancak eşi ile arasındaki uzaklığın farklı nedenleri de vardı. “Onun karısıyla ilgili tavırlarının daha ruh yüceliği ya da manevi güç gibi konularla fazla ilgili olmadığı dönemlerde de farklı olmadığı saptanabilmektedir. Nitekim gerek İngiltere’deki öğrenimi sırasında ve gerekse de Güney Afrika’da geçirdiği uzun yıllar içinde karısını genelde yanında bulundurmamış ve ancak zorunlu durumlarda birlikte götürmeyi düşünmüştür. Bütün bunlar ise, Gandhi ile karısı arasında fazla bir sevgi bağı olmadığını düşündürmektedir. Bunda kuşkusuz ki eşi Kaşturbai’nin, kocasının kapris ve egemenliğini kolay kabul etmeyen dik başlı bir kadın olmasının etkisi de aranabilir. Aslında, tüm ailesini ağabeyinin bakım ve yardımına terk ederek, kendisini karısının anlamayacağı bir takım hedeflere adayan, ya da kazanç ve birikimlerini bir anda hayır işlerine özgüleyen, bunun için yıllarca yoksulluk çekmiş eşinin takılarını elinden almakta sakınca görmeyen ve dahası eşine her kesimden misafirlerin lazımlıklarını dahi boşaltması için bası yapan; isteklerini yapmayınca da kendisini kapı dışarı atmaya kalkışan bir kocaya karşı, Kaşturbai’nin sitem ve başkaldırıları bir dik başlılık karakterinin ortaya konulması olarak betimlemenin de haksızlık olacağı tartışılmaz.” (Anıl, 2005).

Eşi ile olan ilişkileri gibi çocukları konusunda da pek başarılı olduğu söylenemezdi. Harilal, Manilal, Ramad ve Devedas adında dört oğlu olmuştu. Harilal, kadın peşinde koşan bir ayyaş olmuştu. Manilal önce babasının verdiği cezalardan dolayı evden kaçmış,

sonra yine eve dönmüştü. Ramad ticarete atılmış, sakin bir hayatı vardı. Devedas ise babasının sekreterliğini yapıyordu. Gandhi Kastlar arasındaki evliliklere karşı çıkıyordu. Devedas başka bir kasttan bir kızı sevip onunla evlenmek istediğinde ise karşı çıkmış hatta beş yıl beklemleri koşulu ile evlenmelerine izin vermişti.

Sade yaşamı ev hayatında da etkisini göstermeye başlamıştı. Çamaşırlarını, çamaşırcıya vermek yerine elinde yıkamaya başlamıştı. Saçlarını kendisi kesiyordu. Resmi okullara göndermediği çocuklarına evde kendisi ders veriyordu.

Hindistan'dan kendisine gelen çağrılara kulak verdi ve topluluğun gereksinimi olursa bir yıl içinde dönmek koşuluyla ülkesine gitti. 1899'da Hindistan'a büyük bir sevgi gösterisi ile uğurlanmıştı. Bu uğurlama sırasında çocuklarını ve zorlukla da olsa eşini ikna ederek kendisine verilen değerli hediyeleri kamu yararına kullanma kararı almıştı.

Hindistan'a döndüğünde derhal Kongre önderleri ile ilişki kurabilmek için çalışmalara başladı. Gokhale ile tanıştı ve onun dostluğunu kazandı. Gokhale, Hindistan'ın en saygın kişilerinden, ulusalcı bir liderdi. Tanıştığı bu insanların desteğini alarak üçüncü mevkii bir tren vagonunda Hindistan'ı dolaştı. Oldukça pis, ilkel ve kaba bu ortamda günlerce seyahat etti. Düşüncelerini yaymaya çalıştı. Daha sonra Bombay'da bir yazıhane ve bir ev tuttu. Bu dönemde yazıhanesine gelen Amerikalı sigortacının teklifi O'na şunları düşündürmüştü; "Efendi, karının hemen hemen bütün mücevherlerini satıp savdın. Ya sana bir şeyler oluverirse, karının ve çocuklarının yükü, sana gık demeden babalık eden zavallı ağabeyinin sırtına binecek. Bu sana yakışır mı?" (Gandhi, 2007). Bu düşüncesinin sonucunda on bin rupilik bir sözleşme imzalamıştı. Bu davranışı ilerleyen zamanda görüşleri ile ters düşecek ve O'nu çok utandıracaktı.

"Ne var ki; kısa bir süre sonra, yine yıllar önce olduğu gibi, Güney Afrika'dan gelecek bir telgraf yaşamını yeni baştan düzenlemesini gerektirecekti. Güney Afrika'daki Hintliler için büyük bir fırsat doğmuştu, İngiltere sömürgeler bakanı Chamberlain, Natal'da beklenmekteydi. Ona sorunlarını anlattıkları takdirde, bir çözüme kavuşmayı umut ediyorlar ve Gandhi'yi yardıma çağırıyorlardı." (Anıl, 2005) Gandhi on sekiz yıl kalmak üzere bu ülkeye yeniden dönüyordu.

Bu yıllarda bütün parasını ağabeyine bağışladığını ve ondan artık hiçbir şey beklememesi gerektiğini anlatan bir mektup yazmıştı. Ağabeyi bu duruma oldukça sert tepki göstermiş, babasından daha bilge olmaya kalkışmaması gerektiğini söylemişti. Gösterdiği direnç sonrasında ise kendisini kardeşlikten reddedecekti.

Gandhi, Chamberlain'e sunmak üzere bir muhtıra hazırlamıştı. Ne var ki "Mr.Chamberlain Güney Afrika'dan 35 milyon şilinlik armağanı almaya İngilizlerle Boerler'in gönlünü kazanmaya gelmişti. Bu bakımdan Hind kuruluna pek yüz vermiyordu." (Gandhi, 2007).

Ama özenle hazırladığı muhtırayı bir fırsatını bulup Chamberlain'a sunmayı başarmıştı. Karşılığında alacağı yanıt ise İngilizler'le iyi ilişkiler kurarak onların da iyi olacağına dair olan inancını sarsacaktı. "Bakan "İmparatorluğun sömürgelerin iç işlerine karışma yetkilerinin olmadığını" söylüyordu." (Anıl, 2005) Bu durum karşısında ister istemez bir savaşın içine girecekti. Yedi yıl sürecek olan bu savaş için farklı bir yöntem geliştirmeyi hedefliyordu. Karşısındakilerin ellerinde olmayan bir silahla saldırmak en akıllıcasıydı. Zaten ne onlar kadar silahları ne de cesaretleri vardı.

Hiçbir zorbanın alt edemeyeceği yüksek bir ruh gücüne erişmeyi planlıyordu.

Fikir ve düşüncelerini yaymak için 1903 yılında Transvaal British India Association ve 1904 yılında Indian Opinion gazetelerini çıkartıyordu. Amacı arkasında büyük bir kalabalık toplamaktı. Zaten olanakları ve sevgi gücünün yeterli olduğunu düşündüğü anda harekete geçti. Artık Satyagraha'yı başlatabilirdi. 16 Ağustos 1908'de Johannesburg'taki Hamidiye Camii avlusunda iki bin Hintli tarihi bir eyleme başlamışlardı. Bu hareket yedi yıl sonra, 30 Haziran 1914'de yapılan Indian Relief Bill anlaşması ile sonlandı. Hintliler'in bütün isteklerini yerine getirmese de bazı haklarını karşılıyordu.

Gandhi, Satyagraha hareketini şöyle anlatmaktadır;

"Bu en basit haliyle manevi bir güçtür. Ne zaman ve nasıl olursa olsun, silah, fiziksel kuvvet ya da kaba kuvvet kullanmak imkânı vardı. Satyagraha'nın Güney Afrika'da baş göstermesiyle ortaya çıkan zıtlığın tamamen farkındayım. Pasif direnişle Satyagraha arasında temel büyük bir fark vardır. Zayıf ve aciz olduğumuza inanmaya devam edecek

olursak ve başkalarını da buna inandırırız, pasif direniş zayıfların bir tercihi olarak terk etmeliyiz. Buna karşılık birer satyagrahis olursak, güçlü olduğumuza inanarak satyagrahayı uygularsak bundan belirli iki sonuç ortaya çıkar, güç fikrini güderek, her gün biraz daha güçleniriz. Gücümüzün artması ile birlikte Satyagrahamız çok daha etkili hale gelir ve bundan vazgeçmek için bir fırsat kollamamız gerekmez. Ayrıca pasif direnişte sevgiye yer yokken, Satyagrahada nefrete hiç yer yoktur ve bu onun yönetim ilkesinin bir zaafıdır. Pasif direnişte fırsat bulunduğunda silah kullanmak hoş görülürken, satyagrahada fiziksel güç kullanmak, uygun bir fırsat çıksa bile yasaklanmıştır. Pasif direnişte daima karşı tarafı yıkma fikri vardır ve karşı taraftan sert bir davranış geldiği zaman buna aynı sertlikle karşılık verebilir, oysa Satyagrahada karşı tarafa küfretmek gibi en küçük bir şey bile yoktur.” (<http://www.biyografi.info/kisi/gandhi>).

Bu düşüncelerin geçmişten hangi izleri taşıdığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, geçmişte eşine uyguladığı ya da kendi maruz kaldığı şiddetin bu düşünce biçiminin oluşmasında etkili olup olmadığı şüphesini akla getirmede de söylenemez.

18 Nisan 1914’de İngiltere’ye gitmek üzere Güney Afrika’dan ayrılırken buradaki Hintliler tarafından büyük bir coşku ile uğurlanmıştı.

25 Mayıs 1915’de Satyagraha Aşram’ı kuruldu. Yirmi beş erkek ve kadından oluşuyordu.

Bu arada “Toprak-Su Usulü” diye adlandırdığı tedavi yöntemini geliştirmiş, hatta bir sağlık kılavuzu hazırlamıştı.

1925 yılına kadar İngiltere’de kaldı. Bu dönemde Hindistan’ın İngiltere’nin yanında I.Dünya savaşına katılması konusunda çok çabaladı. Savaşa kendisi de hastabakıcı olarak katıldı. Ancak birinci Dünya savaşı sonunda İngilizler’in, Hintliler’e umutla bekledikleri karşılıkları vermek bir yana savaş zamanında aldıkları sıkıyönetim kararlarını sürekli hale getirmeye çalışmaları Hint ulusunu olduğu gibi Gandhi’yi de başkaldırma noktasına getirecekti.

Gandhi 1919 yılında Handal hareketini başlattı ancak şiddetsizlik eylemi olarak başlayan eylem şiddete bulanmıştı. Sivil halka ateş açıldı, tutuklamalar oldu. Hareketi durdurmak zorunda kaldı.

1920 yılında ise Non-Cooperation hareketini başlattı. Ancak bu eylem de bir süre sonra bir şiddet hareketine dönüştü. Bu hareketi de durdurmak zorunda kaldı ve 10 Mart 1922 günü kendisi de tutuklandı. Altı yıl hapse mahkum edilmişti. Fakat bu hareketler sırasında Gandhi, Hintli halk tarafından tam bir lider kabul edilmişti. Halk bağımsızlık istiyordu. Bu ara Non-Cooperation hareketi yerli malı kullanma kampanyasıyla simgeleşen bir bağımsızlık hareketine dönüşmüştü. Çoğalan tepkiler sonrasında apandisit ameliyatı bahane edilerek serbest bırakıldı.

1930 yılında tuz vergisinin kaldırılması için başlattığı Satyagraha hareketi oldukça ses getirdi. Aşram'dan bir grupla birlikte Güney Hindistan'daki Dandi kentine kadar 24 gün boyunca yürüdü. Denizden aldığı bir avuç tuz bu hareketin simgesi olmuştu. 1931 yılında Delhi Anlaşması yapıldı, Londra'da yapılacak olan Yuvarlak Masa Konferansına toplantısına Gandhi'de katıldı. Hindistan'ın tam bağımsızlık isteğiyle konferans sonuçsuz kapandı. 1932 yılında Gandhi tekrar tutuklandı. Bu tutukluluğu sırasında "Haciran" hareketini gerçekleştirerek mağduriyetini bir zafere çevirmişti. İsteklerini kabul ettirmek için bir nevi ölüm orucu tutuyordu. Bu davranışı etkili olmuş, istekleri büyük ölçüde yerine getirilmişti.

1934 yılında Kongre Partisi liderliğinden çekildi. Zamanını yeniden yapılanma çalışmalarına ayırmak istiyordu.

1939 yılında tekrar siyaset alanına çıkmıştı. İkinci Dünya savaşında İngiltere'nin yanında olmak gerektiğini savunuyordu. Oysa daha önceki savaşta da yaptığı iyi niyet gösterilerine karşılık görememişti.

9 Ağustos 1943 yılında "Pasif Direniş" endişesiyle Gandhi ile birlikte birçok siyasetçi tutuklandı. Gandhi suçsuzluğunu ortaya koymak ve şiddet hareketini durdurabilmek için ölüm orucuna başladı. 6 Mayıs 1944'de tahliye edildi.

Aynı yıl kedisi gibi hapiste olan eşini kaybetti.

Bu arada Müslüman lider Muhammed Ali Cinnah, özgür ve bağımsız bir devlet kurma istediğini gündeme getirmişti. Gandhi'nin Hintliler için verdiği bu savaş Müslümanlarda ikinci sınıf vatandaş olma korkusu doğurmuştu. Harekete geçmişlerdi. 1946 yılında İngiliz Hükümeti Hindu ve Müslüman halkın iki ayrı devlet olabileceği yönündeki davranışına karşılık, Gandhi öteden beri buna karşı olduğunu belirten açıklamalar yapıyordu. Bunun üzerine Hindular gibi Müslümanlar da harekete geçmiş ve Cinnah 16 Ağustos 1946'da karşı bir kampanya başlatmıştı. Binlerce ölü ve yaralı vardı. Gandhi hareketleri bastırmak amacıyla tüm Hindistan'ı kapsayan bir geziye çıktı ancak pek başarılı olamadı.

15 Haziran 1947 yılında ülkenin Hindistan ve Pakistan olarak iki bağımsız devlet olmasına karar verildi. Barış çabalarına cevap alamayan Gandhi 15 Ağustos 1947 tarihinde yapılan Hindistan bağımsızlığı törenlerine katılmamıştı. İç karışıklıklar son bulmamıştı. 1 Eylül 1947'de ülke halkının barışına kadar oruç tutacağını açıkladı. 13 Ocak 1948'de oruca başladı.

“Ülkenin iki devlet arasında paylaştırıldığı zaman “32 yıllık çalışmalarının boşa gittiğini” söyleyen Gandhi şimdi, kurtarabildiği kadarıyla yetinmek zorundaydı.” (Anıl, 2005)

18 Ocak 1947'de barış sözünü aldıktan sonra orucunu bozdu.

30 Ocak 1948'de Hindu ve Müslüman kardeşliğini amaçlayan bir açık hava toplantısında konuşmasını yapacakken Bombay'daki Hinduistik Mahasaba gazetesinin yazı işleri müdürü Nathuram Vinaiyak Godse tarafından üç el ateş edilerek öldürüldü.

1813-1914 yılları arasında Güney Afrika'daki Hint halkının daha rahat, daha iyi ve özgür bir yaşam sürmesi için mücadele eden Gandhi'nin kazandığı kansız zaferde prensibi düşmanı mahvetmek değil zaferi kazanmaktı.

Pasif ve uzlaşmacı tavrı, şiddete ve bölünmeye karşı oruç tutarak verdiği mücadele karşılığında kazandığı zafer şiddet dışılığın nasıl güçlü bir savunma aracına dönüştüğünün de bir göstergesi oldu.

Başlangıçta arkasında sürüklediği küçük topluluk daha sonraları ulusları aşan küresel bir topluluk haline geldi.

Gandhi, liderlik açısından bakıldığında korumacı yanıyla hümanist ve demokratik bir yapı sergilemektedir. Liderliğini yaptığı grubun içinde bulunduğu kötü durum karşısında adeta bir kurtarıcı misyonu üstlenmişti. Pozitif, olumlu ve tutarlı yapısı, sergilediği sorumluluk sonucu güvenilir bir lider olma özelliğini taşımaktadır.

Pasif direnişi O'nun için aynı zamanda cesaretinin de göstergesiydi. Öldürmek yerine önemli olan ölümü göze alabilmektir. Gandhi'nin mücadelesinde cesaret ölümü göze almakta gizliydi.

Özgüven açısından ele alındığında ise, başkalarının takdiri için harekete geçmediği için güçlü bir iradeye ve öz disipline sahip bir lider portresi çizmiş olduğunu görülmektedir.

Mücadelesinde ele kullandığı en önemli araç olan oruçları, yaratıcı yanının da bir göstergesidir.

Yine özellikle Hintli topluluk üzerindeki öğretici ve yönlendirici tavrı önemli liderlik özellikleri olarak göze çarpmaktadır.

Sergilediği pasif direnişçi eylemler mücadelesinde gösterdiği sabırlı kişilik yapısının mücadelesine bir yansıması gibidir.

İngilizlerin açtığı ateşe rağmen beraberindeki binlerce kişiyle birlikte oturma eylemini sürdürmesi, Onun risk alabilme, işbirlikçi davranabilme, amaca yönelik etkileme ve belirsizlikle başa çıkabilme gibi liderlik özelliklerine sahip olduğunu ispatıdır.

4.3.2 Nelson Mandela

Dünyanın en ünlü mahkûmu...

18 Temmuz 1918'de Transkei'de Umtata yakınlarındaki Mvezo köyünde dünyaya geldi. Babası Gadla Henry Mandela, bağlı olduğu Thembu kabilesinin şefiydi.

Gadla Henry Mandela'nın dört eşi ve bu eşlerinden dokuz kız, dört erkek olmak üzere on üç çocuğu bulunuyordu. Nelson Rolihlahla Mandela'nın annesi Gadla'nın üçüncü karısı Nosekeni Fanny'di.

Xhosa dilini konuşan Thembu kabilesinde okula giden ilk çocuk Nelson Rolihlahla Mandela olacaktı. Kendi kabilesi içinde, Mandiba lakabıyla tanınan Mandela, yedi yaşındayken başladığı okulda, İngiliz öğretmeni Amiral Horatio Nelson'dan, Nelson adını aldı. Çocuk yaşta, babasını yakalandığı tüberküloz hastalığı nedeniyle kaybetti. Eğitimiyle artık yeni büyük şef ilgilenecekti.

On altı yaşına geldiğinde Clarkebury Boarding Institute'a girmişti, Batı kültürü alanında eğitim veren bu okulun üç yıllık programını iki yılda tamamladı. On dokuz yaşına geldiğinde Healdtown'a yerleşti. Burada Fort Beaufort College'de eğitimine devam etti. Derslerinin dışında koşma ve boks ile ilgileniyordu. Ayrıca okul yıllarında öğrenci temsilciliklerine seçilmişti. Ancak bir öğrenci boykotuna karıştığı ve organize ettiği gerekçesiyle okuldan uzaklaştırıldı.

Bu olayın ardından Transkei'den ayrılarak, Transvaal'a giden Nelson Mandela, burada bir süre madenlerde polis memurluğu görevinde bulundu. Bu sırada yarıda bıraktığı üniversite tahsiline mektupla öğretim yoluyla devam edecekti. 1942 yılında Witwatersrand Üniversitesi'nin hukuk bölümünü bitirerek avukatlık yapmaya başlamış ve ülkenin ilk siyah avukatı unvanını almıştı. Öğrencilik yıllarında beyaz avukatların yazıhanelerinde yardımcı olarak çalışmıştı. Amacı arkadaşı Oliver Tambo ile bir avukatlık bürosu açmaktı.

Bu dönemde Afrikalı gençler misyoner okullarında okuyor, yüksek öğrenim görüyor ve gelişmeleri yakından takip ediyorlardı. Gelişmelerin onlarda yarattığı ulusalcılık ateşi ve

içinde bulunulan duruma karşı duydukları hoşnutsuzluk harekete geçmeleri için önemli nedenlerdi.

1944’de ırk ayrımına karşı yerli halkın kurduğu Afrika Ulusal Kongresi’ne (ANC - African National Congress) katıldı. Aynı yıl evlendiği İlk eşi, Transkei bölgesinden Evelyn Ntoko Mase ile 13 yıl evli kalacak ve bu evlilikten üç çocukları olacaktı.

Afrikalılar; Kosalar, Pondolar, Tambular, Zulular, Benşuanalar, Şangaanlar ve Basutolar’ın ortak adıydı.

Afrika Ulusal Kongresi ise 1925 yılında kurulmuş, siyah (Afrika Halkı), yeşil (toprak), sarı (yeraltı zenginlikleri) renklerindeki barağını açmıştı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kongre’de Şefler Meclisi ortadan kaldırılacak, daha demokratik bir yapı kurulmaya çalışılacaktı. Bu arada bir Gençlik Derneği kuruldu. Üyeler, Nelson Mandela gibi birkaç Şef çocuğu dışında kendini yetiştirmiş işçilerdi. Ancak Mandela’nın eylemleri çok geçmeden Güney Afrika Hükümetini rahatsız etmeye başlayacaktı. Bu nedenle yurduna ihanetle yargılansa da 1961’de aklanacaktı.

Ülkedeki bu gelişmelerin yanında Hintliler 1939’da ve daha sonraları 1946’da mücadele üstüne azımsanmayacak etkileri olan pasif direniş kampanyaları başlattılar. (Breytenbach, 1986).

1948 yılında bu kongrenin Gençlik Birliğı’ne sekreter olarak seçilecek, 1950’de ise başkan olacaktı. Böylece siyahların kurtuluş hareketinin liderlerinden biri durumuna geldi. Ancak liderlik yolunda daha büyük adımlar atacaktı.

1949 yılında gençlerin baskısıyla benimsenen eylem programı ulusal özgürlüğü elde etmeyi amaçlıyor ve boykot, grev, ırk ayrımcılarla işbirliğı yapmama, sivil itaatsizlik gibi biçimler öneriyordu.

1952 yılında gerçekleştirilen Haksız Yasalara Karşı Başkaldırma Kampanyası'nda Mandela 'Gönüllü Ulusal Önder' sıfatıyla eyleme katılacakları seçmek ve eylem planını belirlemekle görevliydi. Sekiz bin beş yüz gönüllü, altı ırk ayrımı yasasına kasten karşı gelmeleri gerekçesiyle tutuklandılar.

Afrika Ulusal Kongresi Transvaal Başkanı oldu ve aynı yıl içinde kongrenin ulusal başkan vekiliydi.

23 Haziran 1955'te yapılacak Halk Kongresi'nde Afrikalılar özgürlük isteklerini belirten bir kampanya başlattılar. Yapılan yüzlerce toplantıdan sonra halkın istekleri belirlenmiş olacaktı. "Seçilen delegeler kurula gönderildi ve Özgürlük Bildirgesi'ne imza attılar:

—Güney Afrika, ister siyah, ister beyaz, bütün yurttaşlarıdır. Hiçbir yönetim, ayrıcalıksız tüm halkın iradesini yansıtmayan bir iktidardan yararlanamaz.

—Tek Yönetici halktır.

—Ulus içinde yer alan toplulukların hepsi haklardan eşit olarak yararlanır.

—Yeraltı ve yerüstü zenginliklerinden bütün halk eşit olarak yararlanır.

—Toprak onu işleyenler arasında eşit olarak bölüşülür.

—Yasa karşısında herkes eşittir.

—Haklar bireyden bireye değiştirilemez.

—İş ve iş düzeni sağlanmalıdır.

—Eğitim ve kültür hizmetleri herkese açıktır.

—Toplumsal huzur ve güvenden, ayrıca sağlık koşulları elverişli konutlardan tüm halk yararlanır.

—Barış ve kardeşlik ortamının kurulması önemlidir."(Breytenbach, 1986).

Bütün bu isteklere karşılık yönetim beyaz olmayanların hak ve özgürlüklerini kısıtlamaya devam ediyor, birçok farklı alanda ırk ayrımı kısıtlamaları getiriliyordu.

1960 yılında Afrika Ulusal Kongresi yasadışı ilan edildi. Fakat bu olay Mandela'nın yönetime karşı silahlı eylem ve gerilla hareketini desteklemesine neden olacaktı. Bu arada 1961 yılında ırkçılığa karşı silahlı mücadeleyi üstlenen ve kongrenin askeri kanadı özelliğindeki Umkonto ve Sizwe'yi (Ulusal Mızrak) kurarak onun da başkanı oldu.

On yedi ay yeraltında çalıştıktan sonra bir muhbirin ele vermesi sonucunda 5 Ağustos 1962 yılında Mandela, üçü isyana kışkırtma, ikisi de Güney Afrika'yı izinsiz terk etmekten beş yıl kürek cezasına çarptırılmıştı. O'nun hapiste bulunduğu dönemde, polis Johannesburg'un Rivonia semtinde partiye bağlı bir örgüt merkezinde silah buldu. Mandela ve arkadaşlarının bu silahları saklayan yeraltı örgütü ile ilişkisi vardı. Rivonia Davası olarak bilinen yargılama sırasında, zor kullanarak hükümeti devirme girişimlerinde bulunmakla suçlanan Mandela, ırkçı yönetimin kendilerine silahlı mücadeleden başka bir yol bırakmadığını savunacak ve 1964'te ömür boyu hapis cezasına çarptırılacaktı.

Pretoria Davası(22 Ekim–7 Kasım 1962)'nda Mandela'nın savunması şöyleydi;

“Halkı suç işlemeye kışkırttığım iddia ediliyor; Güney Afrika Birliği'nde cumhuriyetin kuruluşu yasasına karşı gelmekle suçlanıyoruz, oysa ne halkım ne de ben bu yasanın kabulünde oy kullandık. Bununla birlikte Mahkeme, kararı açıklarken gerçek suçlunun kim olduğunu kendi kendine sormak zorundadır: suçlu ben miyim? Yoksa, halkımın –ülke nüfusunun çoğunluğu- muhalefetine karşın ve daha önce çıkarılan bir yasayla onun bu muhalefeti göstermek için yararlanacağı tüm yasal yolları tıkayarak bu yasayı ilan eden yönetim mi suçlu?...”(Breytenbach, 1986) devam eden uzunca bir savunmadan sonra, mahpusluğu Pretoria merkez cezaevinde başladı. Hücreye konulmuş (günde yirmi üç saat tecrit) ve postacı çantası dikmekle görevlendirilmişti.

Duruşmadan sonra oldukça büyük bir izleyici ve yandaş topluluğu sokaklarda şunu haykırıyordu; “Devam et Mandela!”(Şoşoloza Mandela!)

Ekim 1963'de başka bir davada sanıkların arasında oturtulmak üzere hücrelerinden çıkarılacaktı Mandela.

Bu defa O ve yoldaşları, başka bir ülkenin Güney Afrika'yı istila etmesini sağlayarak hükümeti devirmek üzere devrimci bir sabotaj ve komplo hazırlamakla suçlanıyorlardı.

Sonuçta Mandela tekrar ceza almıştı. Sekiz hükümlüden altısı Afrikalı, biri Hintli, biri Beyaz'dı.

Karar açıklandıktan sonra mahkeme dışında bekleyen topluluk yine tepkisini ortaya koymaya çalışmış, şarkılar söylemeye başlamışlardı.

Bu defa açılan pankartlarda şunlar yazıyordu; “Biz yaşadıkça verilen cezalar boşa çıkacak.” (Breytenbach, 1986).

Kararın ardından Mandela, Cap’a oradan da Robben Island’a götürülecekti.

1991 senesinde de kongrenin başkanı oldu.

18 Mart 1992’de Mandela’nın başında bulunduğu Afrika Ulusal Kongresi’nin ırk ayrımına karşı verdiği mücadele sonuç verdi ve siyahlara eşit vatandaşlık hakkı tanıyan ve Devlet Başkanı De Klerk tarafından planlanan anayasa değişikliği halkoylamasıyla kabul edildi.

Mandela’nın ilk eşi Evelyn Mase'den ikisi erkek 4 çocuğu olmuş, çocuklarından Madiba 1969 yılında trafik kazasında hayatını kaybetmişti. Diğer erkek çocuğu ise Makgatho'ydu. Mandela'nın ikinci eşi Winnie Madikizela'dan da iki kızı vardı.

15 Ekim 1993’de Nobel Barış Ödülü, Güney Afrika Devlet Başkanı Deklerk ile Afrika Ulusal Kongresi Başkanı Nelson Mandela’ya verildi.

10 Mayıs 1994’de Güney Afrika’nın seçimle başa geçen ilk siyahî başkanıydı.

Arabulucu liderlik denildiğinde Mandela en önemli örneklerden biridir.

Eşitlik ve özgürlük denildiğinde akla gelen ilk liderlerden biri olan Mandela şöyle diyor;

“En büyük korkumuz yetersizliğimiz değildir.

En büyük korkumuz ölçüsüzce güçlü olmaktır.

Bizi korkutan karanlığımız değil, ışığımızdır.

Kendimize sorarız, “Ben kimim ki güzel, yetenekli, muhteşem ve olağanüstü olayım?”

Aslında kimsin ki böyle olmayasın?

Tanrının çocuklarından birisin.

Küçük oynarsan dünyaya hizmet edemezsin. İnsanlar senin etrafında güvensiz hissetmesinler diye kendini küçültmen doğru değil. Bu sadece birkaç kişide olan bir şey değil ki, hepimizin içinde var. Kendi ışığının yanmasına izin verirsen, başkalarınınkini de

yakarsın. Kendi korkularımızdan kurtulursak, varlığımız kendiliğinden başkalarını da kurtarır.” (Simmons, 2008).

Mandela kaleme aldığı özgeçmişinde şu sözlere yer veriyor;

“Ben özgür doğmuşum. Annemin kulübesinin yakınındaki tarlalarda koşturmakta özgür, köyümün ortasından geçen temiz çayda yüzmekte özgür.” Mandela’nın anımsadığına göre, başlangıçta özgürlüğü sadece kendisi için istiyormuş. Daha sonra onu “kendisi gibi olan herkes” için istemiş. Ama derken, “uzun ve yalnız yıllar” diye adlandırdığı dönemde, bütünlüğe ermiş.

“Kendi insanlarımla özgürlüğüne olan açlığım bütün insanların özgürlüğüne olan açlığa dönüştü... Bildiğim her şey kadar, ezilen kadar ezenin de kurtarılması gerektiğinden emindim. Bir başkasının özgürlüğünü çalan adam nefretin esiridir ve kendi ön yargılarının hapsindedir. ...Hem ezilen hem de ezen kişi insanlığını yitirir.

Cezaevinden çıktığımda misyonum işte buydu; hem ezileni hem de ezeni kurtarmak” (Gerzon, 2006).

İşte bu söylemleriyle Mandela aslında vizyonunun da ne kadar sınırsız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

5. ZİHNİN İÇERİĞİ, LİDERLİK VE ÖYKÜ

Liderlikte yaratılan zihniyet değişiminde öykü bir araçtır. Öykünün etkinliği zihniyet değişiminde duyguları, düşünme şeklini, algılamayı ve davranış biçimini değiştirmekte ortaya çıkar.

Zihnin işleyişini ve değişimin nasıl oluştuğunu anlayabilmek için zihnin içeriğini incelemek gerekir. Öncelikle birçok değişim aracının aynı etkiyi yaratabilmek için hareket ediyor olması gerekir.

Zihniyet değişimi zor bir şeydir. Buna rağmen insan hayatının her aşamasında çok küçük ya da çok büyük zihniyet değişimleri yaşar. Bunların bazıları insanın farkına bile varmadan yaşadığı değişimlerdir. Bazı değişimler ise bazen toplumda büyük değişimler yaratarak yankı bulabilir. Bu tür değişimlerin doğuş noktası genellikle liderin zihniyetinin değiştiği ve bu değişimi yaşamaya başladığı noktadır.

5.1 Zihnin İçeriği ve Zihin Biçimleri

TDK'nın sözlüğünde zihniyet; “Bir toplum veya topluluktaki bireylerde görüş ve inanış etmenlerinin etkisiyle beliren düşünme yolu, düşünüş biçimi” şeklinde tanımlanmaktadır.

Zihniyet kavramı, bir toplumda, bireyler arası farklılıklar bir yana bırakıldığında geride kalan istikrarlı psikolojik yapı ve tüm bireylerde ortak olan bir takım inançlar, yargılar ve temsiller bütünü olarak tanımlanabilir; zihniyet, toplum veya kültürle özgü bir zihinsel yapıdır. Bu yapı bireysel planda, birbiriyle mantık veya inanç bağlarıyla bütünleşmiş Entelektüel eğilimler ve fikirler bütünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Zihniyet kavramını irdeleyen yazarlara göre zihniyet, bir toplum veya kültürün üyelerinde ortaktır; bir başka deyişle toplum, benzer zihniyete sahip bireyler topluluğudur. Bireyi toplumuna bağlayan en sağlam ve dış etkilere en dirençli bağıdır.

Zihniyetlerin bir diğer özelliği son derece istikrarlı ve kalıcı olmalarıdır; zihniyetler, kişilerin isteğine bağlı olarak değiştirilemezler. Öte yandan zihniyet, sosyal yaşamın içselleştirilmiş yoğun bir özü gibidir, insanla dış dünya arasında yer alan bir prizmadır. Nihayet zihniyetler ile kişilerin refleksleri, temel tepkileri arasında bir bağ vardır; bir toplumda yaşamak, onun coşkularını, objelere ilişkin çekim duygularını, nefretlerini paylaşmak demektir.

Zihniyet konusundaki literatür, zihniyet kavramının çerçeveleri (kozmooloji, moral, din, teknik, sosyal yaşamın kategorileri, yani değerler, kutsal inançlar, hiyerarşiler, dostluk ve düşmanlıklar, vb.); zihniyetin içeriği ya da bileşenleri; zihniyet tipleri (dogmatik zihniyet-pozitif zihniyet; ilkel zihniyet-modern zihniyet, vb.) gibi hususlar üstünde odaklaşmaktadır. (<http://psikoloji.net/?tag=beyin>).

Zihnin içeriği, Howard Gardner'a göre beş ana fikre odaklanmıştır. Bunlar fikirler, kavramlar, öyküler, teoriler ve becerilerdir.

Fikir genellikle zihnin içeriğini tarif etmek için kullanılır. Çok çeşitli zihin türleri vardır.

Bunun dışında en temel birim 'kavram'dır. Kavram, birbiriyle yakından ilintili her türden varlık kümesine atıfta ulunan bir şemsiye terimdir (Gardner, 2004). Örneğin havlayan, tüylü, dört ayaklı bütün hayvanlara köpek deriz. Böylece bir kavram ortaya atmış oluruz.

Öyküler ise yaşmamız boyunca gelişen olayların anlatımı sayılabilir. İnsanlar öykü anlatmaktan hoşlanır ve aslında her insan doğuştan bir öykü anlatıcısıdır. İnsan genellikle öykü dinlemeye çocuklukta ailesinden dinlediği öykülerle başlar. Büyüdükçe medyadan, okulda öğretmenlerinden, arkadaşlarından ve yaşamları boyunca iletişim halinde oldukları birçok kanaldan öykü dinler ve anlatırlar.

Teoriler, dünyadaki süreçlerin görece resmi açıklamalarıdır. Örneğin; küçük çocuklar gök gürültüsü için çeşitli teoriler oluştururlar. Babalarının öfkesi ya da Tanrı'nın gazabı onlar için bunun bir nedeni olabilir. Ancak öğrenmeyle birlikte hipotezler geliştirmeye başlarlar. Bir süre gözlem yaparak şimşegin gök gürültüsüne neden olduğunu keşfettiklerinde bir hipotez geliştirmiş olurlar. Okula başladıklarında yani bütün bunların nedeni kavranmaya başladığında; gök gürültüsü dendiğinde nem toplayarak ve elektrik yükleri yaratarak şimşek üreten bir bulutun içindeki hava akımlarını anlayıp yarattığı öykünün yerine daha incelikli bir teori geliştirmeye başlayacaklardır.

Zihnin sonuncu içeriği ise becerilerdir. Öykü ve teoriler aslında bir takım önermelerdir. Bunlar sözcüklerin dışında birçok farklı şekilde anlatılabilir. Ancak beceriler bireylerin bildikleri usullerden ibarettir. Beceriler için basitten karmaşığa birçok örnek verilebilir. Örneğin; top tutmayı öğrenmek ya da kemanla Bach sonatı çalmayı öğrenmek tekrarlanarak geliştirilebilir becerilerdir. Bu durumda zihniyet değişimi de yaşanmış olacaktır.

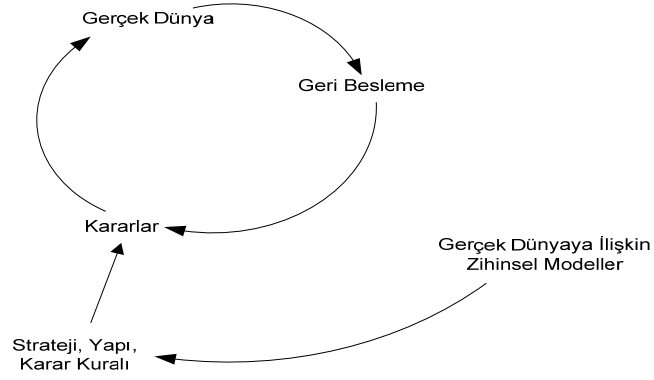
Zihinsel içerik doğası gereği açık, sonsuza genişleyebilen bir kategoridir (Gardner, 2004).

5.2 Zihniyet Değişimi

Yaşamı boyunca insan farkında olarak ya da olmayarak zihniyet değişimleri yaşar. Yaşamın belli bir döneminden sonra büyük zihniyet değişimleri yaratmak zor ama mümkündür.

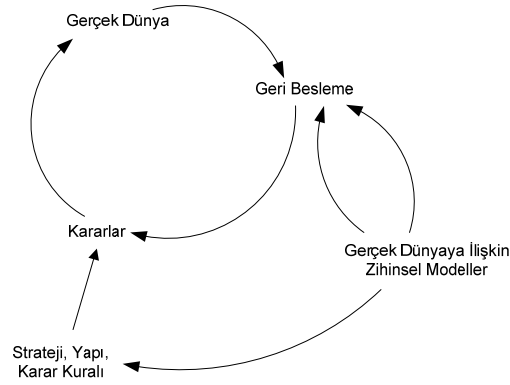
Liderin yarattığı senaryonun sonrasında öyküye dönüşmesi, bunun tekrar tekrar anlatımının liderin görevi olduğundan önceki bölümlerde bahsedilmişti. Bu durumda öykü bir zihniyet değişimi aracı işlevi görmektedir. Ancak değişim zorlama olmadan gerçekleşmez.

Öğrenme ya da değişim iki şekilde gerçekleşir. Birincisinde yani tek çevrimli öğrenmede dışsal bir zorlama vardır. Bu tür davranış değişiklikleri, dışsal zorlama ortadan kalktığında büyük olasılıkla eski davranış biçimine geri dönecektir. Çünkü bu tür değişimde zihinsel modelde bir değişim gerçekleşmez.

Şekil 5.1 Tek Çevrimli Öğrenme (Sterman, 2000)

Çift çevrimli öğrenme ise içsel zorlamayı gerektirir. Bu öğrenme tipi zihinsel modelde değişim yarattığı için etkisi kalıcıdır. Şu anda bulunduğunuz yerle ulaşmak istediğiniz yer arasındaki farkın sizde yarattığı heyecandır. Değişikliğin kalıcı olması için bu zorlamalar da yeterli değildir. Değişikliği gerçekleştirecek davranışları bilinçaltına indirecek kadar tekrarlamamız gerekir (Değirmenci, 2007).

Şekil 5.2 Çift Çevrimli Öğrenme (Sterman, 2000)

Howard Gardner'ın zihnin içeriği için ortaya koyduğu beş ana fikir olan kavram, fikir, teori, öykü ve beceri değişimde temel araçları oluşturur. Zihniyet değişiminin oluşumunda ise yedi kaldıracın varlığından söz etmektedir. Bunlar akıl, araştırma, rezonans, kavrayışın yeniden tarifi, kaynaklar ve ödüller, gerçek dünya olguları, dirençlerdir.

Akılıcı yaklaşımda ilgili etmenler tespit edilir ve tek tek değerlendirmeye alınır. Burada pareto analizinden de bahsedilebilir.

Araştırma, akıl yürütmenin tamamlayıcısı niteliğindedir. Belki istatistikî araştırmalara dahi başvurularak sistemli bir inceleme yapılır. Akıl ve araştırma insanın bilişsel yönlerine hitap eder.

Rezonans ise insanın duygusal yönüne hitap eder. Rezonans insanın duygu bileşeni olarak tanımlanabilir. Bir çok durumda söylemler ya da değişim araçları rezonans duygusu yaratarak başarılı olabilir.

Kavrayışın yeniden tarifi, öğretilmek istenen şeyin birbiriyle uyumlu şekilde farklı formatlarda sunulması anlamını taşımaktadır.

Kaynaklar ve ödüller; psikolojik açıdan bakıldığında kaynak konusu olumlu bir ek güçlendirici olarak açıklanabilir. Şu ya da bu şekilde insanlar belli bir düşünce ya da davranış karşılığında ödüllendiriliyor olmalıdır.

Gerçek dünya olguları; bazen zihniyet değişikliği çok geniş kesimleri etkiler. Örneğin savaşlar, ekonomik krizler, doğal afetler bunun nedeni olabilir. Bu gibi durumlarda bir büyük değişimlerin yaşanmasının gereksinimiyle bir lider gündeme gelebilir.

Dirençler; yaşamının ilk yıllarında insanda zihniyet değişimi oluşumu daha kolay gerçekleşecektir. İlerleyen yıllarda bunu gerçekleştirmek de zorlaşacaktır. Bu noktada yenilikleri cazip kılacak etmenler daha çok göz önüne serilmelidir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaşam öyküsü bilinmeyen bir kimsenin lider olarak benimsenmesi mümkün değildir.

İnsanlar, öyküleri aracılığıyla o insanlara inanırlar ya da inanmazlar. Bir kişinin lider olarak benimsenmesi için ilk adım ona olan inançtır. Bu nedenle insanlar liderlerinin yaşam öykülerini bilirler.

İzleyenler liderin öyküsünü çok farklı kaynaklardan öğrenebilirler. Örneğin, liderin kendi anlatıları, kulaktan kulağa toplum içerisinde anlatılanlar ve hatta oluşan efsaneler bu kaynaklardan bazılarıdır.

Önemli olan nokta şudur ki; anlatılan öyküler zaman içinde bilinçli ya da bilinçsiz değişimler geçirebilirler. Gerçek ya da kurgu, öyküler insanların duygularına hitap eder. Başlangıçta çok temel bazı noktaları içeren öykü zaman içinde şekillenecektir.

Zaten istenen etkiyi sağlayacak öyküyü yaratabilmek için yapılması gereken en doğru şey öykünün içinde boşluklar (yaratıcılık alanı) yaratmaktır. Temel noktalar ortaya atıldıktan sonra çoğu zaman öykü, oluşumunu etkilenebilir çevrenin de katılımıyla kendi kendisine tamamlayacaktır.

Basit öyküler, genellikle daha büyük kitlelere hitap ettiği için daha çok kişiyi kendisine çeker. Hikâyenin ayrıntılandırılması hedef kitlenin küçültülmesi anlamına gelir. Dünyada büyük kitleleri etkileyen liderler incelendiğinde aslında söylemlerinin ya da isteklerinin çok yalın olduğu görülmektedir.

Toplum yaşamsal bir tehlikeyle karşı karşıya geldiğinde liderler bir kahraman yada kurtarıcı rolünü benimsemek zorunda hisseder.

Bu durumda acı yaratarak kalıcı değişimin sağlanması gerekir. Bu da ancak zihniyet değişimi ile gerçekleşir. Lider önce bunu kendisinde sonra da çevresinde gerçekleştirmek zorundadır. Bu değişimin en önemli araçlarından biri de öyküdür.

Öykü, liderlik, zihin, zihnin içeriği gibi kavramlar yukarıdaki kapsamda ele alındıklarında aralarındaki etkileşim daha açık olarak görülmektedir. Örneklem yöntemiyle yaptığımız

araştırmaya konu olan liderler ve yaşam öyküleri sözü edilen kapsamda ele alındığında ulaştığımız sonuç şudur;

Liderin yaşam öyküsü, bunu etkili bir şekilde sunması ve etkilemek istediği çevreyi buna dahil etmesi, lider olabilmenin önemli yapı taşlarındandır.

Ancak öykünün liderlikteki işlevi bu kadarla sınırlı değildir. Zaman içinde gerçekleşen karşılıklı etkileşimler yeni sonuçlar doğuracaktır. Bu sonuçlar liderin istediği yönde olabilir ya da olmayabilir. İsteddiği yönde olur ve çevrede buna uyarsa sorun yoktur. Ancak sonuç istenilen yönde değilse zamanla ya lider tutumunu değiştirecek ya da toplum lidere uyacak ya da bu kişinin liderlik özelliği kalmayacaktır.

Birçok farklı yönüyle ele alınan öykü, lider ve liderliğin etki alanlarının farklı liderlerde farklı yönlerle öne çıktığı gözlemlenmektedir.

Öykünün etkisi ve değişimin çok boyutluluğu ele alındığında bu araştırmadaki en etkin liderin Mahatma Gandhi olduğu söylenebilir. Yaşam öyküsü incelendiğinde pasif, kendi içinde yenilgilere uğramış ve hatta hayatının birçok döneminde kendisiyle çatışmalar yaşamış bir kişilik sergileyen Gandhi'nin yaratılan öyküsü kendi içinde de bir takım çözümler yaşamasını sağlamıştır.

İçinde bulunduğu topluluğun liderlik rolünü üstlenmesinin ardından kararlılıkla tek hedefe yönelik bir yol çizmiştir.

Altını çizmek gereken bir başka önemli nokta ise yaşamı boyunca pasif yapısı ve yetersiz özgüveni, Satyagraha ile bir anlam kazanmıştır. Bunun tesadüfî bir gerçek olup olmadığı bir başka tartışma konusu olmakla birlikte karşısındaki güçlü gruba karşı güç kullanarak kazanması büyük ihtimalle mümkün olmayacak bir savaşı kendi kişiliğinin önemli bir özelliği ile bütünleştirdiği Satyagraha ile kazanmıştır. Elbette bununda ayrı bir cesaret ve zekâ göstergesi olduğu söylenebilir. Gandhi için zekânın en önemli göstergesi zayıf yönlerini bir güçlü bir silaha dönüştürebilmiş olmasıdır.

Fakat kendisi hakkında anlatılan kahramanlık öyküsü, gerçekte yaratılmışlık arasındaki farktan doğmuştur.

Aynı şekilde Mandela, arabulucu liderlik denildiğinde dünyada akla gelen ilk isimlerden biridir. Mandela bir kabile liderinin oğludur. Okula gitmesi bile kendi kabilesi arasında büyük bir ayrıcalıktır. Hayatının büyük bir bölümünü hapisanelerde geçiren Mandela'nın öyküsü yalındır ve dolayısıyla evrenseldir. Bu öykünün ana teması herkesin özgürlüğüne diyalog yoluyla ulaşabileceğine olan inançtır.

İncelenen iş dünyası liderleri ele alındığında genel anlamda bir yoktan var etme, mesajla bütünleşen bir yaşam öyküsü sunma söz konusudur. Markalaşmada öne çıkarılan öykü bir anlamda liderlikle aynı paydada sunulmaktadır. Bütün büyük markaların birer öyküsü vardır. Öykü akılda kalıcılığı, iletilmek istenen mesajı daha etkili bir algılamayla iletmeyi sağlayan bir araçtır bu anlamda. Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibi büyük isimlerin öyküleri, içinde buldukları toplum tarafından bilinen, kulaktan kulağa anlatılarak bilinirliği kendi kendine büyüyen öyküler olmuştur.

Siyaset dünyası liderlerine bakıldığında, Türkiye'nin önde gelen isimlerinden Ecevit, Demirel ve Özal'ın öyküleri yine benzer niteliklerle ön plana çıkmıştır. Bu kişilerin liderlik özellikleri zaman içinde yaratılan öykülere göre rol üstlenerek ya da yaratılmak istenen öyküye yön vererek şekillenmiştir. Bu durumda üstlenilen rol Gandhi örneğinde olduğu gibi bir müddet sonra benimsenecek ve gerçeğe dönüşebilecektir.

Sonuç olarak; liderlikte, zihniyet değişiminde ve pazarlamada öykü önemli bir araçtır. Spesifik olarak ele alındığında lider olarak benimsenmiş kişiler bahsedilen özelliklerden bir ya da bir kaçını ile öne çıkmış olabilirler.

KAYNAKLAR

1. Acar, F., (2008), *Türkiye’de Liderler ve Demokrasi*, “Turgut Özal”, İstanbul: Kitap Yayınevi.
2. Akar, R., (2001), *Lider Biyografilerindeki Türkiye*, “Özal’a 488 Yıl Geriden Bakmak”, İstanbul:Aykırı Yayıncılık.
3. Aksu, Ş., (2000), *Tarih ve Devrim*, İzmit: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
4. Anıl, Y.Ş., (2005), *Mahatma Gandhi*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
5. Arat, Y., (2008), *Türkiye’de Liderler ve Demokrasi*, “Süleyman Demirel”, İstanbul: Kitap Yayınevi.
6. Birand ve Yalçın, M.A. ve S., (2007), *The Özal: Bir Davanın Öyküsü*, İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş.
7. Breytenbach, B., (1986), *Nelson Mandela: Özgür Bir Güney Afrika*, İstanbul: Belge Yayınları.
8. Cemal, H., (2004), *Özal Hikayesi*, İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş.
9. Dağıstanlı, F., (2002), *Rahşaniçe*, İstanbul: İnkılap Kitapevi Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş.
10. Değirmenci, M., (2007), *Amaçlı Canlılar:Yönetimde Üçüncü Nesil Sistem Düşüncesi*, İstanbul:Hiperlink.
11. Dündar, C., (2006), *Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla; Vehbi Koç*, İstanbul: Doğan Kitap.
12. Ergin, M., (1952), *Yeni Bir Türkiye*, “Hayatta Muvaffak Olmuş İşadamlarımız: Nejat Eczacıbaşı”, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Yayınları.
13. Ertuğ, C., (1998), *Sivil Toplum Lideri Dr. Nejat F. Eczacıbaşı*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
14. Gandhi, M.,(2007), *Bir Özyaşam Öyküsü*, İstanbul: 2007.
15. Gardner, H., (2004), *Zihniyetleri Değiştirmek*, İstanbul: MESS.
16. Gerzon, M., (2006), *Çatışmalı Ortamlarda Liderlik*, İstanbul: MESS.
17. Gezici, A., (2006), *Bir Karaoğlan Masalı: Bülent Ecevit*, İstanbul: Özbay Yayıncılık.
18. Ibarra ve Lineback, (2006), *Kendimizi Yönetmek*, “Öykün Nedir?”, İstanbul: MESS.
19. Kazdağlı, C., (1999), *Demirel’in Liderlik Sırları*, İstanbul: Beyaz Yayınları.

20. Kır a, C., (1995), *Anılarımla Patronum Vehbi Koç*, İstanbul: Doğan Yayın Holding A.Ő.
21. Koç, V., (1973), *Hayat Hikayem*, İstanbul: Apa Basımevi.
22. Kosko, B., (1993), *Fuzzy Thinking: the new science of fuzzy logic*, New York: Hyperion.
23. Lakoff ve Johnson, G. M., (2005), *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*, İstanbul: Paradigma.
24. Morgan, G., (1998), *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*, İstanbul: MESS.
25. Öngider, S., (2001), *Lider Biyografilerindeki Türkiye*, “Bir Politik Hırs Abidesi: Süleyman Demirel”, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
26. Özmenek, V., (2001), *Lider Biyografilerindeki Türkiye*, “Yalanların Dürüst Toplamı: Bülent Ecevit”, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
27. Reza, Ö.F., (2006), *Nasıl Zengin Oldular*, İstanbul: Akis Kitap.
28. Serman, J.D., (2000), *Bussiness Dynamics: Systems thinking and modeling for a complex world*, Boston: McGraw-Hill/Irwin.
29. Süsoy, Y., (1984), *Yeni Bir Türkiye*, “Virgölüne Dokunmadan: Dr. Nejat Eczacıbaşı”, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Yayınları.
30. Tachau, F., (2008), *Türkiye ’de Liderler ve Demokrasi*, “Bülent Ecevit”, İstanbul: Kitap Yayınevi.
31. Tanju, S., (1985), *Hacı Ömer*, İstanbul: Apa Basımevi.
32. Vries, M.K., (2007), *Liderliğin Gizemi*, İstanbul: MESS.
33. Yaraşır, V., (2004), *Reddin Gücü*, İstanbul: Mephisto Basım Yay. San. ve Tic. Ltd. Őti.
34. <http://www.biyografi.info/haber/683.htm> (Nisan, 2008)
35. <http://www.biyografi.info/kisi/gandhi> (Nisan, 2008)
36. <http://psikoloji.net/?tag=beyin> (Mayıs, 2008)
37. <http://www.eczacibasi.com.tr/channels/1.asp?id=8> (Nisan, 2008)
38. <http://www.marketingturkiye.com/BilgiBankasi/Detay/?no=179> (Mayıs, 2008)
39. <http://www.tdk.gov.tr/TR/Default.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2E4376734BED947CDE> (Őubat, 2008)
40. http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96yk%C3%BC_%28edebiyat%29 (Nisan, 2008)